

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA**

ANDRIUS RAGAČIUS

**LIETUVOS GYNYBOS PRAMONĖ EUROPOS
SAJUNGOJE**
Magistro baigiamasis darbas

**Vadovas
Prof. dr. Šarūnas Liekis**

VILNIUS, 2009

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA**

**LIETUVOS GYNYBOS PRAMONĖ EUROPOS
SAJUNGOJE**

**Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62603S203**

Vadovas

Prof. dr. Šarūnas Liekis

2009 12

Recenzentas

Atliko

ESAmn8-02 gr. stud.

Andrius Ragačius

2009 12

2009 12

VILNIUS, 2009

TURINYS

ĮVADAS.....	8
1. ES GYNYBOS PRAMONĖS RINKA	12
1. 2. ES gynybos pramonės rinkos fragmentacijos priežastys	16
1. 2. JAV problema	18
1. 3. Europos gynybos agentūra	21
2. LIETUVOS ATVEJIS	26
2.1. Lietuvos gynybos pramonės ištakos.....	27
2.2. Lietuvos gynybos pramonė šiandien	28
2.2.1. Kauno technologijos universiteto Gynybos technologijų institutas	30
2.2.2. Lietuvos tekstilės institutas	33
2.2.3. Aprangos gamintojai	34
2.2.4. Giraitės ginkluotės gamykla.....	35
2.2.5. Perspektyvūs projektai	36
2.3. Lietuvos ekonominės plėtros agentūra.....	40
3. LIETUVOS KARINĖS PASKIRTIES PREKIŲ ĮSIGIJIMAI	42
3. 1. Lietuvos ginkluotųjų pajėgų viešieji pirkimai.....	43
3. 2. Kompensavimo sutartys	45
3. 3. Lietuvos ginkluotųjų pajėgų viešųjų pirkimų problemos.....	50
4. SOCIOLOGINIS TYRIMAS: „POŽIŪRIS Į LIETUVOS KARIUOMENĖS ĮSIGIJIMUS IR IŠDUODAMĄ EKIPUOTĘ“	53
4. 1. Tyrimo eiga ir metodika	54
4. 2. Tyrimo analizė ir rezultatai	54
4. 3. Tyrimo apibendrinimas	63
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	63
LITERATŪRA.....	66
ANOTACIJA	71
ANNOTATION	72
SANTRAUKA	73
SUMMARY	74
PRIEDAI.....	77

LENTELĖS

1 lentelė. Daugiausia iš ginklų eksporto gaunančios pasaulio šalys (mln. dol.).....	12
2 lentelė. Didžiausias išlaidas gynybai skyrusios 10 pasaulio šalių 2008 m.....	18
3 lentelė. Ginkluotės projektų skaitinė išraiška ES ir JAV.....	22
4 lentelė. „Spider 640“ ir „T-Hawk“ techninių parametrų palyginimas.....	38

PAVEIKSLAI

1 paveikslas. Pajamų, gautų 2007 m. iš gynybos produkcijos, palyginimas.....	12
2 paveikslas. Koks Jūsų karinis laipsnis?.....	56
3 paveikslas. Keliose misijose esate buvę?.....	56
4 paveikslas. Su kokiais šalimis kartu Jūs esate dalyvavę tarptautinėse misijose?.....	57
5 paveikslas. Jei turėtumėte galimybę rinktis, kokios šalies produkciją Jūs pasirinktumėte?.....	58
6 paveikslas. Ar Jūs patenkinti išduodama lietuviška apranga ir ekipuote?.....	59
7 paveikslas. Kuo iš aprangos ir ekipuotės Jūs esate nepatenkintas?.....	59
8 paveikslas. Kuo iš aprangos ir ekipuotės Jūs esate patenkintas?.....	60
9 paveikslas. Ko iš aprangos ir ekipuotės Jūs pasigendate vykdydami kasdieninę tarnybą?.....	61
10 paveikslas. Ko iš aprangos ir ekipuotės Jūs pasigendate tarnaudami tarptautinėse misijose?.....	62
11 paveikslas. Kokie, Jūsų manymu, labiausiai pavykę ir reikalingiausi kariuomenės įsigijimai?.....	63

SANTRUMPOS

ES – Europos Sąjunga;

GP – gynybos pramonė;

GPR – Gynybos pramonės rinka;

EGA – Europos gynybos agentūra;

MVĮ – mažos ir vidutinės įmonės;

ABC – atominis, biologinis, cheminis ginklai;

UAV (angl. Unmanned Aerial Vehicle) – nepilotuojamas skraidantis aparatas;

DARPA (angl. (Defense Advanced Research Projects Agency) - Pažangiųjų tyrimų projektų gynybos srityje agentūra;

SIPRI – (angl. Stockholm International Peace Research Institute) - Stokholmo Tarptautinis taikos tyrimų institutas;

GGG – Giraitės ginkluotės gamykla;

IT – informacinės technologijos;

KTU GTI – Kauno technologijos universiteto Gynybos technologijų institutas;

ESGP – Europos Sąjungos gynybos politika.

ĮVADAS

Bendros Europos Sąjungos gynybos pramonės rinkos poreikis gyvavo visą laiką, tačiau dauguma šalių narių šią pramonės šaką laikė ypač jautria, todėl visais būdais stengėsi ją proteguoti remdamos savo gamintojus ir taikydamos įvairius apribojimus kitoms šalims narėms. Tokia situacija negalėjo tęstis ilgai, nes techniniai reikalavimai karinės paskirties prekėms nenumaldomai auga, be to, jos tampa brangesnės. Dabartinė karybos situacija lėmė, kad pergalę kovos lauke lemia ne gyvosios jėgos ir „geležies“ persvara, bet šiuolaikinėmis superpažangioms technologijomis aprūpinti ir tinkamai jomis naudotis apmokyti mobilūs padaliniai. Naujų technologijų sąrašas yra be galo ilgas ir apima labai plačią sferą, be to, jis pasižymi naujų technologijų dviguba paskirtimi: jas galima pritaikyti civiliams tikslams ir atvirkščiai.

Pagrindinė ES gynybos pramonės problema – fragmentacija, kuri daro įtaką visoms šalims narėms, tarp jų ir Lietuvai. Fragmentuota rinka lemia neefektyvų lėšų panaudojimą, nes šias technologijas kiekvienai ES šaliai gaminti atskirai ekonomiškai nenaudinga. Tuo tarpu stipriausią pasaulyje gynybos pramonę turinčios JAV ryžtingai didina savo pajamas ir eksportuoja gaminius į Europos Sąjungos šalis, taip sumažindamos galimą ES gamintojams pelną bei didindamos technologinį atotrūkį nuo Senojo žemyno karinių pajėgų. Europai išgyvenant sunkius laikus šios problemos aktualios kaip niekad anksčiau, nes išlaidos gynybai nukreipiamos į kitus sektorius, o karinių operacijų ir grėsmių skaičius nemažėja.

Fragmentacijos problemai spręsti įkurta Europos gynybos agentūra, kuri per keletą metų išvystė savo veiklą, tačiau susidūrė su įvairiomis kliūtimis, kurias, kaip bebūtų paradoksalu, sukūrė pačios šalys bei nacionaliniai gamintojai.

Lietuvai šios Agentūros veikla taip pat aktuali. Nors spaudoje pasirodo tik pavienių pranešimų apie Lietuvos mokslininkų sukurtus naujus karinės paskirties produktus ar nacionalinių gamintojų kontraktus su užsienio kariuomenėmis, tačiau Lietuvoje karo pramonė egzistuoja! Žinoma, ji negamina tankų, naikintuvų ar kitų siaurąja prasme suprantamų karinės paskirties produktų, tačiau gaminamos kitokio pobūdžio karinės paskirties prekės apima pakankamai platų, su civiliniu persidengiančiu, spektrą.

Darbo aktualumas ir problematika. Lietuvai, turinčiai pakankamai stiprias gynybos pramonės įmones bei institutus, savarankiškai įsitvirtinti Europos Sąjungos gynybos pramonės rinkoje, kurioje dominuoja stambios, garsius vardus turinčios kompanijos, be Europos gynybos agentūros pagalbos ir nepakankamo Lietuvos valdžios institucijų dėmesio, greičiausiai nepavyks. Vis dėlto šiuo metu Agentūra žengia pirmuosius netvirtus žingsnius ir dar nėra užėmusi tvirtų pozicijų, leidžiančių

efektyviai kuruoti ES GPR. Pagrindinė, tačiau oficialiuose leidiniuose neakcentuojama **problema** - EGA dar nepajėgia užtikrinti lygybės principą bendroje ES gynybos rinkoje, o šiuo silpnumu naudojami stambios korporacijos.

Darbe nagrinėjamas Lietuvos gynybos pramonės santykis su Europos Sąjungos gynybos pramonės rinka. Į ES gynybos pramonės rinką darbe žvelgiama iš dviejų pusių: analizuojami Lietuvos kariuomenės įsigijimai bei tiriamas Lietuvos pramonės potencialas gaminti ir pasiūlyti karinės paskirties prekių Europos Sąjungai.

Kariuomenė yra pagrindinė valstybės saugumo nuo išorės priešų užtikrinanti institucija, kurios efektyviam funkcionavimui valstybei būtinos nemažos investicijos. Pastarųjų metų Lietuvos kariuomenės įsigijimai sukėlė nemažą atgarsį visuomenėje. Viešojoje spaudoje jie dažniausiai vertinami negatyviai, neretai akcentuojant neskaidrumą, informaciją pateikiant remiantis nepagrįstais faktais. Darbe atskleidžiama, kaip vykdomi viešieji pirkimai kariuomenės reikmėms bei svarbiausia - kokią vietą įsigyjant karinės paskirties prekių užima ES GPR, kurios vienas iš netiesioginių veiklos tikslų – karinės įrangos kainų mažinimas.

Kitas rakursas, kuriuo žvelgiama į Europos gynybos pramonės rinką – galimas Lietuvos pramonės indėlis į ES saugumą, tampriai susijusį su šia rinka. Nors viešojoje erdvėje ir neakcentuojama, tačiau Lietuva turi pakankamai stiprią gynybos pramonę, kuri gali ES GPR pateikti platų spektrą prekių, kokybe niekuo nenusileidžiančių užsienio gamintojų siūlomiems produktams. Darbe analizuojamos Lietuvos galimybės tiekti gynybai skirtus produktus tiek savarankiškai, tiek kaip subrangovams. Analizė atlikta pateikiant konkrečius karinės paskirties prekių pavyzdžius, turinčius didžiulį potencialą konkuruoti su Europos šalių analogais.

Literatūra, nagrinėjanti ES gynybos pramonę, jos rinką bei EGA veiklą, yra ganėtinai skurdi, ją daugiausia sudaro įvairūs Europos Sąjungos institucijų komunikatai bei darbiniai dokumentai. Atskirus aspektus tyrinėja ir pavieniai autoriai, tačiau jaučiamas gilesnių studijų apie realią EGA įtaką mažų šalių MVI trūkumas. Autoriai dažniausiai koncentruojasi į tai, kokią abstrakčią naudą duos pilnu pajėgumu pradėsianti veikti Agentūra, tik remdamiesi oficialiai paskelbtais šios institucijos tikslais bei oficialiais pareiškimais.

Analizuojant Lietuvos atvejį remtasi periodiniuose leidiniuose skelbtais pranešimais bei straipsniais. Straipsniuose pateikiami tik sėkmingai sudaryti kariuomenės sandėriai su nacionaliniais gamintojais arba negatyviai įvertinti stambūs kariuomenės įsigijimai, pabrėžiant, kad pirkimai vykdomi neskaidriai. Ieškant Lietuvos gynybos pramonės ištakų, vertingos informacijos suteikė internetiniame žurnale „Lithuania in the world“ publikuojamas Matt Kovalick straipsnis „The ups and downs of the defence industry.“ Straipsnio autorius kalba apie Lietuvos gynybos pramonės ištakas, visiškai teisingai jas susiedamas su karine Sovietų Sąjungos pramone. Analizuojant EGA poveikį Lietuvai eksportuojant ir parduodant prekes ES GPR bei jas importuojant susiduriama su literatūros

stygiumi.

Tyrinėjant Lietuvos kariuomenės įsigijimus pagrindiniu informacijos šaltiniu tapo „Viešųjų pirkimų Krašto apsaugos sistemoje vadovas“, kuriuo vadovaujantis dažniausiai įsigyjamos karinės paskirties prekės.

Darbu, remiantis oficialiais dokumentais ir periodine spauda bei apklaustais respondentais, siekiama užpildyti susidariusį objektyvios informacijos vakuumą apie EGA įtaką Lietuvai. Darbe pateikiamos logiškos, konkrečiais pavyzdžiais bei ekspertų nuomone paremtos išvados.

Darbo objektas. Lietuvos karinės paskirties prekių pardavimai ir įsigijimai ES gynybos pramonės rinkoje.

Darbo tikslas: ištirti Lietuvos gynybos pramonės potencialą ir Lietuvos karinės paskirties prekių įsigijimus bei įvertinti EGA indėlį į šias sritis.

Siekiant iškelto tikslo užsibrėžti **uždaviniai:**

1. Apžvelgti Europos gynybos agentūros veiklą ir jos potencialą defragmentuojant ES GPR;
2. Ištirti Lietuvos įmonių potencialą įsitvirtinant ES GPR;
3. Išanalizuoti Lietuvos kariuomenės vykdomų pirkimų santykį su ES GPR.

Darbe keliama **hipotezė**, jog Lietuva, įsigydama ir parduodama karinės paskirties prekių, privalo pasikliauti tik savo jėgomis bei savarankiškai rasti būdų apeinant fragmentuotos ES gynybos pramonės barjerus, nes Europos gynybos agentūra yra per silpna konsoliduoti ES GPR.

Darbe taikyti šie metodai:

Literatūros analizės metodas naudotas analizuojant oficialiuose dokumentuose pateikiamą informaciją apie EGA veiklą, jos tikslus.

Pusiau struktūrizuotas interviu taikytas apklausiant vyriausybinesse organizacijose dirbančius ekspertus, susijusius su Lietuvos gynybos pramone bei kariuomenės vykdomais įsigijimais. Interviu metu respondentams buvo užduodami iš anksto paruošti klausimai, kurie, paaiškėjus naujoms detalėms, kito bei buvo papildyti naujais. Kokybinis tyrimo metodas pasirinktas siekiant betarpiškai surinkti informaciją iš pirminių šaltinių bei sužinoti asmeninį respondentų situacijos vertinimą. Respondentai pasirinkti iš tyrinėjamų Institutų bei institucijų, tiesiogiai susijusių su Lietuvos gynybos pramone. Respondentų interviu metu siekta gauti nepublikuojamos spaudoje informacijos, sužinoti asmeninę institucijų bei mokslo įstaigų atstovų nuomonę apie trūkumus, su kuriais susiduria Lietuvos gamintojai.

Darbe taip pat naudotas kiekybinis tyrimas: įvairiose tarptautinėse misijose tarnavusiems kariams buvo pateikta anketa, kurios tikslas nustatyti Lietuvos karių naudojamos aprangos ir ekipuotės komfortą lyginant su užsienio analogais. Tyrimu siekta išsiaiškinti kainos įtaką kokybei netgi tuo atveju, kai konkurse dalyvauja vienodas savybes turintys gaminiai, besiskiriantys tik kaina. Kariai, tarnavę tarptautinėse misijose, pasirinkti dėl tarnybos metu sukauptos patirties, nes Lietuvos kariai

tarptautinėse operacijose dalyvauja kartu su kitų šalių kariais ir neretai yra aprūpinami jų apranga ir ekipuote. Gauti duomenys naudojami iliustruojant Lietuvos kariuomenės įsigijimų trūkumus.

Pagrindinės sąvokos: **patikimumo deklaracija** – “nustatyta tvarka išduodamas Ūkio ministerijos dokumentas, patvirtinantis juridinio asmens ar juridinių asmenų finansinį, techninį, profesinį ir saugumo patikimumą ir gebėjimą vykdyti konkretaus NATO konkurso sąlygas (jeigu jos yra žinomos). Patikimumo deklaracija išduodama dalyvauti konkrečiame NATO konkurse.”¹

Sąvoka “*know – how*” (angl. “žinau kaip”) vartojama apibrėžiant žinių visumą, kurioms įgyti reikia laiko ir lėšų, tačiau jų negalima patentuoti. Šiai sąvokai priskiriamos žinios apie rinką (šiuo atveju – gynybos), metodines rekomendacijas, produkto sukūrimą ir gamybą, operacijų atlikimą. Sąvokai priskiriamos žinios saugomos kaip komercinė paslaptis.

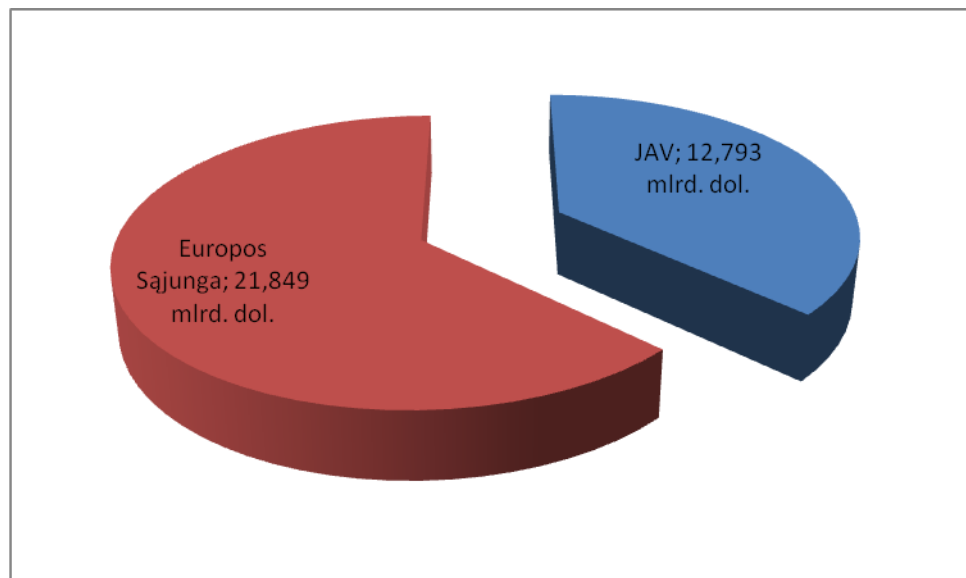
¹ LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBE NUTARIMAS // Del Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. spalio 18 d. nutarimo Nr. 1294 – URL: http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=3700&p_query=&p_tr2=&p_org=205&p_fix=, [hiureta 2009 08 03].

1. ES GYNYBOS PRAMONĖS RINKA

Trečdalis pasaulio gynybos technologijų korporacijų ir įmonių sutelkta Senajame žemyne, likusios didžiausios korporacijos priklauso buvusioms bipolio pasaulio šeiminkėms – JAV ir Rusijai. Gynybos pramonės rinka sukuria didžiulės vertės produktą, o joje dirba trečdalis milijono žmonių, tačiau susiduriama su didžiulėmis GPR neefektyvumo problemomis. Svarbiausia iš jų – ES GPR fragmentacija, lemianti neefektyvų lėšų panaudojimą kuriant, parduodant ir įsigyjant gynybos technologijas. Išsprendus neefektyvumo problemą sutaupytas lėšas būtų galima efektyviau panaudoti investuojant į pažangesnes gynybos technologijas.

Skyriuje nagrinėjamos Europos Sąjungos gynybos pramonės problemos, kurios turi įtakos šios rinkos fragmentacijai, neoptimaliam lėšų paskirstymui ir vis didėjančiam atotrūkiui nuo JAV: už Europos Sąjungoje parduodamą ginkluotę uždirbti pinigai leidžia dar labiau didinti technologinį atotrūkį. Reikia pabrėžti, jog bendros ES šalių gaunamos pajamos beveik du kartus viršija JAV pajamas, tačiau kiekviena ES šalis atskirai žymiai atsilieka nuo JAV.

Paveiksle pateiktas proporcinis ES ir JAV pajamų, gautų iš gynybos produkcijos, palyginimas, taip pat nurodoma gautų pajamų pinigine išraiška.

Šaltinis: sudaryta pagal SIPRI, 2007 m.

1 paveikslas. Pajamų, gautų 2007 m. iš gynybos produkcijos, palyginimas

Paveikslas iliustruoja ES gynybos pramonės situaciją. Akivaizdu, jog bendras ES šalių gynybos

pramonės potencialas beveik du kartus lenkia JAV, tačiau dėl rinkos fragmentacijos kiekviena šalis atskirai gauna mažesnes pajamas nei Valstijos. Neretai fragmentacija tampa mažesnių užsakymų priežastimi, dar labiau apkarpanči pajamas.

Skyriuje taip pat apžvelgiama Europos gynybos agentūros veikla, jai keliami tikslai. Keliamas klausimas, ar ši Agentūra pakankamai efektyvi, kokius tikslus jai jau pavyko pasiekti, kokią įtaką ji turi Lietuvai.

1. 1. ES gynybos pramonė

Europos Sąjungos gynybos pramonės, kuri sudaro apie trečdalį pasaulio ginkluotės gamybos, metinė apyvarta viršija 55 mlrd. eurų, o joje dirba daugiau kaip 300 000 darbuotojų (2007 metų duomenimis). Šaltojo karo metu gynybos pramonės apyvarta viršijo 100 mlrd. eurų, o darbuotojų skaičius siekė 600 000, tačiau žlugus Sovietų Sąjungai šios srities pramonė per dvidešimtmetį sumažėjo iki dabartinio darbuotojų ir pramonės apyvartos skaičiaus. Nors ES gynybos pramonės apimtys ir sumažėjo, tačiau Europos šalys užima aukštas vietas SIPRI sudarytose reitingų lentelėse.

1 lentelė. Daugiausia pajamų iš ginklų eksporto gaunančios pasaulio šalys (mln. dol.)

Eil. Nr.	Šalys	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.
1.	JAV	11,110	11,747	12,053	12,571	12,793
2.	Rusija	5,400	5,780	6,126	6,500	7,400
3.	Prancūzija	4,847	8,847	4,744	5,059	6,211
4.	Izraelis	2,800	3,700	3,373	4,400	4,300
5.	Didžioji Britanija	1,620	2,547	2,529	2,499	4,142
6.	Austrija	278	20	318	384	1,887
7.	Italija	711	596	1,033	1,217	1,734
8.	Švedija	801	992	1,155	1,406	1,421
9.	Vokietija	1,504	1,402	2,027	1,724	1,412
10.	Ispanija	432	504	521	1,060	1,277
11.	Belgija	752	675	318	1,103	1,232
12.	Olandija	1,299	775	1,461	1,411	1,196
13.	Pietų Korėja	240	420	260	250	844
14.	Ukraina	500	700
15.	Norvegija	427	299	381	455	546
16.	Lenkija	207	327	361	345	393
17.	Šveicarija	281	323	207	317	387

18.	Danija	90	127	109	164	268
19.	Čekijos	94	112	109	117	238
20.	Brazilija	49	285	285	352	160
21.	Suomija	55	52	128	66	103
22.	Slovakijos	43	81	62	80	101
23.	Rumunija	69	42	46	100	84
24.	Indija	94	70	58	95	83
25.	Airija	40	34	37	58	45
26.	Graikija	126	19	36	110	44
27.	Pakistanas	100	100	200	..	44
28.	Portugalija	35	21	15	1	37
29.	Vengrija	12	11	15	20	23
30.	Australija	385

Pastaba: .. – suma nežinoma.

Šaltinis: parengta pagal SIPRI, 2007 m.

Lentelėje pateikti duomenys rodo, jog didžiąją SIPRI reitingų lentelės dalį užima ES šalys. Tai įrodo, jog defragmentavus gynybos pramonę bei rinką bendra Europos Sąjungos GPR pajėgtų konkuruoti su JAV ir galbūt taptų pasauline ginklų eksporto lydere. Paradoksalu, tačiau duomenys rodo, jog pastaraisiais metais pajamos, gautos parduodant karinės paskirties prekes, didėja. Tai susiję su kariniais konfliktais Irake bei Afganistane. Šiuose „karštuose taškuose“ įvairių šalių ginkluotosios pajėgos patiria nemažus tiek gyvosios jėgos, tiek karinės technikos nuostolius. Vis dėlto būtina pabrėžti, jog daugumos lentelėje paminėtų šalių kariuomenės dalyvauja taikos palaikymo operacijose šiose šalyse, todėl gautos pajamos cirkuliuoja šalies viduje ginkluotosioms pajėgoms perkant iš nacionalinių gamintojų, taigi galima daryti išvadą, jog šie duomenys neatspindi realių pajamų.

Didelė ES šalių ginkluotės koncernų dalis užima aukštas vietas pagal gautas pajamas bei darbo vietų sukūrimą (žr. 5 lent.). Nors didžiausių ginkluotės koncernų dvidešimtuose dominuoja Jungtinės Amerikos Valstijos, tačiau likusias vietas užima Senojo žemyno valstybės.

Susipažinus su lentelėje pateiktais duomenimis peršasi išvada, jog konsolidavus Europos Sąjungos gynybos pramonės įmones ir įgyvendinus darbų pasiskirstymo principą JAV dominavimas būtų neutralizuotas. Vis dėlto šio tikslo realizavimui tektų visus mokslinius - gamybinius ES pajėgumus sujungti į vieną, o tai praktiškai neįmanoma, nes šalys nenori atsisakyti pajamų šaltinio ir dalintis juo su kitais. Be to, gynybos sektorius pirmauja inovacijų srityje, todėl valstybės tikrai neatsisakys ginkluotosiose pajėgose įdiegtų pažangių, kitose šalyse neturimų, technologijų. Reikia pabrėžti, jog pačių Valstijų viduje gynybos technologijas kuriančios korporacijos taip pat aršiai konkuruoja tarpusavyje dėl valstybinių kontraktų.

Gynybos sektorius pasižymi itin greitu naujų technologijų kūrimu ir įsisavinimu, be to, apima ne vieną konkrečią sritį, bet jungia daugelį sektorių: elektronikos, informatikos ir komunikacijų, transporto, bio ir nanotechnologijų, aeronautikos ir t. t. Svarbu tai, kad gynybos technologijų laimėjimai laikui bėgant perkeliama ir į civilinį sektorių arba naudojami paraleliai. Šiuolaikinis pasaulis neišsivaizduojamas be interneto, kuris buvo sukurtas duomenų keitimuisi tarp JAV Gynybos departamento padalinių, Globali padėties nustatymo sistema (GPS) taip pat palengvina daugelio nūdienos profesijų atstovų darbą. Panašių pavyzdžių yra daug daugiau ir tai puikiai iliustruoja Gynybos pramonės inovatyvių idėjų ir naujų technologijų pritaikymą kasdienėje žmogaus veikloje. Nemažai ekspertų pabrėžia, kad „sektorių tampa vis sunkiau apibrėžti, nes ribos tarp gynybos ir civilio sektoriaus tampa vis mažiau ryškios.“²

Europos Sąjungos šalis nares galima suskirstyti pagal gynybos pramonės išvystymą į keturias grupes:

„Pirma grupė – Prancūzija ir Didžioji Britanija turi dideles gynybos industrijas bei galimybes kurti branduolinę ir konvencinę ginkluotę bei platų spektrą pažangios oro, sausumos ir jūrų ginkluotės sistemų, atominių povandeninių laivų bei lėktuvnešių.

Antra – Vokietija ir Italija, abi jos turi pajėgias gynybos pramonės, jos abi bendradarbiauja oro erdvės gynybos projektuose.

Trečia – Ispanija ir Švedija su panašios apimties gynybos pramonėmis. Ispanijoje ši rinka auga ir stiprėja, o Švedija, su savo tradicine nepriklausomybės ir neutraliteto politika, jau nuo seno tokią turi.

Ketvirta – likusios šalys, turinčios mažas gynybos pramonės bei galimybes kurti pažangių technologijų nereikalaujančius produktus bei dalyvauti didesniuose projektuose kaip subrangovai.“³

Toks suskirstymas priklauso nuo skirtingo istorinio konteksto, politikos siekių, be to, kiekviena Europos Sąjungos šalis skirtingai supranta valstybės vaidmenį įtakojant nacionalines gynybos pramonės bei ginklavimosi reikšmę šalies užsienio ar vidaus politikos tikslams pasiekti.

Pastarajai grupei galima priskirti ir Lietuvą, kadangi ši jau keli metai yra Europos Sąjungos narė ir jos nacionalinės įmonės, nors ir nedaug, bet turi ką pasiūlyti šiai rinkai. Lietuvos mokslininkai ir gamintojai pasižymi inovatyviomis idėjomis, be to, kokybiškų gaminių kainos gana žemos. Deja, šis potencialas pakankamai menkai išnaudojamas dėl fragmentuotos Europos Sąjungos gynybos pramonės rinkos ir kiekvienoje šalyje skirtingų viešųjų pirkimų įstatymų. Lietuvos gamintojai netenka galimybės konkuruoti su kitų šalių nacionaliniais gamintojais, o pačiai valstybei įsigyjant neretai tenka mokėti daugiau, nes dėl palyginti nedidelių kariuomenės poreikių karinės paskirties prekės įsigyjamoms

² European Commission // Enterprise and Industry Defence industries – URL: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/defence/documents/index_en.htm, [žiūrėta 2009 07 06].

³ Prof. Hartley K. A single European market for defence equipment: organisation and collaboration – URL: <http://www.york.ac.uk/depts/econ/documents/research/collabn.pdf>, [žiūrėta 2009 07 06].

nedideliais kiekiais.

1. 2. ES gynybos pramonės rinkos fragmentacijos priežastys

„Europoje yra daug ES ir pasaulio mastu konkurencingų įmonių, kurios pirmauja daugelyje rinkos segmentų“⁴, nepaisant to, Europos šalių gynybos pramonės rinkos yra susiskaldžiusios, o tai daro neigiamą poveikį visai Europos Sąjungos ekonomikai, nes:

- „išlaidos naujoms ginkluotės sistemoms kurti išaugo tiek, kad ši finansinė našta tapo sunki netgi didžiosioms valstybėms.

- naujų ginkluotųjų pajėgų struktūrų kūrimas po Šaltojo karo lėmė mažesnę tradicinės ginkluotės kiekį ir naujus reikalavimus kokybiškai kitokiems gynybos pajėgumams“⁵.

Fragmentacijos priežasčių yra keletas. Pirmą fragmentacijos priežastis – „Europos valstybės aiškiai pageidauja turėti nacionalinę gynybos pramonę ne tik dėl to, kad siekia išsaugoti darbo vietas ir skatina investicijas, bet ir dėl to, kad būtų užtikrintas tiekimo ir informacijos saugumas“⁶, nes ši pramonės šaka pirmauja pagal inovatyvių technologijų diegimą praktikoje, o informacijos nutekėjimas apie naujas technologijas traktuojamas kaip grėsmė nacionaliniam saugumui. Tai ypač taikytina kalbant apie pirmą ir antrą valstybių grupes, kurios gynybos pirkimams iš nacionalinių gamintojų išleidžia 85 % įsigijimams skirtą biudžetą. Didžiosios, turinčios stiprias gynybos pramonės šalys, nenorėdamos būti priklausomos viena nuo kitos, per dažnai remiasi Europos Bendrijos Steigimo sutarties 296 straipsniu „gynybos srities sutartims netaikydamos ES viešųjų pirkimų taisyklių“⁷, o „tai trukdo konkurencijai Europoje ir daro neigiamą poveikį šio sektoriaus konkurencingumui bei valstybės sektoriaus išlaidoms.“⁸ Pastarasis teiginys visiškai teisingas: išvystytą gynybos pramonę bei galingus pajėgumus reikiamai ginkluotei pasigaminti turinčios šalys visais būdais sukuria dirbtines kliūtis užsienio šalių produktų dalyvavimui ginkluotės įsigijimų konkursuose. Viena vertus, taip šalys pinigų išleidžia nacionalinėse rinkose, kita vertus – už tai sumokamos didesnės sumos vien dėl konkurencijos nebuvimo. Reikia pabrėžti, kad daugelis stambių ginkluotės koncernų yra privačios arba valstybės yra

⁴ Stipresnės ir konkurencingesnės Europos gynybos pramonės strategija – URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007SC1597:lt:HTML>, [žiūrėta 2009 07 13].

⁵ Europos Parlamentas // 2008 m. kovo 11 d. Darbo dokumentas „Dėl pasiūlymo dėl Europos parlamento ir Tarybos direktyvos dėl tam tikrų viešojo gynybos ir saugumo srities darbų, prekių ir paslaugų pirkimų sutarčių sudarymo tvarkos derinimo“ – Briuselis: 2008 m.

⁶ Stipresnės ir konkurencingesnės Europos gynybos pramonės strategija – ten pat.

⁷ Ten pat.

⁸ Dėl Sutarties 296 straipsnio taikymo viešiesiems pirkimams gynybos srityje poveikio įvertinimo santrauka – URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0779:FIN:LT:HTML>, [žiūrėta 2009 07 13].

jų akcininkės, tačiau dažniausiai šalys neturi kontrolinio akcijų paketų. ES ginkluotės koncernų konkurencija pakankamai arši, nes Bendrijoje yra nemažai įmonių, gaminančių tos pačios paskirties ir panašių charakteristikų prekes, o tai lemia ir neracionalų lėšų panaudojimą Europos Sąjungos, kaip vieneto, viduje. Išlaidų neracionalumas susijęs su tuo, jog pavieniai ginkluotės koncernai ar ES šalys į šiuolaikinės ginkluotės projektus investuoja didesnes lėšas nei galėtų, jei kooperuotųsi su kitais, įgyvendinančiais panašius projektus.

Europos Bendrijos Steigimo sutarties 296 straipsnis „leidžia valstybėms narėms nukrypti nuo vidaus rinkos taisyklių dėl viešojo pirkimo, kai tai yra būtina apsaugant „gyvybinius saugumo interesus“.⁹ Šio straipsnio problematiką sudaro „gyvybinių saugumo interesų“ sąvokos neaiškumas¹⁰, taip pat minimos karinės paskirties medžiagos, kurioms galima taikyti išimtį, „tačiau šis sąrašas nėra labai tikslus, nuo 1958 m., kai buvo parengtas, jis nė karto nebuvo skelbtas arba tikslintas.“¹¹ Visa tai leidžia valstybėms taikyti įvairius apribojimus ir ginkluotės bei paslaugų tiekėjų pasirinkti savarankiškai, apeinant Europos Sąjungos teisės aktus. Į tai įeina ir tampri gynybos pramonės sąsaja su valstybių narių apsaugos politikomis. Šiuo metu Europos gynybos pramonės rinką reguliuoja 26 skirtingų šalių nacionaliniai teisės aktai. Labai dažnai ES šalių teisės aktuose numatyta daug ir įvairių atvejų, kada ginkluotės pirkimų konkursai neskelbiami viešai motyvuojant saugumo sumetimais. Šie atvejai taikomi įsigyjant IT, šifravimo ir dešifravimo priemones, naujas gynybos technologijas. Įsigyjant slaptai, dažniausiai derantis tik su vienu pardavėju (daugeliu atvejų – nacionaliniu gamintoju), užkertamas kelias konkurse dalyvauti kitoms įmonėms. Tvirtus IT pagrindus turi labai daug MVĮ, kurios gali pasiūlyti konkurencingą produktą. Šis atvejis tiesiogiai liečia ir Lietuvą, nes KTU GTI mokslininkai jau kuris laikas gali pasiūlyti gynybos rinkai šifravimo technologiją, neturinčią analogų pasaulyje, bet negali jos parduoti dėl minėto barjero.

Antra fragmentacijos priežastis – „nacionalinėse prekybos gynybos įranga Europos Sąjungoje kontrolės sistemose nedaromas skirtumas tarp eksporto į trečiąsias šalis ir prekybos tarp valstybių narių.“¹² Skirtumo tarp valstybių narių ir trečiųjų šalių nebuvimas leidžia nedaryti jokių išlygų bei nuolaidų Sąjungos valstybėms, o eksportuojanti šalis gali pati nuspręsti, ar jai naudinga taikyti įvairias nuolaidas, taip viešuosius pirkimus perkeliant į politinį lygmenį.

Didžiosiose ES šalyse, turinčiose galingą nacionalinę gynybos pramonę, ginkluotės įsigijimų konkursai skelbiami (jei iš viso skelbiami) specialiuose nacionaliniuose biuleteniuose. Šių biuletenių turinys, platinimo būdas bei periodiškumas kiekvienoje šalyje skiriasi. Užsienio šalių įmonės,

⁹ Teisės naujienų biuletėnis – 2007 m. sausis.

¹⁰ Dėl Sutarties 296 straipsnio taikymo viešiesiems pirkimams gynybos srityje poveikio įvertinimo santrauka – URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0779:FIN:LT:HTML>, [žiūrėta 2009 07 13].

¹¹ Ten pat.

¹² Ten pat.

norinčios ir turinčios ką pasiūlyti tokiems konkursams, dažniausiai negali dalyvauti konkursuose dėl informacijos trūkumo, nes reikia nuolat sekti kiekvienoje šalyje atskirai pateikiamą informaciją. Dažniausiai tai padaryti fiziškai neįmanoma dėl minėtų biuletenių specifikos.

Nacionalinių gamintojų protegavimas pasireiškia ir skelbiant viešuosius pirkimus tarptautiniu mastu – siekiant sudaryti skaidraus konkurso įvaizdį. Paprasčiausias būdas tai padaryti – technines specifikacijas nustatyti pagal norimą konkurso laimėtoją. Potencialus nugalėtojas dažniausiai būna nacionalinis gamintojas arba užsienio šalis, su kuria už sandorio sudarymą susitariama iš anksto. Vis dėlto, šis būdas yra rizikingas, nes visuose ES šalių teisės aktuose numatyta galimybė konkursus apskusti viešuosius pirkimus kuruojančioms institucijoms.

Visos šios priežastys nulemia ES GPR fragmentaciją, tuo užkirsdamos kelią dalyvauti MVĮ ginkluotės įsigijimo konkursuose ir dirbtinai pakeldamos produkcijos kainas. Lietuvai ši situacija ekonomiškai nenaudinga, nes inovatyvūs mokslininkų produktai negali būti realizuoti, dėl to ir papildomų lėšų tolimesniems projektams neatneša.

Prie atrankos kriterijų, pagal kuriuos pasirenkami tiekėjai, daugelyje šalių priskiriama tiek galimybė suteikti kompensacijas už sudarytus sandorius, tiek reikalavimas užtikrinti tiekimo slaptumą ir saugumą. Slaptumo ir saugumo reikalavimai nėra tiksliai apibrėžti, jiems keliami skirtingi reikalavimai, susiję su tiekėjų pilietybe bei prekių kilme. Sandorio slaptumą ir saugumą Lietuva galėtų užtikrinti, tačiau suteikti kompensacijas – ne. Visų pirma dėl to, kad Lietuvos siūlomi produktai nėra ypatingai brangūs, nebent būtų perkama dideliais kiekiais, antra – Lietuva ekonomiškai nėra pajėgi užtikrinti kompensavimą. Lietuva daugeliu atvejų negalėtų pasiūlyti savo produktų ir dar dėl vienos priežasties: sandoriai dažniausiai sudaromi remiantis ekonomiškai naudingiausio pasiūlymo kriterijumi. Remiantis juo pirkėjas atsižvelgia į prekės paketą, kuro turinį gali sudaryti personalo apmokymas, atsarginės detalės ir techninis aptarnavimas bei kitos paslaugos. Lietuvos įmonės paprastai šio paketo pasiūlyti negali, be to, Lietuva negamina ypatingai aukštų technologijų, kurioms tas paketas būtų reikalingas.

1. 2. JAV problema

Jei situacija šiaipus Atlanto niūri ir reikalaujanti ryžtingų sprendimų, tai JAV ji yra daug geresnė. 2008 m. JAV išlaidos gynybai sudarė 4 % BVP, pinigine išraiška – virš 607 mlrd. dolerių, tuo tarpu ES valstybėse šios išlaidos sudaro vidutiniškai 1,7 % – apie 258 mlrd. dolerių, iš kurių apie 45 mlrd. dolerių skiriama naujai įrangai įsigyti, o „didžioji šių išlaidų dalis išskaidoma gana mažose ir uždaroje

nacionalinėse rinkose.¹³

Lentelėje pateikiamos JAV išlaidos gynybai lyginant su kitomis daugiausia į gynybą investuojančiomis šalimis.

2 lentelė. Didžiausias išlaidas gynybai skyrusios 10 pasaulio šalių 2008 m.

Vieta	Šalis	Išlaidos gynybai (mlrd. dol.)	Išlaidų gynybai dalis pasaulyje %	Išlaidos vienam žmogui (dol.)	Procentinė dalis nuo BVP 2007 m.	Pokytis per 1999– 2008 %
1.	JAV	607	41,5	1967	4	66,5
2.	Kinija	[84,9]	[5,8]	[63]	[2]	194
3.	Prancūzija	65,7	4,5	1061	2,3	3,5
4.	Didžioji Britanija	65,3	4,5	1070	2,4	20,7
5.	Rusija	[58,60]	[4]	[413]	[3,5]	173
6.	Vokietija	46,8	3,2	568	1,3	– 11
7.	Japonija	46,3	3,2	361	0,9	– 17
8.	Italija	40,6	2,8	689	1,8	0,4
9.	Saudo Arabija	38,2	2,6	1511	9,3	81,5
10.	Indija	30	2,1	25	2,5	44,1

Pastaba: [] – apytikrė suma.

Šaltinis: SIPRI, Military Spending and Armaments, 2007. http://www.sipri.org/research/armaments/production/resultoutput/arms_prod_companies, [žiūrėta 2009 09 15].

Greitinant su kitomis šalimis akivaizdu, jog JAV net devynis kartus lenkia daugiausia išlaidų gynybai iš visų ES narių skiriančią Prancūziją. Didžiulis JAV valdžios dėmesys bei naujų technologijų poreikis lėmė šį akivaizdų atotrūkį, kurį įmanoma sumažinti tik defragmentavus ES rinką. Nerimą kelia ir faktas, jog Kinijos išlaidos gynybai rodo šios šalies ambicijas tapti ne tik ekonomine, bet ir karine supervalstybe. Šiuo metu ši socialistinė šalis turi didžiulį karinį potencialą, kurį riboja pasenusi ir pagal licencijas gaminama rusiška technika, tačiau situacija jau netolimoje ateityje turėtų pasikeisti

¹³ Dėl Sutarties 296 straipsnio taikymo viešiesiems pirkimams gynybos srityje poveikio įvertinimo santrauka – URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0779:FIN:LT:HTML>, [žiūrėta 2009 07 13].

matant tokias „finansines injekcijas“ į gynybos sektorių.

Atsilikimas nuo Kinijos ir JAV yra dar vienas stimulus ES gynybos pramonės konsolidacijai. Reikia turėti omenyje tai, jog šių šalių didžioji dalis išlaidų išleidžiama nacionalinėse rinkose pinigų srautus nukreipiant į save ir taip stiprinant savo ekonomiką. Iš dalies tai gerai, nes kiekvienos atskiros šalies ekonomikos augimas reiškia ir visos Sąjungos stiprėjimą, tačiau būtina atsižvelgti į tai, kad tuo pačiu metu didėja atotrūkis tarp valstybių narių ES viduje. Negalima pamiršti, jog ES rimtai žiūri į ESGP, o vienas iš sėkmės faktorių yra ginkluotės sistemų suderinamumas, kurį sunku pasiekti kiekvienai valstybei gaminant ir naudojant unikalias, kitose narėse nenaudojamas sistemas, nes tarptautinėse operacijose dalyvauja jungtinės keleto šalių pajėgos. Naudojant skirtingas sistemas apsunkinama logistika, kiekviena šalis savo ginkluotosioms pajėgoms į operacijos rajoną turi siųsti nestandartizuotas priemones, užuot tai atliekant centralizuotai.

Situaciją sunkina ir ta aplinkybė, kad „Jungtinės Valstijos riboja technologijos srautus per Atlantą ir Europos prieigą prie JAV rinkos.“¹⁴ Susidaro tam tikras uždaras ratas – dėl pelningų pardavimų Europoje JAV įmonės gautas pajamas investuoja į naujų technologijų kūrimą taip didindamos technologinį atitrūkimą nuo Europos gaminių. Šiuolaikinių karinių konfliktų baigtis ypač priklauso nuo technologinio pranašumo, keičiasi jų pobūdis, o Europos šalims to trūksta, ypač didelis atitrūkimas jaučiamas nepilotuojamų skraidančių aparatų srityje. Karybos ekspertai prognozuoja šviesią ateitį nepilotuojamiems orlaiviams, nes naikintuvų galimybes riboja žmogus, trukdantis šiuolaikinėms skraidančioms kovos mašinoms pasiekti savo galimybių ribas. Be to, JAV į savo rinką labai nenoriai priima užsienio įmones. Didžiausią įtaką tam daro stiprios lobistinės grupės, ypač aktyvios JAV. Ginkluotės gamybos pajėgumai Valstijose yra sutelkti privačiose rankose, todėl ši šalis, įsigydama ginkluotę, yra lobistinių grupių spaudžiama prioritetą suteikti nacionaliniams gamintojams. Ginkluotė iš užsienio įsigyjama tada, kai JAV neturi nacionalinių analogų arba jei jie nei iš tolo neprilygsta nacionaliniams gaminiams.

JAV rinkos protekcionizmą pripažįsta ir Europos parlamentas, kurio nuomone, „su viešaisiais pirkimais gynybos srityje susijusios problemos iš dalies kyla dėl to, kad nėra abipusiškumo su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis.“¹⁵ Ši situacija greičiausiai artimoje ateityje nepasikeis, nes JAV nėra suinteresuota į vidaus rinkas įsileisti užsienio kompanijų, o Europos gamintojai šiuo metu neturi ką pasiūlyti stambiuose konkursuose, kuriuose įsigyjamos ypač pažangios ginkluotės sistemos. Reikia pažymėti, jog amerikiečiai ypač atsižvelgia į gaminių kokybę, pradedant nuo eilinio pėstininko

¹⁴ Nickas Witney: Europos pajėgumų sąžinė nuo 2005 – URL:

http://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/lithuanian/interview_b.html, [žiūrėta 2009 11 08].

¹⁵ Europos parlamento rezoliucija // “Dėl Žaliosios knygos dėl viešųjų pirkimų gynybos srityje” (2005/2030(INI)) – URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2005-0288+0+DOC+XML+V0//LT>, [žiūrėta 2009 07 13].

ekipuotės ir baigiant šiuolaikiniais supermoderniais naikintuvais ar tankais. Griežtai kokybės kontrolei bei nuolatiniam karinių technologijų vystimuisi didžiulę įtaką turi JAV „aktyvumas“. „Pasaulio policininke“ vadinama šalis periodiškai įsivelia į karinius konfliktus, kurie tampa pasipelnymo šaltiniu gynybos technologijų korporacijoms bei bandymų poligonu naujoms ginkluotės sistemoms. Iš tiesų kiekvieno konflikto metu pastebimas kiekybiškas šuolis technologijų srityje, taip didinant atotrūkį nuo Europos šalių produktų.

Dėl JAV gynybos sistemų pažangumo šios valstybės technologijos labiau vertinamos nei ES valstybių siūlomi produktai. Tai, kartu su ES GPR fragmentacija, lemia mažesnę iš ginklų eksporto gaunamų lėšų kiekį. ES įmonėms konsolidavusis stambiais ginkluotės projektams būtų galima pateikti konkurencingą produktą, tuo pačiu sukaupiant lėšų tolimesniems projektams. Pažangesnes ginkluotės sistemas ES šalys pirktų Sąjungos ginkluotės pramonės rinkoje, ypač pritaikius įvairias nuolaidas, o mokesčiai už pirkinis būtų sumokėti ES šalims, kurios juos galėtų pelningai investuoti.

Lietuva yra glaudžiai susijusi su JAV, nemaža ginkluotės dalis yra nupirka iš šios, pirmaujančios inovacijų karybos srityje valstybės, nes sandorių metu nebuvo panašių charakteristikų už konkurencingą kainą turinčių ginkluotės sistemų. JAV ginkluotės sistemos pasižymi ilgalaikiškumu, nes technologiškai pasensta vėliau nei ES narių siūlomi produktai.

1. 3. Europos gynybos agentūra

„Siekiant išvengti Europos Sąjungos gynybos pramonės rinkos susiskaldymo, sumažinti karines išlaidas ir karinių prekių gamybą padaryti efektyvesne kaštų požiūriu“¹⁶ 2004 metais 24 Europos Sąjungos narių įkurta ES gynybos agentūra, kurios užduotis – „remti valstybių narių pastangas gerinti Europos gynybos pajėgumus krizių valdymo srityje ir stiprinti dabartinę ir būsimą Europos saugumo ir gynybos politiką“¹⁷ (toliau – ESGP):

- „Remiant bendrus projektus gynybos pajėgumų srityje, analizuojant nacionalinių gynybos planų konvergencijos galimybes bei nustatant ilgojo laikotarpio ES pajėgumų poreikius;
- Skatinant bendras investicijas ir sudaryti sąlygas valstybėms bendradarbiauti gynybos tyrimų srityje bei nustatyti valstybių bendradarbiavimą ginkluotės įsigijimų srityje;
- Skatinant valstybių bendradarbiavimą ginkluotės įsigijimų srityje;

¹⁶ Europos parlamento rezoliucija // “Dėl Žaliosios knygos dėl viešųjų pirkimų gynybos srityje” (2005/2030(INI)) – URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2005-0288+0+DOC+XML+V0//LT>, [žiūrėta 2009 07 13].

¹⁷ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė “Dėl Žaliosios knygos – Viešieji pirkimai gynybos srityje KOM(2004) 608 galutinis” – URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:221:0052:0055:LT:PDF>, [žiūrėta 2009 07 13].

- Stiprinant Europos gynybos pramonės konsolidaciją, mažinant dubliavimą, didinant specializaciją bei tarpusavio priklausomybę Europoje;

- Liberalizuojant Europos gynybos išsigijimų rinką. EGA palaiapsniui turėtų apjungti anksčiau įkurtus daugiašalius ES valstybių bendradarbiavimo formatus ginkluotės srityje.¹⁸

Iškelti tikslai aktualūs visoms ES narėms, išskyrus Daniją, kuri nedalyvauja ESGP. Pilnas EGA tikslų įgyvendinimas leistų valstybių narių gynybos pramonėms konsoliduotis, tuo labiau, kad apie šią problemą diskutuojama jau daugiau nei dešimt metų. Vienas iš svarbiausių efektyvų Agentūros funkcionavimą užtikrinančių veiksnių yra jos struktūra – Valdančioji taryba ir keturi direktoratai, kurie yra atsakingi ir prižiūri pagrindines Agentūros funkcines sritis: „gynybos pajėgumų plėtrą, bendradarbiavimą ginkluotės srityje, Europos gynybos technologinį ir pramoninį pagrindą bei gynybos įrangos rinką, bendradarbiavimo mokslinių tyrimų ir technologijos srityje skatinimą.“¹⁹ Svarbiausia tai, kad Valdančiąją tarybą sudaro valstybių deleguoti gynybos ministrai, tačiau priklausomai nuo svarstomo klausimo joje gali dalyvauti šalių ginkluotės direktoriai, mokslinių tyrimų ir technologijos institutų direktoriai bei asmenys, atsakingi už pajėgumų plėtojimą. Valdančiosios tarybos posėdžiai vyksta kas šešios savaitės. Šie susitikimai bei tai, kad dalyvauja ir kiti Agentūros darbuotojai iš valstybių narių, suteikia valstybėms narėms galimybių bendradarbiauti keturiose pagrindinėse srityse:

- „karinių pajėgumų;
- ginkluotės;
- pramonės ir rinkos;
- mokslinių tyrimų ir technologijų.“²⁰

Tikimasi, kad bendradarbiavimas leis išvengti projektų dubliavimo, kurio akivaizdus pavyzdys – trys skirtingi naikintuvų projektai – „Eurofighter 2000“. Šiame projekte dalyvavo keturios šalys: Prancūzija, Didžioji Britanija, Italija ir Ispanija. Prancūzija buvo nusprendusi taip pat sukurti nacionalinį naikintuvą „Rafale“, švedai investavo į „Gripen“. Šie pavyzdžiai atspindi bendrą situaciją Europos Sąjungos GPR, nes projektų dubliavimo atvejų yra daugiau, todėl projektų sujungimas leistų optimizuoti išlaidas bei įtraukti daugiau šalių į tokius multinacionalinius projektus. Palyginti su JAV ES šalys pasižymi projektų įvairove kurdamos tos pačios klasės ginkluotės sistemas, tačiau beveik visada rezultatas būna blogesnis nei konsolidacijos atveju.

¹⁸ Europos gynybos agentūra – URL:

http://www.kam.lt/lt/tarptautinis_bendradarbiavimas/europos_sajunga_612/europos_gynybos_agentura_618.html, [žiūrėta 2009 07 08].

¹⁹ Nickas Witney: Europos pajėgumų sąžinė nuo 2005 – URL:

http://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/lithuanian/interview_b.html, [žiūrėta 2009 11 08].

²⁰ CONSEIL EUROPEEN – BRUXELLES 16 & 17 juin 2005 CONCLUSIONS DE LA PRÉSIDENCE – URL: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=DOC/05/2&format=HTML&aged=1&language=LT&guiLanguage=en>, [žiūrėta 2009 10 05].

3 lentelė. Ginkluotės projektų skaičius ES ir JAV

Ginkluotės sistemos	Europos šalys	JAV
Antžeminės ginkluotės sistemos		
Pagrindinis kovos tankai	4	1
Pėstininkų kovos mašinos	16	3
155 mm. haubicos	3	1
Oro ginkluotės sistemos		
Naikintuvai	7	5
Antžeminio taikmens	6	1
Atakos malūnsparniai	7	5
Priešlaidinės raketos	9	3
Oras – oras raketos	8	4
Vandens ginkluotės sistemos		
Antvandeniniai koviniai laivai	11	2
Dyzeliniai povandeniniai laivai	7	0
Torpedos, skirtos kovai su	9	2
Atominiai povandeniniai laivai	2	1
Viso	89	27

Šaltinis: Lessons learned from european defence equipment programmes – URL: <http://en.dgap.org/publications/view/1dc8eb4977096408eb411dc9bb813da0af922bc22bc.html>, [žiūrėta 2009 07 10].

Akivaizdu, jog ES šalys, palyginti su JAV, dubliuoja ginkluotės projektus. Projektų dubliavimas lemia išlaidų neefektyvumą bei mažesnę produkto technologinį pažangumą, todėl EGA veikla tokiais atvejais ypač svarbi.

Išlaidų optimizavimas bei didesnis dalyvaujančių šalių skaičius leistų tikėtis pažangesnio produkto. Dalyvaujančių šalių mokslinio – gamybinio potencialo sujungimas turėtų įtakos didesnių apimčių eksportui, nes projekto, o tuo pačiu ir produkto kaina, taptų mažesnė. Šių tikslų įgyvendinimas leistų užimti JAV nišą eksportuojant ginkluotę ne į ES šalis, nes, pavyzdžiui, stambus ginkluotės importuotojas – Jungtiniai Arabų Emyratai, pagrindinį dėmesį skiria ginkluotės modernumui.

Šios pamokos išmoktos iš dalies, nes atsiradus nepilotuojamų orlaivių poreikiui kiekviena šalis stengiasi turėti nacionalinį produktą ir investuoti į jį, tačiau, kaip pripažįsta ekspertai, „galutinis produktas nebus toks tinkamas sąveikumo ir praktinio panaudojimo požiūriu. Išlaidų greičiausiai irgi

bus tik daugiau.²¹ Vis dėlto pastaruoju metu daugėja projektų, kuriuose dalyvauja jungtiniai ginkluotės koncernai (žr. 6 lent.), tačiau EGA tam neturėjo įtakos – koncernai jungėsi savarankiškai. Koncernų susijungimas bendriems projektams leidžia tikėtis konkurencingų produktų. Šie atvejai rodo, jog EGA neveiksni, ir to kol kas pakeisti negali net į Valdančiąją tarybą deleguoti aukštas pareigas valstybėje užimantys vadovai. EGA efektyviai veiks tiek, kiek kiekvienai šaliai atskirai bus naudinga kooperuotis siekiant savo tikslų, tačiau visiška gynybos pramonės defragmentacija didžiųjų Europos šalių nėra trokštama. Tam įtaką daro kaip ir JAV atveju stambios korporacijos, veikiančios sprendimų priėmėjus. Stambioms korporacijoms naudinga rinkos fragmentacija, nes:

- jos turi galimybę kontroliuoti kilmės šalies gynybos rinką;
- būdamos monopolininkėmis gauti didesnę pelną;
- esant poreikiui ir įgyvendinant didelius projektus kooperuotis su kitų šalių gynybos technologijų korporacijomis, kartais netgi sudarant kartelius.

Siekimas išvengti nereikalingų išlaidų tyrimų ir kūrimo srityse bei gynybos išlaidų optimizavimas sieja visas keturias EGA funkcines sritis, be to – tai vienas iš pagrindinių Agentūros tikslų. Šiam tikslui įgyvendinti 2006 metais ES gynybos ministrai patvirtino Ilgalaikę Europos gynybos pajėgumų ir poreikių viziją, kurios tikslas – „aptarti ateities strateginius veiksnius (tarptautinę aplinką, operacijų pobūdį, technologijų prieinamumą po 20 metų), kurie jau šiandien gali turėti įtakos ESGP pajėgumų vystymui. Po šios vizijos priėmimo taip pat parengtos bei integruotos ir trumpojo bei vidutinio laikotarpio vizijos. Šie dokumentai yra tik orientaciniai, tačiau minėti planai gali padėti valstybėms narėms priimant sprendimus pajėgumams vystyti bei padėti bendradarbiauti rengiant „nacionalinius vidutinio bei ilgojo laikotarpio pajėgumų vystymo planus, tokiu būdu sudarant galimybes investuoti kartu.“²²

Žiūrint iš biurokratinės pusės, „kol kas neaišku, kaip EGA galėtų būti naudinga, tiesiogiai dalyvaudama viešųjų pirkimų veikloje, tačiau, atsižvelgiant į jos patirtį karinės paskirties prekių srityje, EGA galės teikti pasiūlymus dėl geresnio nacionalinių taisyklių suderinimo“²³, o tai svarbi sritis, nes viena iš ES gynybos pramonės rinkos fragmentacijos priežasčių ir yra nacionalinių viešųjų pirkimų taisyklių nevienodumas, tuo labiau, kad Europos parlamentas rezoliucijoje pageidavo, kad „viešieji pirkimai gynybos srityje būtų didžiaja dalimi reglamentuojami Bendrijos, o ne nacionaliniais

²¹ Nickas Witney: Europos pajėgumų sąžinė nuo 2005 – URL: http://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/lithuanian/interview_b.html, [žiūrėta 2009 11 08].

²² Europos gynybos agentūra – URL: http://www.kam.lt/lt/tarptautinis_bendradarbiavimas/europos_sajunga_612/europos_gynybos_agentura_618.html, [žiūrėta 2009 08 08].

²³ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Dėl Žaliosios knygos – Viešieji pirkimai gynybos srityje KOM(2004) 608 galutinis“ – URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:221:0052:0055:LT:PDF>, [žiūrėta 2009 07 13].

teisės aktais.²⁴

Šiuo metu EGA, nors egzistuoja jau 5 metai, dar nepasiekė savo išsikeltų tikslų. Iš dalies pasiektas pirmas tikslas – parengta ilgalaikė ES gynybinių pajėgumų krizių valdymo srityje vizija, tačiau pagrindinis tikslas – ES gynybos pramonės rinkos konsolidacija – dar nepasiektas. Reikia konstatuoti faktą, jog Agentūra yra silpna institucija, nes:

- per penkis egzistavimo metus parengė tik ilgalaikę Europos gynybos pajėgumų ir poreikių viziją;
- bendrų investicijų ir bendradarbiavimo sąlygos valstybėms sudarytos buvo ir anksčiau. EGA niekuo neprisidėjo prie šio tikslo pasiekimo, tai palikdama valstybių iniciatyvai;
- valstybių bendradarbiavimo ginkluotės įsigijimų srityje nepasiekta, nes valstybės savarankiškai ieško galimų partnerių. Lietuva, sudarydama kontraktą granatsvaidžio šaudmenims pirkti, kooperavosi su Latvija, EGA indėlio nebuvo;
- dubliavimo mažinimas, gamybos specializacija bei tarpusavio priklausomybė – šie tikslai neįgyvendinti.

Taigi, EGA efektyvumas mažas ir nėra požymių, jog ši institucija artimoje ateityje sustiprėtų, todėl kiekvienos šalies gynybos pramonė turi pasitikėti savo jėgomis ir valstybės pagalba. Užsienio šalių gynybos korporacijos, siekdamos geresnio rezultato, privalo pačios ieškoti partnerių ir subrangovų. Šis būdas jau yra pasiteisinęs – įgyvendinti ir planuojami įgyvendinti ateityje stambūs jungtiniai ginkluotės projektai (žr. 6 lent.), tačiau mažų šalių MVI tarp jų nėra. Lietuva – ne išimtis, nes šalis neturi stambių gynybos korporacijų, garsių įmonių, kurių pavadinimai atvertų rinkas kitose šalyse bei stambiuose ginkluotės projektuose.

²⁴ Europos parlamento rezoliucija // “Dėl Žaliosios knygos dėl viešųjų pirkimų gynybos srityje” (2005/2030(INI)) – URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2005-0288+0+DOC+XML+V0//LT>, [žiūrėta 2009 07 13].

2. LIETUVOS ATVEJIS

Skyriuje apžvelgiamos Lietuvos gynybos pramonės ištakos, kurios lėmė dabartinės mokslinės – gamybinės bazės susiformavimą. Prieš okupaciją Lietuva taip pat turėjo stiprią gynybos pramonės šaką – aviacijos pramonę, kuri pasižymėjo diegiamomis naujovėmis, tačiau Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą ji buvo sunaikinta, o garsusis aviakonstruktorius Antanas Gustaitis sušaudytas. Okupuota, praradusi savarankišką pažangią aviacijos pramonę, Lietuva pradėjo tenkinti TSRS poreikius, apimančius ypač plačią sferą – nuo slėgiui atsparių kostiumų lakūnams iki tankų kuro siurblių gamybos. Šios bazės pagrindu atkūrus nepriklausomybę buvo steigiamos savarankiškos, laisvosios rinkos nuostatomis paremtos įmonės, kurių gaminami produktai buvo skirti karo pramonei. Mokslo įstaigose susiformavo technologijas karo reikmėms siūlantys institutai.

Skyriuje pristatomi produktai, kuriuos Lietuvos įmonės ir institutai gali pasiūlyti tiek ES šalims, tiek šalies ginkluotosioms pajėgoms, apžvelgiami jau praktikoje pritaikyti ir pasiteisinę mokslininkų išradimai. Lietuvos ekonomikos plėtros agentūros duomenimis šiuo metu yra apie 200 įmonių, kurios gali teikti paslaugas ir gaminti karinės paskirties prekes, tačiau darbe aptariamos tik svarbiausios, turinčios didžiausią potencialą Lietuvos gynybos pramonės įmonės: Lietuvos tekstilės institutas, Kauno technologijos universiteto Gynybos technologijų institutas, UAB „Garlita“, UAB „Elsis“, VĮ „Giraitės ginkluotės gamykla“, UAB „Tuma“, UAB „Stigma“. Kitų įmonių, gaminančių nedaug produktų, skirtų gynybos pramonei, indėlis į Lietuvos ekonomiką nėra didelis ir jos nepasižymi inovatyviomis idėjomis ar išradimais, be to, įmonė nelygu įmonei – vienos užima pakankamai nemažą vidaus ir išorės rinką bei pirmauja inovacijų srityje, kitoms gynybos rinkos prekės yra tik papildomas pajamų šaltinis.

Siekiant gauti objektyvios informacijos apie lietuviškų, kariškių jau naudojamų gaminių kokybę buvo apklausta 20 profesinės karo tarnybos karių, iš kurių trečdalis yra dalyvavę tarptautinėse operacijose. Pastarieji respondentai tyrimui naudingiausi, nes turi patirties, reikalingos lietuviškos ekipuotės palyginimui su užsienio šalių analogais. Likusių respondentų nuomonė svarbi lyginant, kaip skiriasi lūkesčiai gaunami ekipuotei palyginus su labiau patyrusiais kolegomis.

Analizuojama, kokios priežastys lemia lietuviškos produkcijos nekonkurentabilumą Europos Sąjungos gynybos pramonės rinkoje ir koks EGA vaidmuo slopinant šias priežastis. Remiantis kaimynų patirtimi apžvelgiamos galimos veiklos kryptys bei perspektyvūs ateities projektai.

2.1. Lietuvos gynybos pramonės ištakos

Nors Lietuva ir maža šalis, tačiau jos mokslinis – gamybinis potencialas kai kuriais aspektais nenusileidžia didžiųjų pasaulio šalių gynybos pramonės produktams, o kartais jas dar ir lenkia. Už tai, nors ir kaip nesinorėtų, reikia dėkoti buvusiai Sovietų Sąjungai, kurios dėka Lietuvos įmonės prieš du dešimtmečius tapo nepakeičiama SSRS karo pramonės dalimi. Okupacijos laikotarpiu Lietuvoje pradėti gaminti eksperimentiniai pluoštai ir kompozicinės medžiagos, slėgio pokyčiams atsparūs kostiumai, skirti aeronautikai, taip pat apsauginės medžiagos daugkartinio naudojimo kosminiam aparatui – „Buran“.

„1989 metais 90 proc. Lietuvos tekstilės instituto tyrimų ir produkcijos buvo skirtos kitiems slaptiems projektams.“²⁵ Daugelis Lietuvos mokslininkų sukurtų medžiagų, technologijų buvo net nežinia kam panaudoti. Aušros Abraitienės, Lietuvos tekstilės instituto direktorės, teigimu, „mes nežinojom medžiagų panaudojimo tikslo, tik jų technines savybes. Mes nežinojome, kur jie buvo panaudoti.“²⁶

Analogiškų atvejų būta ir daugiau, tačiau ne visi darbuotojai žinojo ir žino, kam ir ką būtent jie gamino. Prieš dvidešimt metų įvairiose elektrotechnikos įmonėse dirbę žmonės dažnai net nenumano, kad jų tariamai audiomagnetofonams gamintos elektroschemos buvo panaudotos raketų paleidimo ir taikymosi sistemose, kituose karo įrankiuose. Šie pavyzdžiai iliustruoja Lietuvos pramonės potencialą, daugelis slaptų projektų komponentų buvo panaudoti nacionaliniams produktams.

Lietuvoje buvo ir kitokios paskirties karo pramonės objektų, viena tokių – Kauno „Helisota“. Įmonė buvo viena iš stambiausių SSRS sraigtasparnių priežiūros ir remonto įmonių, kurioje dirbo beveik pusantro tūkstančio aukštos kvalifikacijos žmonių. Įdomiausia, kad šios įmonės istorija siekia nepriklausomą prieškarinę Lietuvą, kada Antanas Gustaitis kūrė ir konstravo lėktuvus – lietuviškosios aviacijos pagrindą. Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui šioje vietoje, okupavusi Lietuvą, Sovietų Sąjungos kariuomenė pradėjo remontuoti savo orlaivius. „Helisotos“ egzistavimas nesibaigė kartu su Sovietų Sąjunga, dabartinė įmonės padėtis neblogo, nes sugebėjo užimti rusiškų sraigtasparnių remonto ir tobulinimo rinkos nišą. Įmonė remontuoja ne tik Lietuvos karinių oro pajėgų sraigtasparnius, bet ir kaimyninių valstybių orlaivius, kurie dar ir šiandien plačiai naudojami.

Vilniaus kuro aparatūros gamykla viena iš pirmųjų Sovietų Sąjungoje pradėjo gaminti skirstomojo tipo kuro siurblius, skirtus traktoriams ir kombainams, be to, montuojamus ir į tankų variklius.

²⁵ Kovalick M. The ups and downs of the defence industry - Lithuania in the World, nr.5, 2003m.

²⁶ Ten pat.

Kauno farmacijos įmonė „Sanitas“ vienintelė Sovietų Sąjungoje pakavo fentanilį – beveik šimtą kartų už morfijų stipresnį sintetinį narkotiką, kuris tuo metu buvo skirtas Afganistane dislokuotiems ir didelius nuostolius patiriantiems SSRS kariškiams. Šis medikamentas liūdnei pagarsėjo „Nord Ost“ šturmo metu, kai Rusijos specialiųjų operacijų kariai, naudodami šias dujas, šturmavo teatrą užgrobčius teroristus, tada žuvo apie 129, o invalidais tapo 500 žmonių. Ši gamykla priklausė Rusijos įmonei „Biopreparatai“, kurią sudarė visoje Sovietų Sąjungoje įkurti mokslinių tyrimų institutai, farmacinės ir su farmacija susijusios įmonės. Pati įmonė „Biopreparatai“ buvo pavaldi Generaliniam štabui. „Biopreparatams“ priklausė Vilniaus gamybinis mokslinis susivienijimas „Fermentas“, Kėdainių biochemijos gamykla, Kauno bakterinių ir endokrininių preparatų įmonės ir jau minėta gamykla „Sanitas“. Šaltajam karui tapus tikru karu šių įmonių potencialas būtų buvęs panaudotas kuriant naują ar gaminant jau sukurtą cheminį ir biologinį ginklą.

Paminėti atvejai tėra tik epizodas iš viso potencialo, kurį sukaupė Lietuva per okupacijos laikotarpį. Savaiame suprantama, šių įmonių buvo ir daugiau. Viso šio gamybinio potencialo sukaupimą Lietuvoje nulėmė gausios kariuomenės pajėgos, dislokuotos šalies teritorijoje. Kaip žinoma, Lietuva buvo laikoma buferine Sovietų Sąjungos zona ir placdarmu armijų permetimui į Vakarų šalis. Didelis karių ir technikos skaičius koviniai parengčiai palaikyti reikalavo daug priemonių, t. y. – atsarginių detalių, šaudmenų, vaistų ir t. t.

Subyrėjus geležinei uždangai visas karinis gamybinis Lietuvos potencialas žlugo. Pasitraukus sovietų kariuomenei, prieš tai buvo išformuoti ir strateginės reikšmės objektai, pavyzdžiui, minėta „Biopreparatų“ įmonė ir kitos, buvo išvežta dokumentacija, specialūs įrengimai, dingo užsakymai. Vis dėlto liko kertinis akmuo – didžiulę patirtį ir žinias sukaupę specialistai, kurių iniciatyva ir lėmė dalinį Lietuvos gynybos pramonės atgimimą.

Sovietų Sąjungos investicijos Lietuvoje ir didžiulio mokslinio – gamybinio potencialo sutelkimas lėmė būsimosios gynybos pramonės atsiradimą nepriklausomoje Lietuvoje. Be Sovietų Sąjungos indėlio Lietuvos gynybos pramonė nebūtų pažengusi taip toli, nes vien tik mokslinio personalo sukaupimas užimtų daug laiko ir pareikalautų nemenkų lėšų, be to, slaptų mokslinių projektų metu buvo įgyta neįkainojama patirtis, kuri pritaikoma šiandien.

2.2. Lietuvos gynybos pramonė šiandien

Savarankiška Lietuvos gynybos pramonės rinka pirmuosius žingsnius pradėjo žengti 1991 metais, kai šalies universitetų ir institutų mokslininkai užmezgė ryšius su jaunos šalies gynybos institucijomis. Po kelerių metų pradėjo bendradarbiauti su NATO mokslo institucijomis ir mokslininkais pagal „Mokslas taikos labui“ programas, o vietoj buvusių sovietinės pramonės

kompleksų ir įmonių susiformavo naujos.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad gynybos rinkai skirti produktai yra ne vien tik ginklai, šaudmenys, sprogstamosios medžiagos, įvairios transporto priemonės, bet ir paslaugos. Paslaugų spektras be galo platus – nuo patalynės skalbimo iki transporto priemonių aptarnavimo. Kariuomenėje naudojama technika apima visų rūšių transporto priemonės: tai įvairios paskirties laivai, sausumos transporto priemonės – vikšrinės ir ratinės – bei orlaiviai – sraigtasparniai, transporto lėktuvai ir lengvieji atakos lėktuvai. Tokį technikos parką aptarnauti Lietuvos kariuomenė yra nepajėgi, nes kiekviena transporto priemonė skiriasi savo specifika, jai aptarnauti reikalinga speciali technika, o svarbiausia – kvalifikuotas personalas. Lietuvos ginkluotose pajėgose šiuo metu galioja koncepcija smulkų bei specialios įrangos bei žinių nereikalaujantį remontą atlikti savomis pajėgomis, o sudėtingą remontą patikėti civilinėms įmonėms. Šiuo atveju perkamos paslaugos, taip sutaupant lėšas siauros specializacijos personalo apmokymui bei išlaikymui. Remiantis šia koncepcija karo laivai sudėtingesniame remontui siunčiami į „Vakarų laivų gamyklą“, transporto sraigtasparniai – į Kauno „Helisotą“ ir t.t. Šios paslaugos įeina į gynybos pramonės rinkos sąvoką, o tuo užsiimančios įmonės turi teisę vadintis karinės pramonės dalimi.

Kita karinės paskirties prekių klasė – apranga, gaminama Lietuvos įmonėse. Tai kojinės, neperšauamos liemenės bei apsauginiai ABC kostiumai ir kt. Lietuviška apranga niekuo nenusileidžia užsienio analogams, joje sėkmingai įdiegtos naujausios technologijos. Į atskirą karinės paskirties prekių klasę išskiriamos informacinės technologijos – radijo stotys, programinė įranga ir pan.

Sėkmingai funkcionuojanti karo pramonė užtikrina gynybinių pajėgumų plėtrą ir glaudų bendradarbiavimą su sąjungininkais. Didžiosios užsienio valstybės pažangias technologijas galinčias pasiūlyti gynybos technologijų įmones laiko prestižinėmis ir į jas investuoja nemažas lėšas. Buvęs Krašto apsaugos ministras G. Kirkilas yra pasakęs: „Krašto apsaugos investicijos į mokslinius tyrimus ir jų rezultatų diegimą – vienas iš būdų Lietuvos kariuomenei neatsilikti nuo karyboje vykstančios revoliucijos.“²⁷ „Apkasų karo“ jau seniai niekas nekariauja, karas evoliucionavo į stadiją kurioje neaišku, kas yra priešas ir kur jo buvimo vieta. Prieš kelis dešimtmečius sėkmingą karo baigtį lėmė gyvosios jėgos ir griauamosios jėgos persvara, o šiuolaikiniuose konfliktuose dalyvauja ne divizijos ar korpusai, o maži, gerai aprūpinti ir nepriekaištingai parengti mobilūs padaliniai. Lietuvos kariuomenė atitinka daugumą šių reikalavimų, tačiau silpna jos vieta – aprūpinimas. Elementarios kario ekipuotės detalės turi atitikti aukščiausius reikalavimus: paprasta lauko uniforma aukštoje temperatūroje turi nesilydyti, maskuoti kūno skleidžiamus infraraudonuosius spindulius, kareiviškiems batams, siekiant užtikrinti visą purviną darbą atliekančio pėstininko patogumą, naudojamas specialus vandens nepraleidžiantis audinys, kuris išgarina prakaitą. Minėti dalykai yra patys elementariausi,

²⁷ Kirkilas G. Lietuvos gynybos tobulinimo perspektyvos – URL: http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/konf05/konf_29/pr_kirkilas.html, [žiūrėta 2009 08 20].

tačiau eiliniam kariui jie reikšmingi. Svarbiausia – tuo Lietuvos pramonė gali aprūpinti iš savo resursų.

Buvęs Krašto apsaugos ministras Gediminas Kirkilas, kalbėdamas apie naujų technologijų kūrimą ir jau esamų įdiegimą, pabrėžė, jog „jei Lietuvos mokslininkai ir pramonininkai prisidėtų prie šių uždavinių įvykdymo, jų pasiekimai NATO būtų vertinami ne mažiau svarbūs nei mūsų karinė galia.“²⁸ Šis teiginys yra klaidinantis, nes sudaromas įvaizdis, jog mokslo pasiekimai karinėje srityje yra tik pačių mokslininkų iniciatyvos reikalas. Buvusio ministro pasisakymas atspindi dabartinę situaciją gynybos pramonėje – valdžios abejingumas tiesioginę įtaką valstybės saugumui turinčiai pramonei verčia mokslininkus atsisakyti perspektyvių idėjų. Didelį dėmesį pažangioms technologijoms skiriančios užsienio šalių kariuomenės suinteresuotos pačios finansuoti mokslinius tyrimus, nelaukdamos kol lėšų tyrimams ir gamybai bus skirta iš kitų šaltinių. Lietuvos atveju Krašto apsaugos sistemai skiriamos lėšos neužtikrina visų gynybos projektų finansavimo, todėl tai jau valstybės prestižo reikalas.

Nepaisant valdžios abejingumo ir lėšų stygiaus Lietuvos mokslininkai ir pramonininkai savo jėgomis kuria naujas karinės paskirties prekes.

2.2.1. Kauno technologijos universiteto Gynybos technologijų institutas

Kauno technologijos universiteto Gynybos technologijų institutas garsus ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų. Šiame skyriuje apžvelgiami tik didžiausią potencialą turintys gaminiai, nors šios mokslo įstaigos tyrinėjimai apima labai plačią sritį. Instituto pasiekimu galima laikyti tai, kad vieni gaminiai jau yra įdiegti ginkluotose pajėgose, kiti laukia savo valandos.

Neseniai Lietuvą apskriejo žinia, kad KTU mokslininkai sukūrė kietu kuru varomą artimo nuotolio raketą KTU GTI – 1. Eiliniam piliečiui ši žinia ypatingo susidomėjimo nesukėlė, tačiau kariškiai ne vienas pagalvojo apie galimą jos panaudojimą šalies gynybai. Kaip teigia A. Fedaravičius, KTU Mechanikos fakulteto dekanas, Gynybos technologijų instituto direktorius, lietuviška raketa savo skrydžio parametrais niekuo nenusileidžia kitų šalių raketoms, o keliais, nors ir neįvardinta kuriais, jas dar ir lenkia. Laikinais einantis Krašto apsaugos ministerijos Ginkluotės politikos skyriaus vadovo pareigas pulkininkas leitenantas S. Vainutis KTU mokslininkų iniciatyvą įvertino „kaip pirminį eksperimentinį etapą – sukurtas gaminio prototipas.“²⁹ Šiuo atveju kariškis visiškai teisus – džiūgauti dar anksti, kadangi pati raketa yra tik transporto priemonė, nes trūksta taikymosi sistemų ir kovinio užtaiso. Vis dėlto tai kokybiškas šuolis raketinių technologijų srityje, tuo labiau, kad mokslininkai žada

²⁸ Kirkilas G. Lietuvos gynybos tobulinimo perspektyvos – URL: http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/konf05/konf_29/pr_kirkilas.html, [žiūrėta 2009 08 20].

²⁹ Stankevičiūtė R. Kauno mokslininkai kloja pamatus raketų pramonei - Kauno diena, 2009-08-30.

atlikti raketos netradicinių stabilizavimo priemonių tyrimus, kurie vyksta ne visose raketines technologijas kuriančiose šalyse. Jei KTU mokslininkams pavyktų ir Lietuva turėtų nacionalinę raketą, tai būtų didelis laimėjimas, nes raketinės sistemos yra labai brangios, reikalingi kvalifikuoti specialistai ir techninės priežiūros komandos. Karybos specialistai prognozuoja, kad ateitis priklausys raketinėms technologijoms. Prognozės po truputį pasitvirtina, nes į mūsų lauką skverbiasi nepilotuojami orlaiviai, išminuotojo darbą atlieka nuotoliniu būdu valdomi robotai ir purvino darbo paprastam pėstininkui lieka vis mažiau. Pokalbio su IR1 metu paaiškėjo, jog šiuo metu vyksta dialogas su kariškiais sprendžiama – kuria linkme plėtoti nacionalinę raketinę technologiją. Realiausia jos plėtojimo kryptis – „salvinės raketinės sistemos, kurių veikimo nuotolis apie 40 km.“³⁰ Norint raketą pritaikyti priešlėktuvinei ar prieštankinei gynybai reikia turėti valdymo sistemų, ko praktiškai neįmanoma įgyvendinti dėl šiandien dar nepakankamos Lietuvos mokslininkų patirties, o svarbiausia – dėl lėšų stygiaus.

Kitas Lietuvos ginkluotųjų pajėgų koviniam parengimui jau naudojamas GTI produktas – lazerinis šaulių treniruoklis. Praktiškai patvirtintas kūrėjų teiginys, kad šis produktas leidžia sutaupyti pinigų, skiriamų kariui šaudymo subtilybėms išmokti, kadangi treniruoklyje naudojamas tikras ginklas, kurį, šiek tiek perdarius, pritaikyta atatrakos imitavimo sistema, taip pat imituojamas šūvio garsas. Paskaičiavus, kiek kainuoja vienas šovinis, ekonominė nauda akivaizdi. Kiekvienas karys pasakys, kad tikro šūvio laukimo ir parako kvapo nepakeis joks treniruoklis, tačiau pradinio parengimo etapo metu formuojant šaulio įgūdžius šis treniruoklis yra tobulas pasirinkimas. Treniruoklyje įdiegta kompiuterinė programa, sukurta Instituto mokslininkų, registruoja kario veiksmus prieš šūvio paleidimą bei šūvio metu: taikymosi taško „elgesį“ taikymosi metu, nuleistuko paspaudimą, pataikymo vietą. Kaip teigia KTU mokslininkai, treniruoklis yra gerokai pigesnis nei užsienio šalių siūlomi panašūs produktai, kai kuriais atvejais neturintys tų funkcijų, kurių gali pasiūlyti lietuviškas gaminytis. Vienas iš lazerinio šaulių treniruoklio įrenginio autorių docentas Z. Klimavičius teigia, jog – „juo domisi pusė pasaulio.“³¹ Docento teiginys šiek tiek perdėtas, nes treniruoklis naudojamas kol kas tik Latvijos Respublikos teisingumo ministerijoje, o Estija dar tik domisi šia pažangia sistema. Pardavimų rezultatai gana kuklūs, tačiau šia įtakos turi vienas visiems lietuviškos karinės produkcijos gamintojams aktualus faktas – apklausus VR2, IR1, IR2 paaiškėjo, jog karinės paskirties prekės paklausą lemia gamintojo vardas! Lietuvos gamintojai beveik visada pralaimi prieš garsaus gamintojo gynybos technologijas. „Nors lietuviškų aukštųjų technologijų produktai niekuo nenusileidžia užsienio analogams, užsienio kariuomenės renkasi arba savo nacionalinių gamintojų siūlomus produktus, arba garsių įmonių gaminius nepaisydamos žymaus kainų skirtumo.“³²

³⁰ Interviu su IR1. – Kaunas, 2009 09 09.

³¹ Armalytė A. Kariškių užsakymai skatina tobulinti technologijas - Verslo žinios, 2000-06-08.

³² Interviu su IR1. – Kaunas, 2009 09 09.

Lazerinis šaulių treniruoklis – ne vienintelis karių treniruotėms skirtas gaminys – palyginti neseniai Lietuvos kariuomenėje įdiegtas ir minosvaidininkų rengimo prietaisas, kuriuo, anot prof. A. Fedaravičiaus, “šaudymo minosvaidžiu treniruotes galima maksimaliai priartinti prie realių sąlygų, nes treniruoklis yra beveik tokių pačių gabaritų ir svorio kaip tikri minosvaidžių sviediniai, o šaudoma iš kovinių minosvaidžių.”³³ Šia, taupančia resursus programa, jau susidomėjo ir Prancūzijos Saint – Cyr’o karo akademija, kurios kariškiai jau spėjo apžiūrėti ir įvertinti lietuvių kūrinių. Treniruoklis diegiamas ir Lietuvos kariuomenėje, nes jo potencialas ypač atsiskleidžia Lietuvos kariuomenei ir valstybei sunkiu metu. Treniruoklį galima naudoti „neišeinant iš kiemo“, nes jo šūvio nuotolis yra lygiai dešimt kartų mažesnis už kovinio minosvaidžio šūvio nuotolį, o kainų skirtumas – apie trisdešimt kartų! Dar daugiau, nors niekur ir neskelbiama, tačiau mokslininkai taip pat dirba kurdami naują, neturintį analogų pasaulyje minosvaidžio minos sprogdiklį. Sprogdiklis ypatingas tuo, jog susideda tik iš keleto detalių, o kuo mažiau detalių, tuo mažesnė tikimybė kam nors užsikirsti ir nesuveikti.

KLUIS – kompleksinė lazerinė ugnies imitavimo sistema, turinti keliskart brangesnių užsienio šalių analogų. Jos pagrindą sudaro ant ginklo montuojamas lazerinis šūvio imitavimo prietaisas, nutaikomas į karių, dėvintį asmeninį šūvio detektavimo įtaisą, kuris registruoja lazerio impulsus ir nurodo, ar karys nukautas, ar ne net iki 800 metrų, tuo tarpu užsienietišku analogu atstumas yra mažesnis. Šis prietaisas ypač praverstų mokant karius užimti tinkamas priedangas priešui apšaudant ir turėtų didžiulę įtaką karių koviniam parengimui. Instituto kūrinių kaina kelis kartus mažesnė už užsienio analogus, tačiau stambių užsienio korporacijų garsūs vardai bei vidaus rinkų protekcionizmo politikos nulemia lietuviško gaminio nepopuliarumą, o pačiai Lietuvos kariuomenei ši sistema yra per brangi.

Mažiau žinomas, tačiau ne mažiau vertinamas GTI mokslininkų kūrinys – „Apuokas“, kuris leidžia kariui taikytis plika akimi nematomo diapazono lazerio spinduliu į taikinį naudojantis naktinio matymo prietaisu. Dėl „Apuoko“ specifikos paprastam kariui šis gaminys yra netikslingas, nes šiuo metu kariuomenė, išskyrus Specialiųjų operacijų pajėgas, yra nepajėgi į asmeninę kario ekipuotę įtraukti naktinio matymo prietaisą. Tam įtakos turi ir kovinis rengimas, kurio metu kariai dažniausiai ruošiami gynybinėms operacijoms ir žemo intensyvumo taikos palaikymo operacijoms, tuo tarpu „Apuokas“ kartu su naktinio matymo prietaisu geriausiai pateisintų investicijas vykdant operacijas apgyvendintose vietovėse, kur mūšiai vyksta nedideliu atstumu. Pasiteiravus IR1 apie projekto likimą, paaiškėjo, jog „Apuokas“ negali būti pradėtas gaminti masiniu būdu, nes šiuo metu nėra lėšų, tačiau šis mokslininkų kūrinys tikrai nėra užmirštas ir laukia savo eilės.

Dabartinė Instituto situacija leidžia daryti išvadą, jog Kauno mokslininkų potencialas išties

³³ Gynybos technologijų išradėjai // KTU mokslininkai – URL: <http://neris.mii.lt/mt/straipsniai/200410/gyn.doc>, [žiūrėta 2009 08 22].

didžiulis ir dar neišsemtas, tačiau galimybes riboja finansinė situacija. Universiteto mokslininkai savo tyrimus finansuoja patys, dotacijos iš valstybės yra arba labai mažos arba jų nėra visai. Kariuomenė prie Instituto atliekamų tyrimų prisideda leisdama naudoti poligonus lauko bandymams, įdiegdama lazerinius šaulių treniruoklius, taip pat lauko sąlygomis išbandydama naujus Instituto gaminius. Didžiausias ir solidžiausias kariuomenės indėlis – lazerinių šaulių treniruoklių įsigijimas ir įdiegimas, taip suteikiant atspirtį kitiems projektams. Vis dėlto to neužtenka vienai iš inovatyviausių ir perspektyviausių mokslo institucijų, kuriančių gynybos tikslams.

2.2.2. Lietuvos tekstilės institutas

Geriausiai kariams žinoma įmonė – Lietuvos tekstilės institutas, kurios gaminiai plačiai naudojami suteikiant kariui komfortą užduočių metu. Pagrindinis Instituto uždavinys – tyrimai, medžiagų bandymai, naujų gamybos metodų paieška bei įvairių tekstilės gaminių, saugančių žmonių sveikatą ir gyvybę, gamyba. Lietuvos tekstilės institutas bendradarbiauja su šioje srityje pirmaujančiomis užsienio įmonėmis. Šio bendradarbiavimo rezultatas – platus spektras aukščiausios kokybės kuriamų ir gaminamų apsauginių gaminių, skirtų tiek kariuomenei, tiek civiliams. Svarbu paminėti, jog visi instituto gaminiai atitinka NATO standartų keliamus reikalavimus, todėl gali būti eksportuojami į ES bei NATO šalis, dalyvauti šių šalių skelbiamuose konkursuose. Vienas geriausių, apklaustų karių vertinamas gaminyje yra membraninė lauko striukė ir kelnės, kurios nepraleidžia drėgmės į vidų, yra neperpučiami vėjo, bet praleidžia prakaito garus į išorę, taip suteikdami kariui galimybę likti sausam aktyviai judant nepalankioms oro sąlygomis. Institutas taip pat gamina ir kariuomenei tiekia keklarinius šalmsus, pasižyminčius tvirtumu ir lengvumu. Lietuviškas šalmsas, pagamintas pagal amerikiečių modelį užtikrina kario komfortą net dėvint jį ilgą laiką. Šis produktas apklaustų karių taip pat labai vertinamas, nepriklausomai nuo to, kiek užsienio analogų karys yra dėvėjęs per tarnybos laiką. LTI ginkluotosioms pajėgoms taip pat sukūrė apsauginius kostiumus, kurie saugo kari ABC medžiagomis užterštoje aplinkoje ir leidžia saugiai palikti tokią vietovę.

Institutas, sukaupęs didžiulę patirtį, didžiuojasi profesionaliais darbuotojais bei pažangiomis gamybos technologijomis. Jo turimas potencialas leidžia gaminti pažangiausius tekstilės gaminius, kurių užsienio analogai kainuoja kur kas daugiau, o kokybė neretai nusileidžia lietuviškiems. Kaip teigė kalbintas IR2, atsakingas už gamybą, neretai garsios užsienio firmos techninėse specifikacijose pateikia klaidinančius duomenis, kuriuose nurodytos geresnės savybės nei yra iš tiesų.

Pagrindinis Lietuvos tekstilės instituto klientas – Lietuvos valstybė, kurios užsakymu atliekami bandymai ir gaminami produktai, skirti patenkinti tiek kariuomenės, tiek civilinio sektoriaus poreikius. Dalį pajamų Institutas gauna dalyvaudamas kaip subrangovas užsienio kompanijų kontraktuose.

Pokalbio su IR2 metu paaiškėjo, jog Lietuvos valdžia Institutui ypatingo dėmesio ir – svarbiausia – lėšų neskiria, „todėl pagrindinis pajamų šaltinis – mokslo projektai.“³⁴ Dabartinė instituto situacija pakankamai sudėtinga, tačiau medalis turi dvi puses. Disponuodami ribotomis lėšomis instituto darbuotojai pajėgūs sukurti produktus minimaliomis sąnaudomis išsaugodami NATO standartus atitinkančią kokybę bei išlaikydami konkurencingą kainą.

Pagrindinė problema, su kuria susiduria visos su gynybos pramone susijusios įmonės, – „valdžios abejingumas šia inovatyviai ypač plataus spektro pramonės šakai.“³⁵ Valdžios dėmesio stoką iš dalies galima būtų paaiškinti, kad instituto pozicijos tarptautinėje rinkoje silpnos, nes pagrindiniai užsienio pirkėjai yra Estija ir Latvija. Užsienio partnerių paieška palikta instituto iniciatyvai, kuri esant lėšų stygiui, dalyvauja tik tarptautinėse parodose, tačiau jose nauji kontraktai pasirašomi pakankamai retai. EGA įkūrimas ir veikla katalizatoriumi instituto sėkmei užsienio rinkose netapo. Respondento nuomone, ši ES institucija LTI „niekaip neprišideda prie potencialių klientų identifikavimo ir naujų rinkų atvėrimo.“³⁶

2.2.3. Aprangos gamintojai

Ne mažiau už LTI Lietuvos kariškiams žinomos gamintojos yra UAB “Suza” ir UAB “Tuma”, kurios gamina kasdien naudojamus kariškiui būtinus dalykus: lauko uniformas, ekipuotės liemenes ir pan. Šios firmos, nors ir užima visą šio tipo produktų rinką, tačiau nieko naujo ir ypatingo pasiūlyti užsienio šalių kariuomenėms negali. Minėtos įmonės gamina infraraudonųjų spindulių nepraleidžiančias uniformas, tačiau apklausus profesinės karo tarnybos karius paaiškėjo, jog apie 50 proc. karių ja nepatenkinti. Nepasitenkinimo priežastis paprasta – lauko uniforma greitai susidėvi, ypač eksploatuojant ekstremaliomis sąlygomis.

Apklausoje metu, paprašius karių įvardyti, kokia išduodama lietuviška ekipuote jie yra patenkinti, 100 procentų karių nurodė, jog juos tenkina amunicijos, kitaip dar vadinama iškrovos, liemenė bei žygio kuprinė. Atsižvelgiant į paskutines pasaulio šalių kariuomenių „mados tendencijas“, drąsiai galima teigti, jog Lietuvos kariuomenė, įsigijusi nacionalinių gamintojų siūlomas amunicijos liemenes, aprūpino savo karius patogia, leidžiančia efektyviai atlikti savo funkcijas ekipuote. Amunicijos liemenė vertinama dėl to, kad kiekvienas karys pagal savo specialybę ir patogumą gali susikomplektuoti ekipuotės liemenes taip, kaip jam patogiau, priklausomai nuo užduoties. Lietuviškas

³⁴ Interviu su IR2. – Kaunas, 2009 09 14.

³⁵ Gynybos technologijų išradėjai // KTU mokslininkai – URL: <http://neris.mii.lt/mt/straipsniai/200410/gyn.doc>, [žiūrėta 2009 08 22].

³⁶ Ten pat.

produktas yra kokybiškas, tačiau analogišką ekipuotę gamina kone kiekviena šalis, be to, į kainos kaštus įeina ir transportavimo išlaidos, taigi užsienio šalims nenaudinga pirkti lietuvišką gaminį.

Išimtis – UAB „Garlita“, gaminanti trikotažinę produkciją. Įmonė yra gavusi NATO sertifikatus, įtraukta į jungtinį NATO katalogą, šiuo metu eksportuoja apie 80 proc. savo produkcijos, o nemažą dalį jos klientų sudaro užsienio kariuomenės. Įmonė gamyboje diegia inovatyvias trikotažo technologijas, kas leidžia ir be valstybės paramos dalyvauti užsienio šalių konkursuose bei juos laimėti. Įmonė dalį savo produkciją tiekia ir Lietuvos kariuomenei bei policijai.

Šioms įmonėms kariuomenės užsakymai atneša nemažą dalį pelno, nes perkama dideliais kiekiais, o mokėjimai vykdomi beveik iš karto. Tačiau VR1 ir IR2 pripažino, jog kariuomenės užsakymai neretai sukelia daug problemų. Kariuomenė būdingas palyginti didelis biurokratinis aparatas, kuriame sprendimai priimami ilgesnį laiko tarpą nei pats jų vykdymas. Lietuvos gamintojų atveju tai reiškia trumpesnę produkcijos pagaminimo laiką, kuris lemia produkcijos kokybę. Respondentai kaip problemą identifikuoja kariuomenės užsakymų trumpalaikiškumą – produkcija užsakoma metams arba dviems, o praėjus šiam laikui kontraktai sudaromi iš naujo. Toks įsigijimų metodas dirbtinai sukelia produkcijos kainas, o kariuomenė neefektyviai panaudoja lėšas.

Lietuvos aprangos, skirtos kariuomenei, gamintojų sėkmę Lietuvos ir užsienio rinkose gali užtikrinti tik pažangių technologijų diegimas gaminiuose. Užsienyje sėkmingai savo produkciją parduodanti „Garlita“ pripažinimą pelnė pasiūliusi klientams tai, ko negali kiti, už žemą kainą, tuo tarpu likę kariuomenei aprangą ir ekipuotę tiekiantys gamintojai naujų technologijų pasiūlyti negali. Artimoje ateityje nacionalinei rinkai gaminantys pramonininkai užsienio klientų neras, nes reikia gauti NATO sertifikatus, patikimumo pažymėjimus, o tam reikia nemažų investicijų. Vis dėlto įgyvendinus šiuos reikalavimus reikia investuoti į savo produkcijos kokybę ir pasiūlyti tarptautinei rinkai konkurencingą produktą. Tačiau garantijos, kad dalyvaudama konkurse įmonė jį ir laimės, nėra, todėl nacionaliniams gamintojams investuoti ir neturėti jokių garantijų ekonomiškai nenaudinga. Šiuo atveju tiek Lietuvos valdžios institucijos, tiek EGA yra bejėgės, tad įmonės paliktos savarankiškam išgyvenimui.

2.2.4. Giraitės ginkluotės gamykla

Vienintelis Lietuvoje išskirtinis karinės pramonės objektas, apie kurį prieš kelis metus vengė kalbėti netgi politikai, – Giraitės ginkluotės gamykla. GGG įkurta 2000 metais ir apytikriais skaičiavimais, nes tikslūs duomenys neskelbiami, kainavusi apie 230 mln. litų, kurių didžioji dalis išleista Prancūzijoje pagamintos įrangos pirkimui ir sumontavimui. Pagrindinė problema gamyklos egzistavimo pradžioje – lietuviški šoviniai, nors ir kokybiški, tačiau buvo nesertifikuoti NATO

bandymų centre. Negavus sertifikato šoviniai negalėjo būti pateikiami NATO šalių organizuojamiems ginkluotės pirkimo konkursams. Buvęs Krašto apsaugos viceministras Jonas Gečas, teigė, “kad pagrindinė Giraitės ginkluotės gamyklos privatizavimo priežastis – įmonės nerentabilumas. Įmonės produkciją sunku parduoti perpildytose užsienio ginkluotės rinkose, o šaudmenų poreikis Lietuvoje – per mažas.”³⁷ 2005 metais ši situacija pasikeitė šovinius išbandžius NATO regioniniame Europos bandymų centre bei gavus NATO pakeičiamumo ženklą, kas leido šovinius pardavinėti NATO partneriams. Tuo tarpu situacija Lietuvoje nepasikeitė, netgi priešingai – ėmė blogėti, nes palaiptai mažėjo šauktinių kareivių, kurie buvo pagrindiniai šovinių vartotojai. Sudėtinga situacija lėmė, kad 2006 metais gamykla buvo reorganizuota į akcinę bendrovę, o šiuo metu Vyriausybė svarsto galimybę GGG rasti strateginį investuotoją, kurio „finansinė injekcija“ leistų išlaikyti gamyklą nebankrutavusią.

Giraitės ginkluotės gamyklos gaminami šoviniai kokybiški, tačiau ir gana brangūs. Lietuvos kariuomenė šiuo metu įpareigota šovinius pirkti iš nacionalinės gamyklos gerokai didesnėmis kainomis nei kainuoja užsienio šalių šaudmenys. Darbo autoriaus nuomone, ši situacija susiklostė deramai neišanalizavus užsienio rinkos, nes kone kiekviena šalis turi savo šaudmenų gamyklas, kurias stipriai proteguoja. Susidaro uždaras ratas – nors Giraitės ginkluotės gamykla šaudmenis gali parduoti ne tik Lietuvos kariuomenei, kurios poreikiai nėra dideli, tačiau užsienio šalims ekonomiškai nenaudinga pirkti lietuviškus šovinius, todėl gamykla negali pasiekti 20 mln. šaudmenų per metus gamybos pajėgumų ir atpiginti produkciją. Nors gamykla technologiškai ir pajėgi, tačiau dirbama nuostolingai, o Lietuvos kariuomenė skiria dideles lėšas brangesnės produkcijos įsigijimams. Šiuo metu tai ypač aktualu, nes Lietuvos kariuomenės karių skaičius, atsisakius šauktinių, ypač sumažėjo.

Iš sunkios GGG padėties tėra vienintelė išeitis ir Vyriausybė ją jau svarsto – strateginis investuotojas. Vien valstybės paramos GGG neužteks, nes Lietuvos rinka perpildyta lietuviškais šoviniais, be to, prieš keletą metų buvo gauta karinė labdara iš Švedijos Karalystės, į kurią įėjo ir šovinių siunta. Patekti į užsienio rinkas taip pat greitai metu neis dėl minėtų priežasčių. EGA indėlio į GGG situacijos pagerėjimą laukti neverta dėl silpnų šios institucijos pozicijų, nors ši institucija turi padėti MVĮ įsitvirtinti šioje rinkoje, o GGG kaip tik tokioms įmonėms ir priskiriama.

2.2.5. Perspektyvūs projektai

Lietuvai nenorint tapti tik karo technologijas ir produkciją importuojančia šalimi, reikia pasiieškoti nišų, kurios dar nėra užimtos nereikalaujantis ypač didelių investicijų. Puikus pavyzdys yra Lietuvos kaimynė Estija, sukūrusi po, kaip manoma, Rusijos, programišių kibernetinių atakų padalinį

³⁷ Giraitės ginkluotės gamyklą siūloma reorganizuoti - Kauno diena, 2004-08-12.

„K5“, kurio užduotis stebėti ir užkirsti kelią panašioms bandymams ateityje.

Pagal naujas kariavimo doktrinas kibernetinė erdvė yra įvardijama kaip ketvirta karo dimensija, nes šiuolaikinis pasaulis tampriai susietas su elektronine erdve: joje vykdomi atsiskaitymai, perkama ir parduodama, saugoma ir keičiamasi informacija. Estai savo technologiją išstobulino taip, kad šioje šalyje netgi buvo įkurtas Bendros kibernetinės gynybos meistriškumo centras, kurio užduotis “skatinant karių mokymą, tyrimus ir gamybą, analizuojant išmoktas pamokas ir konsultuojantis tarpusavyje stiprinti kibernetinės gynybos pajėgumus, bendradarbiavimą ir informacijos pasidalijimą tarp NATO narių ir partnerių.”³⁸

Kaimyninės Estijos užpuolimo atvejis nėra kažkuo išskirtinis – ne taip seniai paskelbta informacija apie programišių kibernetinę ataką prieš Pentagono kompiuterius, kai buvo nukopijuota itin slapta informacija apie ginkluotės modernizavimo projektą. Kaip pabrėžia JAV kariškiai, šio tipo atakos yra ypač pavojingos, nes labai sunku nustatyti, kas ir iš kur surengė ataką, ir suduoti atsakomąjį smūgį, o jei ir žinoma, kokioje šalyje registruotas serveris, įrodyti konkrečios šalies indėlį į ataką yra labai sunku. “Tai reiškia, jog kai kuriais atvejais nepriklausomai veikiantiems "kibernetiniams teroristams" gali būti paranku apsimesti tam tikrų valstybių agentais ir taip didinti politinę įtampą.”³⁹

Lietuva tokios produkcijos gamybai turi viską, ko reikia – įrangą ir svarbiausia – specialistus, kurie yra naujų technologijų variklis. Šios srities specialistai dažniausiai yra jauni žmonės, informacinėmis technologijomis išmokę naudotis vaikystėje, nestokojantys idėjų bei iniciatyvos. Ironiška, tačiau nemažas procentas stojančiųjų į universitetus ir kolegijas renkasi informacinių technologijų specialybę, tačiau dėl darbo pasiūlos dirba kitą, su jomis nesusijusį darbą. Šiuo atveju susiduriame ir su kita opia problema – „protų nutekėjimu“, kai specialistai, potencialūs „idėjų generatoriai“ išvyksta į kitas šalis ir savo idėjas atiduoda svetimai šaliai, kita vertus, ši sritis jau monopolizuota kaimynų, tačiau estų pavyzdys iliustruoja, kaip maža šalis, pasinaudojusi asmenine patirtimi ir produktyvia idėja, pradėjo pirmauti vienoje iš karybos dimensijų.

Žinoma, galima pasinaudoti kitų idėjomis tačiau geriausia sukurti nacionalinį produktą – taip atsitiko su „Taktine automatizuota vadovavimo ir valdymo sistema – TAVVIS“. Ši sistema „padeda matyti karinio vieneto judėjimą kovos lauke, vesti personalo ir logistikos išteklių apskaitą operacijų metu, tam tikra dalimi planuoti operaciją, o bataliono vadui sudaromos galimybės gauti visą minėtą informaciją.“⁴⁰ Šiai sistemai prognozuojama šviesi ateitis, ji jau buvo testuojama per pratybas, kurių metu pastebėtos klaidos ištaisytos. Sistemos koncepcija buvo sugalvota Gynybos štabe, iškelti reikalavimai, apklausti kariai, kurie išsakė, ką norėtų matyti TAVVIS, o programavimo darbus atliko

³⁸ Mission and Vision – URL: <http://www.ccdcoe.org/11.html>, [žiūrėta 2009 08 11].

³⁹ Ieškomi naujojo amžiaus kariai – URL: <http://www.balsas.lt/naujiena/248995/ieskomi-naujojo-amziaus-kariai/rubrika:naujienos-pasaulis>, [žiūrėta 2009 08 09].

⁴⁰ Žebrauskaitė A. Į Lietuvos kariuomenę skverbiasi pažangiausios informacinės technologijos - 2004 m. gruodžio 30 d. – 2005 m. sausio 14 d. Nr 19(69).

UAB „ELSYS“, taigi ši sistema yra nepriekaištingas kariškių ir civilių bendradarbiavimo pavyzdys. Anot plk. ltn. D. Adomaičio, Gynybos štabo viršininko pavaduotojo ryšiams ir informacinėms sistemoms, „perėjus tris techninius testus ir vieną operacinį „karo žaidimą“, sistema atitiko visus reikalavimus, todėl dabar esame vieni iš pirmaujančių šioje srityje.“⁴¹

Pati idėja gana paprasta – kiekvieną kartą perduodant informaciją per radijo stotį aukštesnis vadas kompiuterio ekrane žemėlapyje mato padalinio buvimo vietą, taip išvengiama netikslumų perduodant buvimo vietos koordinatas, nes sumažėja „tarpinių stotelių“. Iki tol informacijos perdavimo seka buvo tokia: vadas, vado ryšininkas, aukštesnio vado ryšininkas, aukštesnis vadas, žemėlapis. Taip pat radijo ryšiu galima perduoti įvairią informaciją, siųsti raportus, taip vėl išvengiant informacijos dingimo ar neteisingo supratimo, tiesiog tereikia prie radijo stoties prijungti nešiojamą kompiuterį ir tą patį padaryti su stotimi gavėja.

Pasak Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio motorizuotojo pėstininkų bataliono Ryšių būrio vado vyr. ltn. M. Gabrio, į kurio pareigas batalione įeina TAVVIS priežiūra, nors sistema dar netobula ir atsiranda šiokių tokių techninių nesklandumų, jas išsprendus TAVVIS taptų tikrai svarbiu įvairių aukštesnių lygių vadų pagalbininku. Ypač svarbu, kad ši sistema suderinama su NATO šalių analogiškoms sistemoms, nes Lietuvos kariuomenės padaliniai yra integruoti į užsienio šalių karinius vienetus. Pasidomėjus, kodėl ši sistema negalėjo būti nupirkta iš užsienio šalių, paaiškėjo, kad reikalinga licencija, kuri kainuoja nemažus pinigus, be to, skiriasi šalių karinių vienetų sudėtis, ginkluotė ir kiti niuansai, kuriuos reikėtų keisti, o tai brangiai kainuoja. Ne mažiau svarbus ir parodomasis veiksnys – parodyti partnerėms, kad ir mes galime turėti nacionalinį savo jėgomis sukurtą produktą. Anot Gynybos štabo karininkų, tai pasiteisino, nes 2006 metais NATO būstinėje Briuselyje vykusioje tarptautinėje parodoje TAVVIS „sulaukusi ne menkesnio parodos lankytojų dėmesio nei didžiųjų informacinių technologijų ir karinės pramonės koncernų, tokių kaip „Lockheed Martin“ ar IBM, ekspozicijos.“⁴²

Kaip jau minėta anksčiau, Europoje ypač jaučiamas technologinis atsilikimas UAV srityje, didžiosios Europos šalys investuoja nemažus pinigus į šią pakankamai naują sritį. Ši sritis pasižymi ypač plačiu panaudojimo spektru žvalgybai, kaip platforma įvairioms ginklų sistemoms, logistikos operacijoms, paieškos ir gelbėjimo operacijoms ir dar daugybei kitų. Vienas EGA tikslų yra sutelkti šalių potencialą kuriant bendrą UAV, tačiau kol kas šalys pirmenybę teikia nacionaliniams projektams, tačiau, jei EGA iniciatyva šioje srityje duotų vaisių, lietuvių išradėjai turėtų kuo prisidėti. Prieš pusę metų internetinėje erdvėje pasirodė pranešimai apie lietuvių entuziastų sukonstruotą nepilotuojamą

⁴¹ Cibulskienė L. Naujų technologijų kūdikio gimimas – URL: www.kam.lt/kam/download/1049/12-17.pdf, [žiūrėta 2009 10 09].

⁴² Apie puikią idėją ir kuriozus, lydėjusius jos įgyvendinimą – URL: www.kam.lt/kam/download/1049/12-17.pdf, [žiūrėta 2009 09 08].

skraidantį aparatą „Spider 640“. Kaip nurodė UAV gamintojai, „šis aparatas skirtas transportuoti papildomą įrangą, kuri leidžia atlikti stebėjimą, vaizdo ir garso įrašymą, oro užterštumo matavimą, įvertinti katastrofų ir pažeidimų mastą, transliuoti pranešimus per garsiakalbius, pernešti krovinių bei vykdyti kitas užduotis, kurių pageidauja pirkėjas ir kurios atitinka aparato energetines ir keliamosios jėgos galimybes.“⁴³ Ši skraidantį aparatą galima pritaikyti tiek civilių, tiek kariškių poreikiams. Civilinėje tarnyboje UAV pasitarnautų matuojant oro užterštumo lygį technologinių avarių metu, įvertinant gamtinių katastrofų mastą, pernešant smulkius krovinius ir t.t. Ginkluotosiose pajėgose „Spider 640“ būtų naudojamas prieš pozicijų žvalgybai, artilerijos ugnies koregavimui, maršruto žvalgybai, sprogmenų neutralizavimui, mūšio metu mieste pakibęs virš pastatų perduotą vaizdinę informaciją apie priešą pajėgų išsidėstymą, inžinerines užtvaras ir pan. Užsienio šalyse UAV naudoja taikiniams naikinti tvirtindami valdomas raketas ar netgi snaiperinius šautuvus. Tačiau turint omenyje, jog šių aparatų kūrimo dalyvauja ištisi koncernai, investuojantys į projektus milijonus dolerių, lietuvių pasiekimas ištis nemenkas. Pasak „Spider 640“ kūrėjų, jų kūrinių kaina siekia 12000 litų. Suma atrodo pakankamai nemaža už „radijo bangomis valdomą žaislą“, tačiau JAV analogų kaina siekia šimtus tūkstančių JAV dolerių už vieneta, o į šią sumą neįeina projektavimas bei bandymai, vertinami milijonais JAV dolerių. Nepaisant to, šioje srityje primaujančių Jungtinių Amerikos UAV, kurių jos turi daug ir įvairių modifikacijų bei paskirties, tik kai kuriais parametrais lenkia lietuvišką produktą.

4 lentelė. „Spider 640“ ir „T – Hawk“ techninių parametrų palyginimas

Tech. parametrai	Spider 640	T – Hawk
Svoris	1,7 kg.	8,4 kg.
Greitis	50 km/h	130 km/h
Maksimalus skrydžio nuotolis	500 m. (priklausomai nuo antenos)	11 km.
Veikimo laikas	18 min.	40 min.
Didžiausias aukštis	600 m.	3200 m.
Keliamoji galia	1 kg.	–
Valdymo būdas	Radijo bangomis	Radijo bangomis

Šaltinis: Spider 640 – žurnalas „Kardas“; T – Hawk – <http://www.flightglobal.com/articles/2008/01/25/221092/us-navy-unveils-surprise-order-for-ducted-fan-uavs.html>, [žiūrėta 2009 07 19].

Sugretinus techninius abiejų UAV parametrus, akivaizdu, jog JAV analogas „T–Hawk“ pranašesnis už lietuvišką, tačiau amerikietiškas variantas skirtas tik žvalgybai, jis nenumatytas logistinėms ar kovinėms operacijoms. Lietuviško UAV, patobulinus baterijas, kuriomis jis maitinamas, bei pagerinus antenos kokybę, pagerėtų ir keliamosios galios, skrydžio aukščio bei skrydžio laiko charakteristikos. Patobulinus technines charakteristikas „Spider 640“ niekuo nenusileistų užsienio

⁴³ Spider 640 – URL: <http://www.skycamera.lt/>, [žiūrėta 2009 11 24].

gaminiam. Kaip bebūtų apmaudu, tačiau ekonominė šalies, ir kariuomenės situacija greitai patobulinimų įgyvendinti neleis, tačiau svarbiausia, jog padarytas pirmas žingsnis, idėja realizuota tikrovėje, o kūrinio autoriai įgavo praktikos tolimesniam projekto vystymui.

Potencialių ateities projektų būtų galima įgyvendinti ir daugiau, tačiau didžiausia problema ta, jog Lietuvos kariuomenės Gynybos štabe bei Krašto apsaugos ministerijoje nėra padalinio ar skyriaus, atsakingo už inovatyvių projektų kuravimą, projektų potencialo įvertinimą, gamybinės bazės ir reikiamų specialistų sutelkimą bei lėšų paskirstymą. JAV tuo tikslu po Sovietų Sąjungos „Sputniko“ paleidimo 1957 metais Gynybos departamente (Krašto apsaugos ministerijos atitikmuo) buvo įkurta DARPA, atsakinga už naujų karybos technologijų sukūrimą. Agentūros iniciatyva sukurtas ir įgyvendintas, o vėliau ir civiliniame gyvenime pritaikytas kūrinys – Internetas. Lietuvai verta pasisemti patirties iš JAV, nes pavienių entuziastų, turinčių gerų idėjų netrūksta. Tai akivaizdžiai įrodo pateikti pavyzdžiai: „Spider 640“ bei KTU Gynybos technologijų institutas, kurio arsenale yra nemažai praktiškai išbandytų, tačiau nepritaikytų projektų.

Lietuva galėtų pasinaudoti DARPA pavyzdžiu organizuodama įvairius konkursus. Šiuose konkursuose skiriamas piniginis prizas už geriausią idėjos realizavimą. Vienas iš DARPA organizuotų konkursų pavyzdžių – robotizuotos transporto priemonės projektas. DARPA iškelė reikalavimą sukurti transporto priemonę, kuri galėtų judėti autonomiškai naudodama įvairius įdiegtus daviklius bei kompiuterines programas. Šiame konkurse, kurio prizinis fondas buvo keli milijonai JAV dolerių, dalyvavo stambūs gynybos technologijų koncernai, automobilių pramonės gigantai bei entuziastų būreliai. Patirtis parodė, jog pavienių entuziastų kūriniai kai kuriais atvejais pasiekia geresnių rezultatų mažesniais kaštais. Lietuva panašaus prizinio fondo daugeliui konkursų skirti nepajėgtų, tačiau, identifikavus ateities poreikius ir radus būdų kompensuoti stambaus prizinio fondo trūkumą, galėtų organizuoti panašius renginius. Be to, kaip rodo praktika, nemažai mokslo projektų Lietuvoje įgyvendinami pavienių entuziastų, kurie pažangius mokslo projektus kuria asmenine iniciatyva.

Lietuvos kariuomenei būtina tokia institucija, kuri sujungtų ir padėtų realizuoti tiek valstybinių įstaigų, tiek privačių asmenų projektus, skirtus ginkluotosioms pajėgoms, tuo labiau, kad neretai šie projektai gali būti dvigubos paskirties ir pasitarnauti tiek kariškiams, tiek civiliams. Jau dabar turimi lietuviški kūriniai gali konkuruoti su užsienio šalių analogais. Tenka pripažinti, jog EGA nacionaliniams produktams prasiveržti į ES gynybos pramonės rinką nepadės, o Lietuvai juos įsisavinti kol kas trūksta lėšų, todėl tik nuo valdžios politinės valios priklausos, ar lietuviškas gynybai skirtas produktas gaus patikimo ir inovatyvaus gaminio vardą.

2.3. Lietuvos ekonominės plėtros agentūra

Lietuvoje 1997 metais įkurta Ekonominės plėtros agentūra, viena jos sričių – kuruoti gynybos technologijų sektorių. LEPA tikslai:

- „Skatinti bei pritraukti tiesiogines užsienio investicijas į Lietuvą;
- Formuoti palankaus verslui ir investicijoms Lietuvos įvaizdį užsienio šalyse;
- Skatinti Lietuvos verslo konkurencingumo augimą; ⁴⁴
- „Didinti šalies pramonės ir paslaugų sektorių konkurencingumą ir eksporto potencialą, padėti įmonėms internacionalizuoti savo verslą.“⁴⁵

Kalbant apie gynybos pramonės stiprinimą ir Lietuvos gamintojų išvedimą į tarptautines gynybos technologijų rinkas LEPA gali suteikti tik mažą pagalbą – pranešti apie užsienio šalyse vykstančius ginkluotės konkursus, tačiau šita informacija taip pat skelbiama EGA tinklalapyje. LEPA suteikia galimybę dalyvauti užsienyje vykstančiuose konkursuose dalinasi padengdama dalyvavimo išlaidas, tačiau, kaip rodo praktika bei tvirtina kalbinti VR2, IR1 ir IR2, tokio pobūdžio parodose kontraktai sudaromi labai retai. Parodose gamintojai gali pristatyti savo gaminius ir prekės ženklą, kuris didelės vertės tarp užsienio klientų neturi, bet realios naudos iš to daugeliu atvejų nebus. Kaip teigė IR1 ir IR2, lietuviškų prekių ženklai užsienio klientų nėra vertinami kaip kokybės ir patikimumo simbolis. Dažnas užsienio pirkėjas renkasi gerą vardą turinčios kompanijos produktą, bet ne tas pačias charakteristikas ir mažesnę kainą turintį lietuvišką produktą.

LEPA taip pat dalyvauja gaunant patikimumo deklaracijas, kurios būtinos įmonei, norinčiai dalyvauti NATO ir ES ginkluotės viešųjų pirkimų konkurse, kuriuose kai kuriais atvejais reikalaujama slaptumo pažymos. „Patikimumo deklaracija yra savotiškas garantas, jog įmonė yra pajėgi įgyvendinti NATO projektą. Todėl negalima kreiptis dėl šios deklaracijos iš anksto, o tik pasirinkus konkretų konkursą.“⁴⁶ Išduodant šias deklaracijas tikrinama įmonės vadybos kokybės sistema, Valstybės saugumo departamentas tikrina įmonės vadovų bei darbuotojų patikimumą bei galimą nusikalstamą veiką – taigi norint gauti patikimumo deklaraciją, reikia atitikti tam tikrus kriterijus. Prieš prisijungiant prie Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos bei Europos Sąjungos, šių deklaracijų nebuvo įmanoma gauti, todėl lietuvių gamintojai juose galėjo dalyvauti tik kaip subrangovai, tiekiantys medžiagas ar paslaugas įmonėms, turinčioms teisę dalyvauti viešųjų pirkimų konkursuose.

Atsakingas už gynybos pramonę LEPA VR2, paprašytas įvardinti problemas, su kuriomis susiduria Lietuvos gamintojai, gaminantys karo pramonei išskyrė jas dvi. Visų pirma, nepakankamas valdžios dėmesys karo pramonei, o tai tiesiogiai susiję su pinigų srautais, skirtais šiam sektoriui.

⁴⁴ Lietuvos ekonominės plėtros agentūra - URL: <http://www.lepa.lt/lt/ApieAgentura.html>, [žiūrėta 2009 09 08].

⁴⁵ Viešosios įstaigos Lietuvos ekonominės plėtros agentūros nuostatai - URL: <http://www.lepa.lt/>, [žiūrėta 2009 09 08].

⁴⁶ Biurokratai siūlo teorija - Verslo žinios, trečiadienis, 2005 10 12 – URL: http://archyvas.vz.lt/show_file.php?file=vez20051012_02.pdf, [žiūrėta 2009 10 05].

Antra problema – biurokratiniai suvaržymai ir įmonių išsipareigojimai, kuriuos turi prisiimti gamintojai, norintys gaminti karinės paskirties prekes ar su jau esamomis dalyvauti viešųjų pirkimų konkursuose. „Gamintojai neretai atsisako dalyvauti NATO ir EGA skelbiamuose konkursuose, nes privalo įdiegti įvairias vadybos sistemas, gauti kokybės sertifikatus, galbūt papildomai investuoti į įrangą.“⁴⁷ Visi šie biurokratiniai suvaržymai lemia gamintojų nenorą ieškoti naujų rinkų.

3. LIETUVOS KARINĖS PASKIRTIES PREKIŲ ĮSIGIJIMAI

⁴⁷ Interviu su VR2. – Vilnius, 2009 08 24.

Lietuva buvo, yra ir artimiausiu metu išliks labiau karinės paskirties prekių importuotoja nei eksportuotoja, todėl EGA siekis supaprastinti karinius įsigijimus ypač aktualus Lietuvai. Vienas iš EGA veiklos tikslų – koordinuoti bendrus įsigijimus. Šio tikslo įgyvendinimas leistų karinės paskirties prekių įsigyti pigiau, nes konsoliduojantis su kita šalimi būtų perkama daugiau. Lietuva, pirkdama karinės paskirties prekių, stengiasi įsigyti produktą, kuris morališkai ir techniškai nepasentų kelis ar keliasdešimt metų, o vienas iš pagrindinių kriterijų yra kaina. Įsigyjant karinės paskirties prekių nemažas dėmesys kreipiamas į kompensavimo sutartis, turinčias teigiamų ir neigiamų pusių, kurios jau atsiskleidė Lietuvos atveju.

Remiantis įvairia spaudoje publikuota bei respondentų interviu surinkta informacija, skyriuje analizuojama Lietuvos įsigijimų politika, pateikiant pavyzdžius bei naudojant kiekybinio tyrimo metodą atskleidžiama, jog kainos kriterijus ne visada leidžia įsigyti tinkamą produktą už žemiausią kainą. Taip pat remiantis dedukciniu metodu analizuojamos Lietuvos įsigijimų politikos problemos. Šioms problemoms įtakos iš dalies turi EGA neveiknumas bei Europos gynybos pramonės fragmentacija.

3. 1. Lietuvos ginkluotųjų pajėgų viešieji pirkimai

Buvęs Lietuvos kariuomenės vadas generolas leitenantas V. Tutkus Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto bei Europos informacijos centro organizuotoje diskusijoje „Ginkluotės įsigijimų reglamentavimas Europos Sąjungos ir nacionaliniu lygmeniu“ teigė, jog „įsigydamis ginkluotę dedame pastangas, kad ji būtų moderniausia, ir planuojame, kad ji Lietuvoje būtų taikoma apie du dešimtmečius, per daug nenusidėvėdama nei fiziškai, nei morališkai.“⁴⁸ Šiuo principu vadovaujantis Lietuvoje ginkluotė ir įsigyjama – lengvieji šaulių ginklai, prieštankinės ir priešlėktuvinės gynybos sistemos Lietuvoje bus naudojamos dar ilgai išlaikant aukštą parengtį bei technologinį pažangumą.

Lietuvoje už kariuomenei reikalingų prekių ir paslaugų įsigijimą atsakingas Krašto apsaugos ministerijos Įsigijimų departamentas, kuris rengia ir kuruoja konkursus. Įsigijimai atliekami remiantis keturiais teisės aktais: Viešųjų pirkimų įstatymu, Ginklų, šaudmenų, sprogmenų ir kitų karinės paskirties prekių pirkimo taisyklėmis, Pirkimų, susijusių su įstatymų nustatyta valstybės ar tarnybos paslaptimi, tvarkos aprašu bei Pirkimų, susijusių su Lietuvos kariuomenės karinių vienetų dislokavimu užsienio valstybėse pagal tarptautinį susitarimą, taisyklėmis. Kada ir kuris teisės aktas taikomas, priklauso nuo pirkinio pobūdžio, pvz., „jei pirkimas susijęs su įslaptinta informacija, perkama vadovaujantis Vyriausybės patvirtintu Pirkimų, susijusių su įstatymų nustatyta valstybės ar tarnybos

⁴⁸ Ginkluotės paslaptys: norai ir galimybės - Karys 2007 m. liepa – rugpjūtis.

paslaptimi, tvarkos aprašu.⁴⁹

Remiantis šiais dokumentais bei Viešųjų pirkimų Krašto apsaugos sistemoje vadovu įsigyjant prekes laikomasi konkurencijos principo: „kadangi konkurencija yra svarbus veiksnys, siekiant viešųjų pirkimų tikslų, perkančiosios organizacijos ir jų paskirti pareigūnai atlikdami veiksmus turi siekti, kad pirkimai vyktų tiekėjų sąžiningos konkurencijos sąlygomis, o sudaromos sutartys leistų įsigyti reikalingų prekių, paslaugų ir darbų racionaliai naudojant pirkimams skirtas lėšas.“⁵⁰ Šis punktas ir Europos komisijos 2005 m. rugsėjo 7 d. reglamentas Nr. 1564/2005 sukuria situaciją, kurioje nacionaliniai gamintojai neišskiriami. Lietuvos gamintojams naudinga yra 2005 m. lapkritį priimta rekomendacija, kurioje sakoma, kad valstybės tarptautinius konkursus gali skelbti tik tada, kai kontrakto suma viršija milijono eurų ribą. Pokalbis su KAM Įsigijimų departamento Pirkimų organizavimo skyriuje dirbančiu VR1 tai tik patvirtino. Respondentas teigė, kad iš tikrųjų Lietuvos gamintojai nėra išskiriami, jie dalyvauja lygiomis teisėmis su užsienio gamintojais ir svarbiausias, šiuo metu sėkmę lemiantis kriterijus – mažiausia kaina. Žinoma, yra pirkinių, kuriems taikomas „ekonomiškai naudingiausio pasiūlymo, kai pirkimo sutartį sudaro su dalyviu, pateikusių perkančiajai organizacijai naudingiausią pasiūlymą, išrinktą pagal jos nustatytus kriterijus, susijusius su pirkimo objektu, – paprastai kokybės, kainos, techninių privalumų, estetinių ir funkcinių charakteristikų, aplinkosaugos charakteristikų, eksploataavimo išlaidų, efektyvumo, garantinio aptarnavimo ir techninės pagalbos, pristatymo datos arba užbaigimo laiko“⁵¹ kriterijus (Lietuvoje taip pat taikomas). Pagal šį kriterijų įsigyta produkcija dažniausiai yra aukštųjų technologijų kūrinys, kurio tinkamam eksploatavimui reikalingi kvalifikuoti, parduodančioje įmonėje apmokyti specialistai, profesionali techninė priežiūra. Taigi, šios prekės įsigijimą lemia ne vien jos kaina, tačiau visas prie prekės pridedamų paslaugų paketas.

Potencialių tiekėjų pasirinkimą riboja reikalavimas ginkluotę bei paslaugas pirkti tik iš tų šalių, kurios yra Pasaulinės prekybos organizacijos sąrašė. „Teoriškai prekybos partnere galėtų būtų ir Rusijos Federacija, turinti stiprią ir išvystytą gynybos pramonę ir galinti pasiūlyti neblogos kokybės prekių už konkurencingą kainą, tačiau ji nėra pageidaujama tiek politiškai, tiek atsižvelgiant į minėtą reikalavimą.“⁵²

VR1 pripažino, jog, Lietuvai tapus ES nare, apčiuopiamos naudos įsigyjant karinės paskirties prekių, šalis kol kas negavo, nors naudos iš EGA yra – tai tinklapis, kuriame valstybės skelbia apie vykdomus ginkluotės ar paslaugų įsigijimo konkursus. Identifikuotas šio tinklapio trūkumas – kai

⁴⁹ Ginkluotės paslaptys: norai ir galimybės - Karys 2007 m. liepa – rugpjūtis.

⁵⁰ Viešųjų pirkimų Krašto apsaugos sistemoje vadovas – URL: <http://senas.kam.lt/index.php/lt/150540/>, 2 psl. [žiūrėta 2009 09 15].

⁵¹ Viešųjų pirkimų Krašto apsaugos sistemoje vadovas – URL: <http://senas.kam.lt/index.php/lt/150540/>, 16 psl. [žiūrėta 2009 09 15].

⁵² Interviu su VR1. – Vilnius, 2009 08 21.

kurių šalių skelbimai nacionalinėmis kalbomis, taip išlaikant Komisijos reglamento reikalavimą apie vykdomus ginkluotės įsigijimus informuoti EGA tinklapyje taip savotiškai apsaugant nacionalines įmones. Kitoms šalims, norinčioms užsiregistruoti konkursuose, automatiškai reikia vertėjų paslaugų. Didžiausios problemos iškyla smulkioms įmonėms, kurios ne visada finansiškai pajėgios pasinaudoti vertėjų paslaugomis, tuo labiau, jei panašaus pobūdžio konkursus skelbia kelios šalys savo nacionalinėmis kalbomis.

3. 2. Kompensavimo sutartys

Pagrindinis Krašto apsaugos ministerijos indėlis stiprinant Lietuvos karo pramonę yra „kompensavimo“ sutarčių sudarymas su užsienio kompanijomis. Sutarties tikslas – „stiprinti Lietuvos karinės pramonės įmonių potencialą, užmezgant ilgalaikius ekonominio bendradarbiavimo ryšius tarp Lietuvos ir užsienio ūkio subjektų, pritraukiant modernių gynybos pramonės įmonių patirtį, naujausias technologijas ir pan.“⁵³ Šios sutarties vertė turi būti ne mažesnė nei 100 proc. tiekiamų produktų vertės, turint omenyje, jog ši sutartis sudaroma, jei sandorio vertė viršija 5 mln. Lt., ekonominė nauda daugiau nei akivaizdi.

Kompensavimo apibrėžimų yra nemažai, tačiau pagrindiniai ir dažniausiai vartojami yra šie: „Kompensavimas yra pramoninio kompensavimo praktika, kuri daugelio užsienio šalių vyriausybių yra nustatyta kaip būtina sąlyga perkant karinės paskirties prekes iš JAV gamintojų“⁵⁴ ir „Kompensavimo naudingumas (dažniausiai vadinamas kompensavimu) gali būti apibrėžtas kaip tam tikras politinis susitarimas, kuriuo užsienio tiekėjai vykdo specifinius projektus siekiant sumažinti pirkėjo įsigijimo išlaidas.“⁵⁵ Kad ir kokie būtų kompensavimo apibrėžimai, tačiau sutariama, kad „kompensavimo sutartis yra kompensavimas ne pinigine forma. Antra, kompensavimo tikslas – sumažinti pirkėjo išlaidas. Trečia, kompensavimas dažnai yra kaip būtina sąlyga norint parduoti karinės paskirties prekes.“⁵⁶ Akivaizdu, kad kompensavimo sutarties apibrėžimų yra ne vienas, tačiau apibendrinant galima teigti, jog kompensavimo esmė – proporcingas apsikeitimas vienai pusei perkant prekes ar paslaugas, o kitai pusei – investicijos į verslą, technologijų perdavimas ar bendros gamybos organizavimas.

⁵³ Lietuvos ekonominės plėtros agentūra // Kompensavimo (pramoninio bendradarbiavimo) sutarčių, susijusių su Lietuvos kariniais pirkimais, sudarymo ir įgyvendinimo gairės – Vilnius: 2004 m. balandžio 26d.

⁵⁴ Offsets in Defense Trade - The DISAM žurnalas. 1997-1998 žiema, Vol. 20, Nr. 2, p. 65-92.

⁵⁵ „Epicos“ svetainė – URL: <http://www.epicos.com>, [žiūrėta 2009 09 09].:

⁵⁶ Kremer D., Sain B. Offsets In Weapon System Sales: A Case Study of the Korean Fighter Program // Magistro baigiamasis darbas - Wright -Patterson aviacijos bazė, Ohajo valstija, JAV: 1992, p. 23-24.

Lietuvoje taikomų kompensavimo sutarčių tikslai:

- “Stiprinti Lietuvos karinės pramonės įmonių potencialą;
- pritraukti modernių užsienio gynybos pramonės įmonių patirtį, naujausias technologijas ir pan.;
- užmegzti ilgalaikius ekonominio bendradarbiavimo ryšius tarp Lietuvos ir užsienio ūkio subjektų:
 - ieškoti naujų Lietuvos prekių eksporto rinkų;
 - diegti inovacijas ir skatinti Lietuvos ūkio technologinę pažangą;
 - didinti užimtumą Lietuvoje.”⁵⁷

Prieš sudarant kompensavimo sutartis atliekama analizė, kokią naudą duos sutarties sudarymas. Reikia pabrėžti, jog kompensavimo sutarties sudarymo nauda nėra kriterijus sudarant pirkimo sutartį. Pirmiausia atsižvelgiama į perkamo daikto ar paslaugos parametrus, o tik vėliau ieškoma būdų sudaryti abipusiai naudingą kompensavimo sutartį.

Lietuvoje taikomos kompensavimo formos:

- “tiesioginis Lietuvos karinės produkcijos, sistemų ir komponentų pirkimas;
- bendrų įmonių steigimas;
- strateginių susivienijimų kūrimas;
- subrangovų parinkimas iš vietinių gamintojų tarpo;
- technologijų perdavimas;
- *know-how* perdavimas ir t.t.”⁵⁸

Kompensavimo sutarties praktika, naudojama beveik pusę šimtmečio, karines prekes importuojančiai valstybei įrodė šiuos privalumus:

- „Valstybei kompensavimo būdu perduodamos aukštosios technologijos“⁵⁹;
- „Kompensavimas padeda sumažinti visuomenės kritiką dėl per didelės gynybai skirtos biudžeto dalies skyrimo karinės paskirties prekių pirkimams iš užsienio valstybių“⁶⁰;
- „Karinės paskirties prekių bendroji ir licencijuota gamyba suteikia galimybę vykdyti tiek savo, tiek užsienio šalių analogiškų sistemų techninę priežiūrą ir aptarnavimą“⁶¹;
- „Kompensavimas gali sumažinti šalies priklausomybę nuo užsienio valstybių plėtojant

⁵⁷ Rainys G. Kompensavimo politika ir praktika Lietuvoje // Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos sekretorius – Vilnius: 2009 m. gegužės 6 d.

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ Offsets in Defense Trade - The DISAM žurnalas. 1997-98 Winter, Vol. 20, Nr. 2, psl. 67.

⁶⁰ Aerospace Industries Association White Paper (AIA) // Improving Competitiveness by Revising Policies on Export Credits, Tax Policy, Unilateral Sanctions, and Offsets – URL: http://www.aia-aerospace.org/issues/commission/commission_offsets.pdf, [žiūrėta 2009 09 16].

⁶¹ Jones W. E. The Value of Military Industrial Offsets - The DISAM žurnalas. 2001-2002 žiema, Vol 24, Nr. 2, p. 108-118.

kompensavimo būdu gautus pajėgumus⁶²;

- „Kompensavimo nauda labiau pastebima mažoms ir vidutinėms valstybėms, kurios gali sustiprinti silpnai išvystytą gynybos pramonės potencialą⁶³;
- „Kompensavimas gali apsaugoti gyventojų užimtumą ir sukurti naujas darbo vietas⁶⁴;
- „Kompensavimas padeda remti tam tikrus pramonės sektorius⁶⁵;
- „Kompensavimas sumažina didelę išlaidų našą šalies ekonomikai perkant karinės paskirties prekes.⁶⁶

Naudą iš kompensavimo sutarties gauna ir karinės paskirties prekes eksportuojanti valstybė:

- „Kompensavimo sutartys suteikia galimybę gynybos pramonės įmonėms įeiti į kitų šalių rinkas⁶⁷;
- „Kompensavimas užtikrina didesnę bendrą šalių sąjungininkių ir draugiškų valstybių saugumą, kurį užtikrina vienodų ginkluotės sistemų naudojimas bei jų suderinamumas⁶⁸;
- „Bendroji ir licencijuota gamyba skatina standartizaciją, racionalizaciją bei interoperatyvumą.⁶⁹

Anot buvusio Krašto apsaugos ministerijos Aprūpinimo departamento direktoriaus pulkininko V. Markausko, „mūsų pramonei perspektyviausias kelias – tenkinant kariuomenės poreikius plėtoti kooperaciją su užsienio kompanijomis, gaminant ne visą gaminį, o tik kokį nors jo komponentą arba plėtoti paslaugas, pavyzdžiui, atlikti iš JAV perkamų radijo stočių techninę priežiūrą Baltijos šalyse.“⁷⁰

Šio kariškio nuomonę iliustruoja UAB „Elsis“, kuri, sudariusi sutartį su JAV korporacija „Harris Corp.“, pagal licenciją vykdo taktinių radijo stočių gamybą ir techninę priežiūrą. UAB „Elsis“ galima vadinti viena iš geriausiai karo pramonės rinkoje įsitvirtinusių įmonių. Šiuo metu ji vienintelė surenka ir prižiūri Lietuvos kariuomenės stotis. Žinant, kad viena taktinė skyriaus – būrio lygmens radijo stotis, skirta ryšiui trumpu atstumu palaikyti kainuoja apie 8000 lt (vien būrys jų turi apie aštuonias), taip pat turint omenyje, kokiomis sąlygomis jos yra eksploatuojamos ir dėl to neišvengiama gedimų, tai yra tikrai nemaži pinigai.

UAB „Elsis“ bendradarbiavimas su stambia užsienio kompanija prasidėjo 1998 metais, Krašto

⁶² Aerospace Industries Association White Paper (AIA) // - ten pat.

⁶³ Struys W. Offsets from the Economic Viewpoint of a Small Country // Implications of Offsets Practices in Defence Procurement in the Context of Transatlantic Relations / Tarptautinės konferencijos medžiaga - NATO būstinė, Briuselis: 2005 m. balandžio 26 d.

⁶⁴ Offsets in Defense Trade - The DISAM žurnalas. 1997-98 žiema, Vol. 20, Nr. 2, psl. 67.

⁶⁵ Ten pat.

⁶⁶ Ten pat.

⁶⁷ Offsets in Defense Trade - The DISAM žurnalas. 2003 vasara, Vol. 25, Nr. 4, psl. 67.

⁶⁸ Jones W. E. The Value of Military Industrial Offsets - The DISAM žurnalas. 2001-2002 žiema, Vol 24, Nr. 2. Psl. 110.

⁶⁹ Ten pat.

⁷⁰ Armalytė A. Kariškių užsakymai skatina tobulinti technologijas - Verslo žinios, 2000-06-08.

apsaugos ministerijai sudarius kompensavimo sutartį su JAV korporacija „Harris Corporation“, kuria remiantis pastaroji turėjo sudaryti sutartį su Lietuvos įmone dėl Krašto apsaugos ministerijos nupirktų modernių „Harris“ radijo stočių garantinio ir pogarantinio aptarnavimo. Atlikusi kelių panašaus profilio įmonių analizę, „Harris Corporation“ pasirinko UAB „Elsis“ ir sudarė su ja bendradarbiavimo sutartį. Šios sutarties dėka greitai ir kokybiškai aptarnauti radijo stotis Lietuvoje. Sudarius prikimo sutartį be kompensavimo sąlygos radijo stotis būtų reikėję vežti remontuoti į JAV, o tai būtų žymiai padidinę Krašto apsaugos ministerijos lėšų ir laiko sąnaudas. Dar didesnis pasiekimas šioje srityje buvo pasiektas 2001 metais sudarius kitą kompensavimo sutartį, pagal kurią UAB „Elsis“ galėjo vykdyti „Harris“ taktinių radijo stočių surinkimą Lietuvoje ir šalinti visus stočių gedimus.

Kita sėkmingai pasinaudojusi kompensavimo sutartimi įmonė yra UAB „Stigma“, su stambiu užsienio koncernu bendradarbiaujanti nuo 1998 m., kai Krašto apsaugos ministerija ir Švedijos koncernas „SAAB Bofors Dynamics AB“, gaminantis įvairius ginklus, lėktuvus ir karinę techniką, sudarė pirkimo–pardavimo sutartį dėl granatsvaizdžių „Carl Gustaf“ įsigijimo ir bendradarbiavimo sutartį, kurioje buvo nurodyti kompensavimo išpareigojimai. UAB „Stigma“ kartu su kitomis trimis plastiko apdirbimo įmonėmis buvo pakviesta dalyvauti konkurse, kurį ir laimėjo. Siekdama patenkinti produkcijos poreikį įmonė padidino personalo skaičių nuo 15 darbuotojų iki 160. 1999 m. metais „SAAB Bofors Dynamics AB“ sudarė su bendrove 10 metų sutartį dėl dvigubų plastikinių transportavimo konteinerių, granatsvaizdžių, granatų gamybos. Bendradarbiavimas buvo plėtojamas ir vėliau koncernas „SAAB Bofors Dynamics AB“ užsakė taikiklius prieštankiniams granatsvaizdžiams „AT – 4“. Šiuo metu UAB „Stigma“ pratęsė bendradarbiavimo sutartį su „SAAB Bofors Dynamics AB“ dar 10 metų, o įmonės pagaminti plastikiniai konteineriai kartu su „SAAB Bofors Dynamics AB“ produkcija parduodami kitoms pasaulio šalims.

Kompensavimo projektuose dalyvauja arba dalyvavo šios įmonės:

- „UAB „Stigma“;
- UAB „Elsis“;
- UAB „Baltic Amadeus“;
- UAB „Helisota“;
- UAB „Skuba“;
- Antano Gustaičio aviacijos institutas;
- VŠĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos ir kitos institucijos.”⁷¹

Vis dėlto, dalyvavimas kompensavimo projektuose dar nereiškia, jog šios įmonės pasirašys kompensavimo sutartis, nes per 10 metų laikotarpį ekonomiškai naudingos kompensavimo sutartys

⁷¹ Rainys G. Kompensavimo politika ir praktika Lietuvoje // Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos sekretorius – Vilnius: 2009 m. gegužės 6 d.

buvo pasirašytos su:

- „Saab Bofors Dynamics AB” (2 kartus);
- „Harris Corporation”;
- „Ricardo”;
- „SISU Auto”;
- „Alenia Aeronautica” S.p.A.”⁷².

Ekonomiškai naudingiausios ir labiausiai pasiteisinusios sutartys buvo sudarytos su UAB „Stigma” ir UAB „Elsis”.

Faktai akivaizdžiai byloja, jog įmonės, pasinaudojusios kompensavimo sutarties teikiama nauda, realizavo potencialą ir šiandien savo prekes eksportuoja į užsienio šalis. Žinoma, Lietuvos gamintojai, parduodami savo produkciją, kompensavimo sutarties su kita šalimi nepasirašys paprasčiausiai dėl per mažų produkcijos apimčių, nors kompensavimo sutartis daugmaž vienodai naudinga visoms pusėms. Tačiau nepaisant naudos, kurią suteikia kompensavimo sutartis, ekspertai išskiria ir kompensavimo sutarties trūkumus karinės paskirties prekes importuojančiai valstybei:

- „Kompensavimas neturi žymios teigiamos įtakos BVP bei nacionalinės ekonomikos pokyčiams”⁷³;
- „Ginklus gaminančios kompanijos, perduodamos technologijas, atsižvelgia į gaunamą naudą tiek, kiek tai nepakenks tolesniam jų konkurencingumui. Dažniausiai kompanijos perduoda tik tas technologijas, kurios nepakenks verslui ateityje ir pasens per 2–3 metus”⁷⁴;
- „Kompensavimo sutarties reikalavimai dažniausiai įtraukiami į prekės kainą, taip ją dirbtinai padidindami. Be kompensavimo sutarties reikalavimų prekės įsigijimo kaina būtų mažesnė.”⁷⁵

Lietuvos atveju šie ekspertų nuogaštavimai nepasitvirtino, nes tiek UAB „Elsis“, tiek UAB „Stigma“ įmonės gavo žymią naudą, pakėlė savo techninį lygį ir atvėrė savo produkcijai kelius į Europos Sąjungos šalis. Kompensavimo sutartys šioms Lietuvos įmonėms pasitarnavo kaip tramplinas į užsienio rinkas. UAB „Stigma“, tapusi stambios ginklų korporacijos subrangove, užsienio šalyse įsigijo patikimo partnerio vardą taip sukurdamą terpę kitiems kontraktams. UAB „Elsis“, bendradarbiaudama su „Harris Corp.“, subūrė kvalifikuotą specialistų komandą, įtvirtino patikimo partnerio vardą taip atverdama kelius dabartiniams kontraktams su užsienio šalimis.

Kompensavimo sutartys Lietuvos atveju pasiteisino šimtu procentų. Susipažinus su Lietuvos

⁷² Ten pat.

⁷³ Eliassen K.A. Old wine in new bottles – fighter aircraft and offset // Pranešimas konferencijoje „Nordic and Baltic Industrial Co-operation Agreements“ – Helsinkis: 2005 m. sausio 27 d., URL: <http://www.epicos.com>, [žiūrėta 2009 09 22].

⁷⁴ Kremer D., Sain B. Offsets In Weapon System Sales: A Case Study of the Korean Fighter Program // Magistro baigiamasis darbas - Wright -Patterson aviacijos bazė, Ohajo valstija, JAV: 1992, psl. 23.

⁷⁵ Petty F. S. Defense Offsets: A Strategic Military Perspective - The DISAM žurnalas. 1999 vasara, Vol. 21, Nr. 4. Psl. 69.

įmonių situacija akivaizdu, jog šios sutarties pasirašymas ir įvykdymas įmonėms garantuoja stabilų pajamų šaltinį bei papildomas darbo vietas Lietuvos rinkoje, o geriausiu atveju – išėjimą į užsienio rinkas.

3. 3. Lietuvos ginkluotųjų pajėgų viešųjų pirkimų problemos

Nors Lietuva, įsigydama karinės paskirties prekių, vadovaujasi tomis pačiomis taisyklėmis kaip ir dauguma Europos šalių, tačiau pasirodo, kad ir ši sistema nėra be trūkumų. Perkant laikomasi pirkimo etapų:

1. „reikalavimų numatomoms pirkti prekėms, paslaugoms ar darbuotojams nustatymas ir įforminimas;
2. pirkimo procedūros;
3. pirkimo sutarties vykdymas.“⁷⁶

Pirmasis pirkimo etapas nulemia pirkinio sėkmę, nes jo metu „detalizuojami poreikiai ir nustatomi įsigyjamoms prekėms, paslaugoms ar darbams keliami reikalavimai.“⁷⁷ Šiame etape atsiradus poreikiui arba atėjus suplanuotam laikui sudaroma komisija, kurios užduotis – nustatyti operacinius ir techninius reikalavimus. Remiantis šiais reikalavimais vėliau organizuojamas konkursas, kuriame vykdant pirkimo procedūras pagal techninius reikalavimus atrenkamos prekės, konkuruojančios tarpusavyje pagal mažiausios kainos ir didžiausio ekonominio efektyvumo kriterijų. Iš pirmo žvilgsnio viskas atrodo nepriekaištingai, tačiau, prasidėjus prekės eksploatavimui atsiskleidžia trūkumai, kurių gal būtų buvę galima išvengti pasirinkus konkurentų siūlomą brangesnę, bet turinčią geresnius techninius duomenis prekę, nes skelbiant konkursą nurodomos gana siauros techninės charakteristikos, kurių sukonkretinimas rodo, jog specialiai pasirenkamas konkretus gamintojas. Geriausi viešųjų pirkimų rezultatai pasiekiami „apibrėžiant operacinius reikalavimus, pvz., sunaikinti tam tikrą taikinių skaičių per tam tikrą laiko tarpą, neapibrėžiant, kaip tai pasiekama.“⁷⁸

Remiantis siauromis techninėmis specifikacijoms tokie įsigijimai jau yra atlikti – padidinto pravažumo daugiafunkciniai sunkvežimiai „SISU“ yra vieni iš jų. Šiuos sunkvežimius Lietuvos kariuomenė įsigijo iš Suomijos gamintojo „SISU“. Eksploatuojant juos realiomis sąlygomis pasirodė, jog šie sunkvežimiai turi trūkumų, kurių nebuvo tikėtasi dėl sudėtingos vidaus įrangos gedimų, kurios

⁷⁶ Viešųjų pirkimų Krašto apsaugos sistemoje vadovas – URL: <http://senas.kam.lt/index.php/lt/150540/>, 12 psl., [žiūrėta 2009 09 22].

⁷⁷ Ten pat.

⁷⁸ Lessons learned from european defence equipment programmes – URL: <http://en.dgap.org/publications/view/1dc8eb4977096408eb411dc9bb813da0af922bc22bc.html>, [žiūrėta 2009 07 10].

pagrindą sudaro kompiuterinėmis sistemomis valdomi agregatai, reikalingas apmokytas ir kvalifikuotas personalas, ko šiuo metu kariuomenei trūksta. Kitas kariuomenės įsigijimas buvo lengvieji šaulių ginklai G36KA4. Niekas iš kariškių neabejoja, kad kariuomenės perginklavimas buvo būtinas, nes iš Švedijos labdaros siuntos gauti automatiniai šautuvai nebeatitiko šiuolaikiniams ginklams keliamų reikalavimų. Automatinis šautuvas G36KA4 su lietuviškais patobulinimais buvo įsigytas išbandžius daugelio gamintojų siūlomus ginklus, taip pat atsižvelgus į Specialiųjų operacijų pajėgų karių, kurie šiuo metu vieninteliai dalyvauja realiuose kariniuose veiksmuose, rekomendacijas, todėl iš dalies galime didžiuotis, jog turime specialiai mums sukurtą ginklą. Šį faktą patvirtino ir apklausti kariai. Į klausimą, koks labiausiai pavykęs ir reikalingiausias daiktas, pastaruoju metu įsigytas kariuomenės, – 80 procentų karių atsakė, jog tai G36KA4. Akivaizdu, jog šis pirkinys nepriekaištingai atitiko tiek operacinius ir techninius reikalavimus, tiek karių lūkesčius. Vienintelis šio ginklo trūkumas – taikymosi įtaisai, sukurti pagal lietuvių užsakymą, kurie nepatogūs nepatyrusiems šauliams. Ši problema atsirado tikintis, jog vietoj dabar naudojamų taikymosi įtaisų kiekvienas šaulys pagal specialybę rinksis naujus ir pažangius kolimatorinius ar optinius taikiklius, kurie leidžia greičiau nusitaikyti bei taikytis abiem akimis, taip išlaikant didesnę apžvalgos lauką, o dabartiniai bus naudojami tik ypatingu atveju – kolimatoriniam taikikliui sugedus. Sunkmetis šiuos planus pakoregavo, taigi kariškiams taip geidžiamų taikiklių dar teks palaukti, nors visos pažangių ir, be abejo turtingų, ES šalių kariuomenės juos jau turi.

Daugelio ekspertų nuomone, ypač pavykęs pirkinys – Karinėms jūrų pajėgoms skirti patuliniai laivai, pirkti pagal didžiausio ekonominio efektyvumo kriterijų. Dažnai užsimenama, kad latviai už mažesnę kainą nusipirko daugiau laivų, bet paaiškėjo, kad jie techniškai bei morališkai pasenę. Du iš šių laivų latviai norėjo parduoti ir Lietuvos Karinėms jūrų pajėgoms, tačiau lietuvių komisija, apžiūrėjusi laivus, nusprendė nekartoti latvių klaidos, nes tokio laivo remontas kainuotų apie 70 mln. Litų. Iš Jungtinės Karalystės Karinės jūrų pajėgos įsigijo modernizuotus laivus su naujais varikliais, moderniomis valdymo sistemomis, visiškai parengtus užduočių atlikimui. Svarbu tai, kad užklupus sunkmečiui KAM atstovai sugebėjo susitarti visą sumą sumokėjamą dalimis iki 2013 metų.

Analizuojant pastarųjų metų Lietuvos kariuomenės įsigijimus akivaizdu, jog šalis, iš kurios įsigijama daugiausia ginkluotės – Jungtinės Amerikos Valstijos per kelerius metus kariuomenė įsigijo visureigių HMMWV, labiau žinomų skambiu pavadinimu „Hummer“, prieštankinių raketų „Javelin“, priešlėktuvinių raketų „Stinger“ bei taktinių radijo stočių „Harris“. Šiuos įsigijimus sieja keletas bendrų bruožų: jau ne kartą minėtas didžiausio ekonominio efektyvumo kriterijus, nes pirkiniai šiuo metu yra pažangiausi pasaulyje ir jų atnaujinti nereikės dar keletą metų, bei politinis išskaičiavimas. Pastarasis aiškinamas taip: šiuolaikinėse karybos priemonėse naudojamos pačios pažangiausios technologijos, jų tinkamam naudojimui ir techninei priežiūrai būtini kvalifikuoti specialistai, kuriuos moko tiekėjas. Daugelyje šalių galioja reikalavimas parduodant produkciją gauti atsakingos

valstybinės institucijos leidimą. Išduodant leidimą atsižvelgiama į šalies patikimumą, jos ankstesnius įsigijimus. Pastoviai įsigyjant karinę produkciją iš tos pačios šalies parodomas pasitikėjimas jos produkcija, noras bendradarbiauti. Parduodanti šalis gali suteikti įvairių nuolaidų bei paskatinti politinį bendradarbiavimą.

Išlaikant konkurencingos rinkos principą konkurso rezultatai gali būti apskundžiami, kuo neretai pasinaudoja Lietuvos įmonės, gaminančios arba perparduodančios karinės paskirties prekes. Lietuvos įmonės, siekdamos išgyventi sunkmečiu, vertina kiekvieną užsakymą, todėl stengiasi bet kokia proga parduoti savo siūlomas prekes, dažnai nepagrįstai apskūsdamos konkursus.

Lietuviškos įsigijimų politikos ypatumas – mažos įsigijimų apimtys, dėl to Lietuva sumoka daugiau, nei, tarkim, Vokietija ar kitos šalys, perkančios didelius prekių kiekius. Šią situaciją lemia masto ekonomika, nes gamintojams nenaudinga gaminti mažus kiekius. Išeitį rado KAM Įsigijimų departamento specialistai, sudarydami savotiškas pirkimų koalicijas su Latvija ir Estija. Schema paprasta: atsiradus tų pačių prekių poreikiui daromas bendras užsakymas už mažesnę kainą, nes vienu metu nuperkamas didesnis kiekis, o vėliau prekės paskirstomos po šalis.

Vienas viešųjų pirkimų trūkumų gynybos srityje, darbo autoriaus nuomone (kuris, beje, nėra afišuojamas) – atsarginės detalės ir eksploatacinės medžiagos. Kadangi kariuomenė yra valstybinė institucija, ji negali pirkti dalių iš kitų įmonių dėl kelių priežasčių: pirma – įsigijimo susitarimai, antra – kiti gamintojai atsarginių dalių negamina. Paprastas pavyzdys: visureigio „HMMWV“ lempa, kurioje lemputės atskirai nekeičiamos – keičiasi visa lempa. Dėl paprastos priežasties iškart kyla detalės kaina, jei jos nėra sandėlyje, tenka užsakyti iš gamyklos sandėlių – taip išauga kaštai. Antros priežasties pavyzdys – prieštankinis raketų valdomas kompleksas „Javelin“, susidedantis iš daugkartinio naudojimo paleidimo sistemos ir valdomos raketos. Visas raketas panaudojus ar pasibaigus galiojimo terminui, jos turi būti įsigyjamos naujos. Šios priežastys leidžia gamintojams manipuluoti kainomis, kadangi iš esmės gamintojos yra monopolininkės. Žinoma, minėti atvejai yra tik pavyzdžiai, nes stambūs ir rimti gamintojai, siekdami išlaikyti esamus ir būsimus pirkėjus, greičiausiai taip nesiels, tačiau atmesti šios galimybės negalima, tuo labiau, kad turime vietinį pavyzdį – UAB „Elsis“. Ji pagal kompensavimo sutartį Lietuvos kariuomenei įsigyjant taktines radijo stotis „Harris“ gavo įrangą ir instruktorius, kurie parengė įmonės darbininkus bei suteikė teisę remontuoti kariuomenės radijo stotis. Tuo metu ši situacija tenkino abi puses, nes „Harris Corp.“ sudarė pelningą kontraktą, o Lietuvos kariuomenė įgijo teisę pati remontuoti ryšių įrangą, tačiau praėjus kuriam laikui atsiskleidė šio sandėrio trūkumui – „Elsis“ tapo remonto monopolininke ir pradėjo diktuoti remonto kainas. Žinant, kad radijo stotys yra brangios, bet ypač reikalingos kariuomenei, Lietuvos ginkluotosios pajėgos yra priverstos sutikti su privačios monopolininkės sąlygomis.

Taigi, Lietuvos kariuomenė, įsigydama karinę produkciją, susiduria su panašiomis procedūromis

kaip ir kitos Europos Sąjungos šalys. Vis dėlto reikalingiausių ir pagrindinių kariuomenės efektyvumą užtikrinančių priemonių Lietuvos gamintojai pasiūlyti negali, todėl ginkluotosios pajėgos priverstos jų įsigyti iš užsienio gamintojų, skelbdamos tarptautinius viešųjų pirkimų konkursus. Neturėdama lietuviško užsienio produkcijos analogo Lietuva negali pritaikyti 296 straipsnio ir proteguoti nacionalinių gamintojų. Tokiu būdu pinigų srautai palieka Lietuvą. Karinės paskirties prekių išlaidas galima sumažinti įsigyjant jas kooperuojantis su kitomis šalimis, tačiau tam būtinas glaudus šalių bendradarbiavimas bei nuolatinė informacijos kaita. Informacija apie ginkluotės būklę ir kiekį daugelyje kariuomenių žymima grifu „konfidencialiai“, todėl dažniausiai šalys ginkluotę įsigyja savarankiškai.

Nėra jokios abejonės, kad perkant ginkluotę ir paslaugas pagrindinis kriterijus įsigyjant turėtų būti didžiausio ekonominio efektyvumo kriterijus. Pagal šį principą įsigyjamas visas paslaugų ir prekių paketas, užtikrinantis efektyvų prekės ar paslaugos funkcionavimą. Vis dėlto dažniausiai pasirenkamas mažiausios kainos kriterijus, kuris, kaip rodo patirtis, atsiradus prekės funkcionavimo nesklandumams, nepasiteisina, ir ginkluotosios pajėgos priverstos papildomai investuoti siekiant pašalinti problemos pasekmes. Siekiant užbėgti galimoms problemoms ateityje būtina išsamiai išanalizuoti perkamo produktus privalumus ir trūkumus, remtis kitų šalių išmoktomis pamokomis, taip pasirenkant pirkinio įsigijimo kriterijų.

Analizuojant pirkimų atvejus akivaizdu, jog pasirinkdama ginkluotės tiekėją Lietuva neteikia pirmenybės ES narių ginkluotės gamintojams, o perka atsižvelgdama į mažiausios kainos kriterijų. Parduodant ginkluotę Lietuvai ES šalys jokių nuolaidų vien už tai, kad Lietuva priklauso Bendrijai, nesuteikia. Norėdama už ginkluotę sumokėti mažiau, Lietuva turi pati ieškotis partnerių, su kuriais drauge būtų galima įsigyti reikiamos ginkluotės, tačiau tai padaryti pakankamai sunku. Įsigijimų konsolidacijos problema – menkas šalių dialogas, nes reikalinga informacijos kaita apie būsimus poreikius neretai priskiriama slaptai informacijai. Vienas EGA tikslų yra panašios informacijos tarp valstybių kaita, tačiau jis nėra pasiektas, o Lietuva artimiausiu metu neplanuoja stambių įsigijimų. Kita vertus, kas Lietuvos kariuomenėje traktuojama kaip stambus pirkinys, kitose šalyse vertinama kaip elementarus ginkluotųjų pajėgų modernizavimas arba atsargų papildymas.

4. SOCIOLOGINIS TYRIMAS: „POŽIŪRIS Į LIETUVOS KARIUOMENĖS ĮSIGIJIMUS IR IŠDUODAMĄ EKIPUOTĘ“

Tyrimo metu kaupiant ir analizuojant duomenis buvo būtina sužinoti Lietuvos karių nuomonę apie Lietuvos kariuomenės įsigijimus bei išduodamą ekipuotę. Tai atlikta siekiant gauti objektyvių

duomenų bei išsiaiškinti Lietuvos ginkluotųjų pajėgų viešųjų pirkimų trūkumus. Tuo tikslu atliktas empirinis tyrimas, kuriame dalyvavo profesinės karo tarnybos kariai.

4. 1. Tyrimo eiga ir metodika

Tyrimo laikas. Apklausas atlikta 2009 m. spalio 14 d.

Tyrimo objektas. Siekiant tikslų tyrimo rezultatų pasirinkti skirtingą tarnybos stažą bei patirtį turintys respondentai iš Lietuvos kariuomenės motorizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis vilkas“ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio motorizuotojo pėstininkų bataliono. Dalis apklaustų karių yra dalyvavę keliose misijose skirtingų šalių pajėgų sudėtyje. Tai tyrimui suteikia objektyvumo, nes leidžia kariams palyginti skirtingų šalių ekipuotę su lietuviška.

Respondentų skaičius. Tyrimo metu apklausta 20 profesinės karo tarnybos karių.

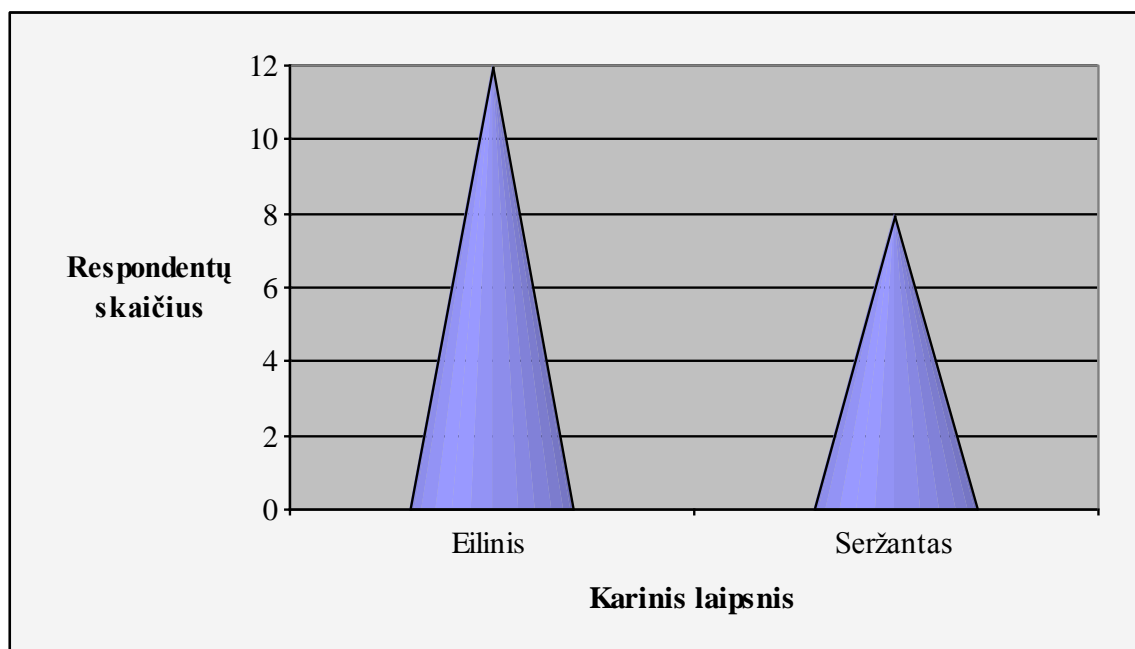
Apklausos metodas. Atliekant sociologinį tyrimą pasirinkta kiekybinė anketinė apklausa (žr. 5 priedą), kuri suteikia galimybę empirinį tyrimą apibrėžti pateikiant kiekybinę išraišką (skaičius). Remiantis šiuo metodu gaunama objektyvūs ir realūs atsakymai, nes anketinės apklausos metodas neįtakojamas tyrimą atliekančio žmogaus.

Apklausos vieta (miestas). Kiekybinė apklausa atlikta Tauragės rajono Sakalinės kaime, kuriame dislokuotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio motorizuotasis pėstininkų batalionas.

4. 2. Tyrimo analizė ir rezultatai

Analizuojant respondentų pateiktus atsakymus nuomonių pasiskirstymas išreiškiamas diagramose procentiniais punktais. Kiekvienas iš apklaustų respondentų atsakinėdamas į anketoje pateiktus klausimus turėjo galimybę pasirinkti ne vieną, o kelis atsakymų variantus.

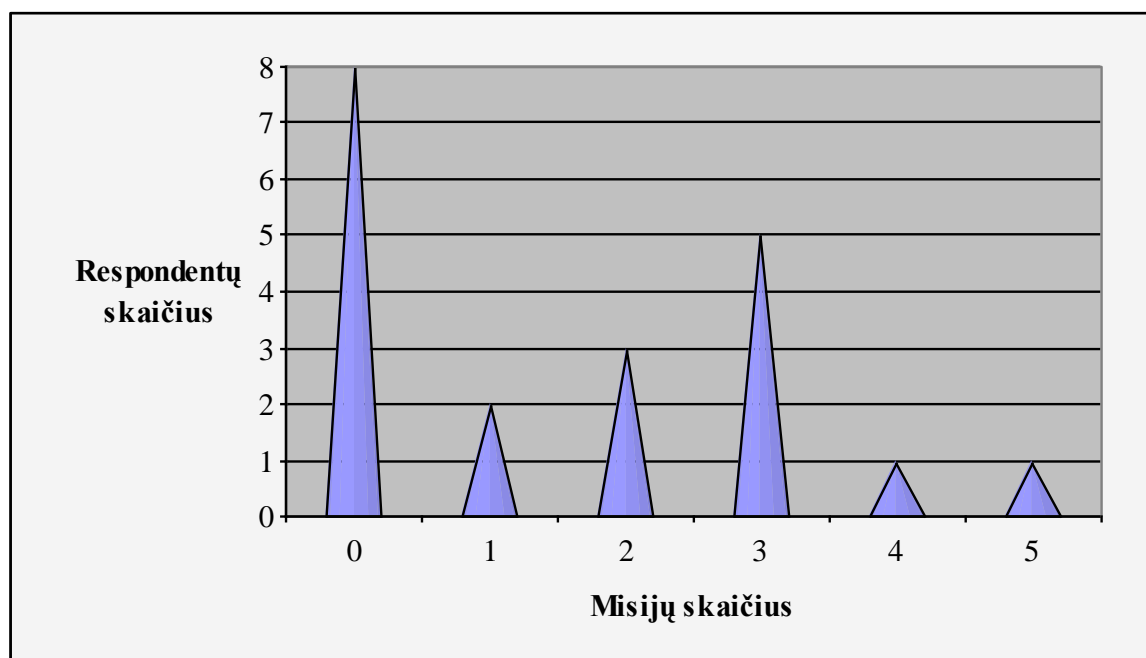
Siekiant išsiaiškinti turimą karių patirtį, pirmiausia reikia sužinoti karių laipsnį. Kario laipsnis kariuomenėje daugeliu atvejų nurodo asmens patirtį, išstarnautus metus ir indėlį į kariuomenę. Aukštesnius karinius laipsnius turintys respondentai tyrimui vertingesni, nes turi daugiau per tarnybos metus sukauptos patirties. Mažesnius karinius laipsnius turintys respondentai tyrimui naudingi, nes atspindi karių lūkesčius bei parodo jų nuomonę pirminiame tarnybos etape.

2 paveikslas. Koks Jūsų karinis laipsnis?

Dauguma karių turi žemesnius karinius laipsnius (eilinio ir grandinio) ir priskiriami eilinio laipsnį turinčiam karių korpusui, mažesnioji dalis (jaunesnieji seržantai, seržantai, vyresnieji seržantai ir viršilos) priskiriami seržantų korpusui. Respondentų skaičius abiejuose korpusuose pasiskirstęs beveik vienodai, todėl tai tyrimui suteikia objektyvumo ir realumo, duomenys neiškraipomi dėl pernelyg didelio vienos ar kitos pusės respondentų skaičiaus.

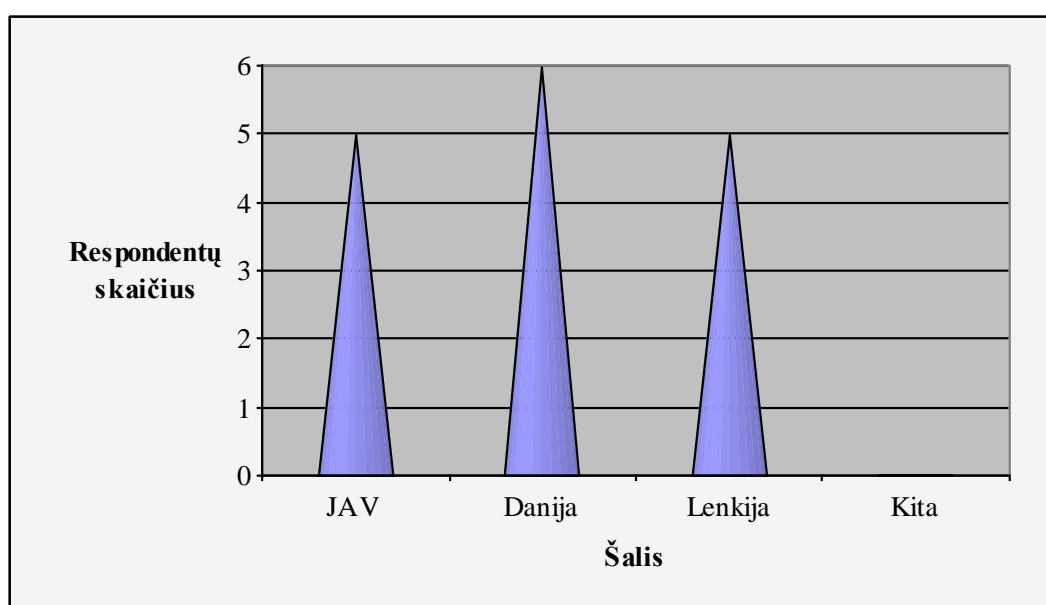
Sekantis anketoje pateiktas klausimas buvo apie kario dalyvavimo taikos palaikymo misijose skaičių. Nuo to priklauso kario patirtis, nes kiekviena misija pasižymi naujovėmis, be to, šios misijos skiriasi pagal operacijos rajono geografinę vietą ir diferencijuojasi nuo Balkanų ir Artimųjų Rytų.

3 paveikslas. Keliose misijose esate buvę?

Gauti duomenys rodo, jog tarptautinių operacijų skaičius daugmaž atitinka turimus laipsnius, nes nedalyvavę misijose kariai turi eilinio karinius laipsnius. Likę respondentai dalyvavę misijose nuo 1 iki 5 kartų. Pastarieji suteikia daugiausia informacijos, nes gali turi sukaupę daugiausia tyrimui reikalingos patirties.

Siekiant palyginti lietuvišką kariams išduodamą ekipuotę respondentams pateikiamas klausimas kokių šalių ginkluotųjų pajėgų sudėtyje jiems teko tarnauti tarptautinėse misijose. Šis klausimas ypač svarbus, nes lietuvių kariai dalyvauja su šalimis, kurios kario ekipuotei skiria didesnę finansavimą ir dėmesį.

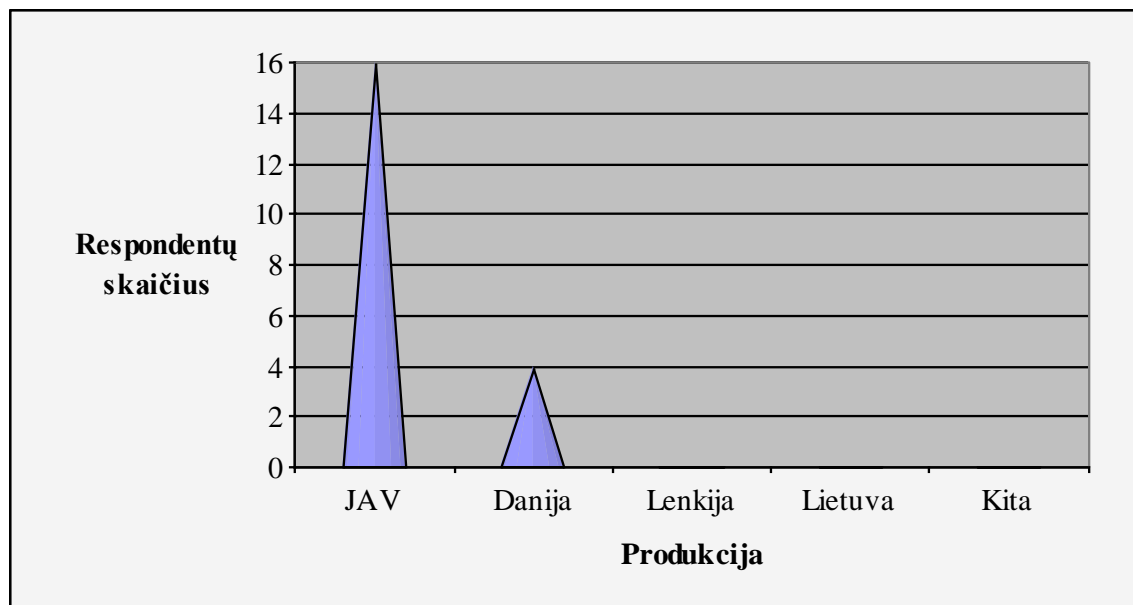

4 paveikslas. Su kokiomis šalimis kartu Jūs esate dalyvavę tarptautinėse misijose?

Akivaizdu, jog daugiausia karių yra dalyvavę Danijos Karalystės ginkluotųjų pajėgų sudėtyje Irake. Po lygiai yra tarnavę JAV ir Lenkijos kontingento sudėtyje. Pabrėžtina, kad nemažai karių yra dalyvavę keliose misijose skirtingų šalių sudėtyje. Kitų šalių kariniame kontingente Lietuvos kariai nėra dalyvavę.

Dalyvavimas tarptautinėse operacijose su kitomis šalimis kariams leidžia susidaryti nuomonę apie šiuolaikinės ekipuotės tendencijas ir palyginti skirtingų šalių pavyzdžius. Pabrėžtina, kad Lietuvos kariuomenė šioje srityje stipriai atsilieka nuo NATO bloko, o tuo pačiu ir stipriųjų ES šalių, kariuomenių. Tam įtakos turėjo Lietuvos okupacija ir kariuomenės kūrimas nuo pradžios. Kariuomenės pagrindu tapo seno pavyzdžio rusiška ekipuotė ir ginkluotė, vėliau – įvairios užsienio šalių labdaros. Dabartinė kario ekipuotės modernizacija reikalauja didelių papildomų investicijų, tuo labiau, kad Lietuva prisiėmė išsipareigojimus išlaikyti Provincijos atkūrimo grupę Afganistano provincijoje Afganistane, kur kartu dalyvauja ir užsienio šalių partneriai. Žinant, kad kariai yra patyrę

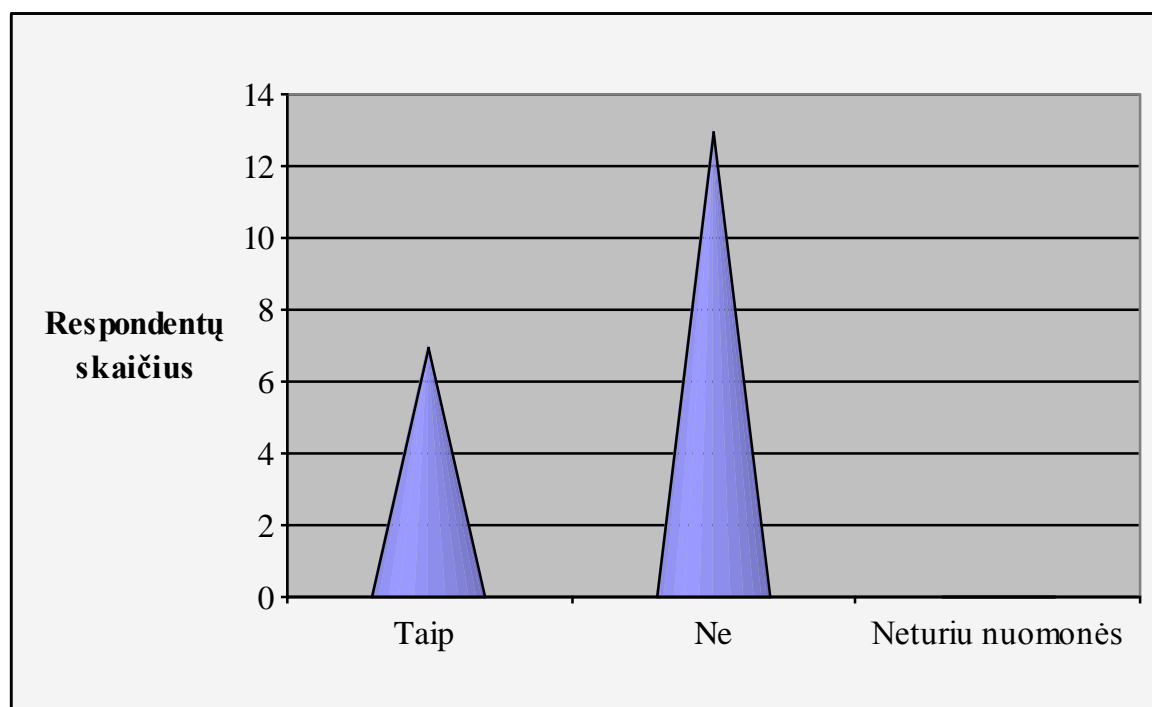
ir žino užsienio šalių ekipuotės privalumus ir trūkumus respondentams anketoje užduotas klausimas kokios užsienio šalies ekipuotę jie pasirinktų tarnyboje.

5 paveikslas. Jei turėtumėte galimybę rinktis, kokios šalies produkciją Jūs pasirinktumėte?

Atsižvelgus į gautus rezultatus akivaizdu, jog absoliuti dauguma pasirinktų JAV išduodama ekipuotė ir tik keturi respondentai pasirinktų danišką. Lietuviškos bei lenkiškos ekipuotės nesirinktų nei vienas iš respondentų. Pažymėtina, kad nedalyvavę misijose kariai taip pat aktyviai atsakinėjo į klausimus. Tai rodo, jog kariai savarankiškai domisi „kariškos mados“ naujienomis arba savo asmenine patirtimi dalijasi labiau patyrę kolegos. Savo nuomonės perteikimas mažiau patyrusiems kolegoms turi tiek teigiamos, tiek neigiamos įtakos. Teigiama įtaka pasireiškia kariams žinant bei galint palyginti lietuvišką ir užsienietišką ekipuotę taip praplečiant akiratį, kita vertus, tai suformuoja neigiamą požiūrį į lietuvišką ekipuotę. Negatyvus požiūris sukelia nepasitenkinimą dėl nepakankamai gero aprūpinimo, o tai įtakoja prastesnį užduočių vykdymą.

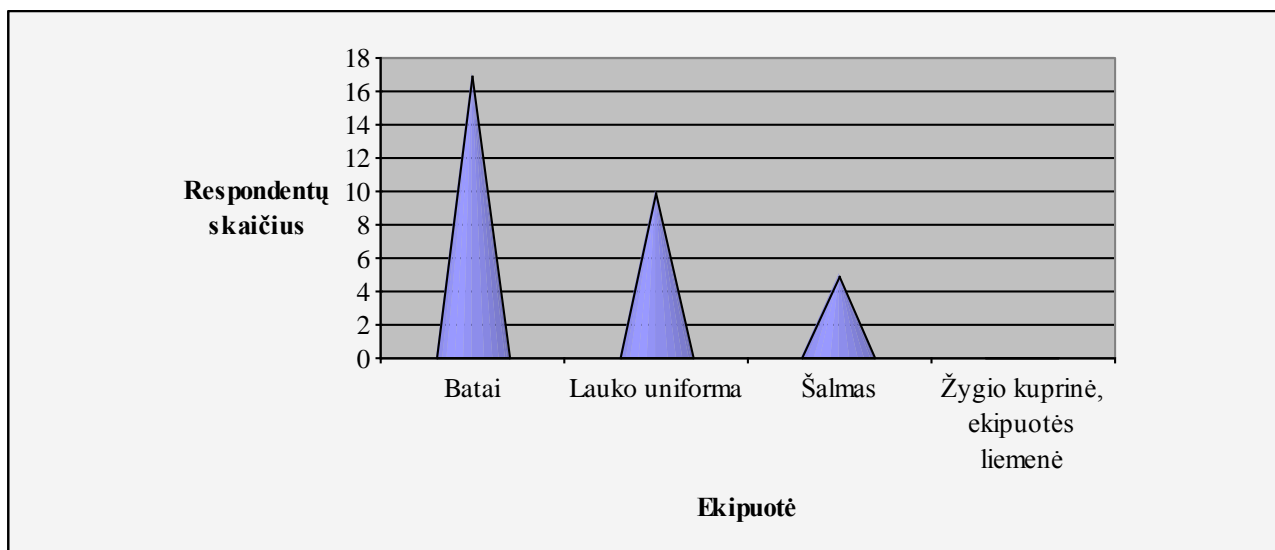
Žinant karių pasirinkimą teikti pirmenybę JAV ir daniškai ekipuotei ir siekiant sužinoti respondentų nuomonę apie lietuvišką ekipuotę kiekybinio tyrimo metu respondentai buvo paprašyti išreikšti nuomonę apie lietuvišką ekipuotę.

6 paveikslas. Ar Jūs patenkinti išduodama lietuviška apranga ir ekipuote?

Gauti duomenys atskleidžia įdomų faktą – 7 respondentai, nepaisant ekipuotės trūkumų ir kitų kolegų atsiliepimų, patenkinti lietuviška ekipuote. Šis faktas rodo, kad Lietuvos kariuomenės į ekipuotės atnaujinimą investuoti pinigai atsiperka. Pagrindiniai ekipuotės tiekėjai – Lietuvos gamintojai, todėl likę respondentai nepatenkinti nacionaliniais gamintojais. Šis nepasitenkinimas, nepaisant lietuviškos ekipuotės panašumo į užsienio analogus, kyla dėl nepakankamos gaminių kokybės. Prastą kokybę lemia darbe minėtos priežastys, todėl galima daryti prielaidą, kad išsprendus išsigijimų problemas teigiamai lietuvišką ekipuotę vertinančių respondentų skaičius išaugtų.

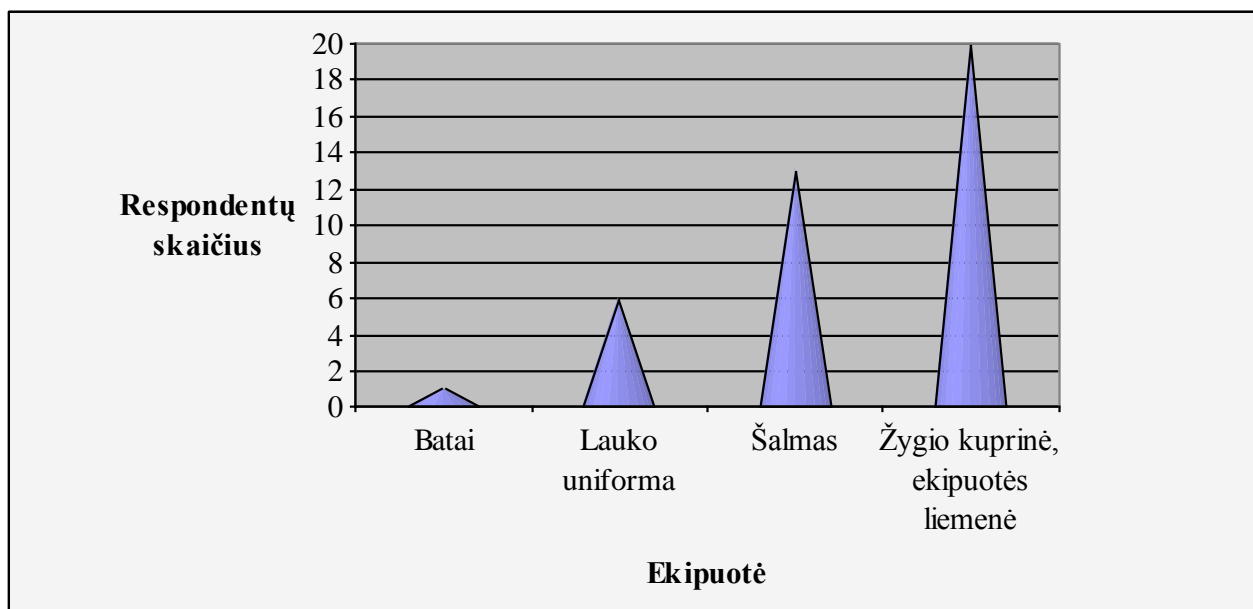
Žinant karių nepasitenkinimo lygį, kariams užduotas klausimas, kurio tikslas – sužinoti kuo būtent iš Lietuvos gamintojų siūlomų produktų kariai nepatenkinti. Pateikti penki atsakymų variantai, respondentams leista rinktis kelis atsakymų variantus.

7 paveikslas. Kuo iš aprangos ir ekipuotės Jūs esate nepatenkintas?

Didžioji dauguma respondentų nepasitenkinimo priežastimi įvardijo lauko batus, tai atspindi bendrą kariuomenės tendenciją nesugebėti išspręsti lauko uniformos batų problemą. Ši problema keliami daug metų, buvo keičiami batų tiekėjai, tačiau problemos iš esmės išspręsti nepavyko. Sekanti didžiausią nepasitenkinimą sukianti priežastis – lauko uniforma. Lauko uniformą kariai nešioja tiek kasdienės tarnybos, tiek lauko pratybų metu, todėl jai keliami aukšti reikalavimai. Vis dėlto lauko uniforma karių lūkesčių nepateisina, todėl tai sukelia diskomfortą tiek vykdant užduotis lauko pratybų metu, tiek kasdienėje veikloje. Ši problema kariuomenės vadovybės sprendžiama, ginkluotosios pajėgos naudoja jau ketvirtą uniformos modelį. Tai rodo vadovybės ryžtą rasti problemos sprendimą, tačiau tam būtinas glaudus trišalis bendradarbiavimas tarp uniformą dėvinčių karių, kariuomenės vadovybės bei lauko uniformos gamintojų. 5 respondentai kaip nepasitenkinimo priežastį nurodė šalną. Tai pakankamai žemas rodiklis ir tam įtakos turėjo amerikietiško pavyzdžio kopijavimas.

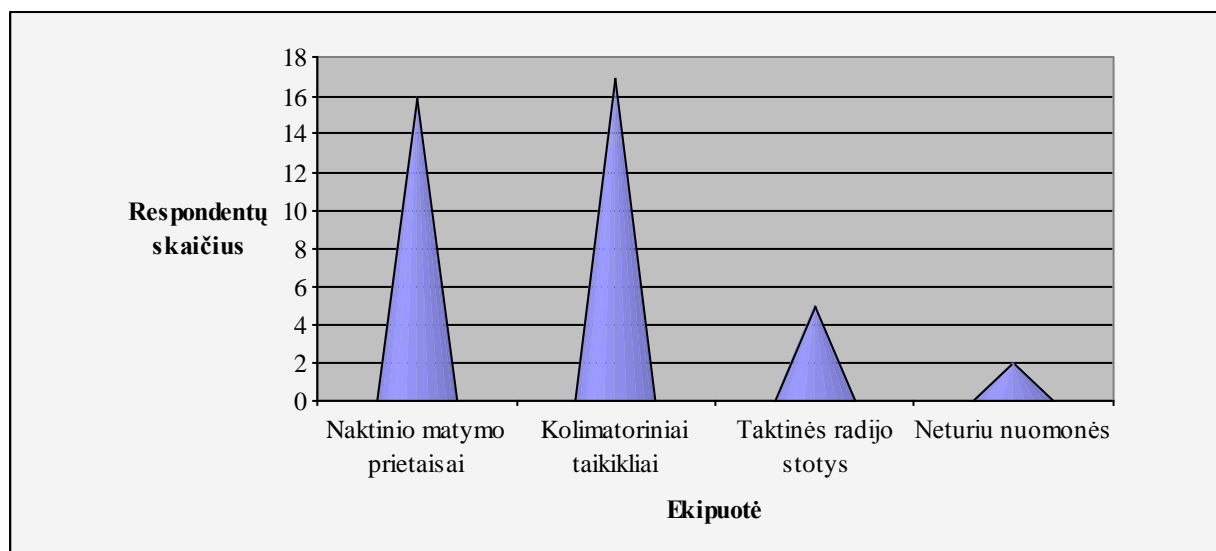
Tyrimo išvadoms svarbus aspektas yra teigiamai respondentų vertinama ekipuotė. Respondentams leista pasirinkti iš tų pačių variantų kaip ir prieš tai buvusiame klausime. Tuos pačius atsakymų variantus sąlygojo Lietuvos nacionalinių gamintojų pasiūla. Kariai turėjo galimybę pasirinkti kelis atsakymų variantus.

8 paveikslas. Kuo iš aprangos ir ekipuotės Jūs esate patenkintas?

Atlikus atsakymų analizę paaiškėjo, jog pasirinkimai su 6 klausimo rezultatais nesutampa. Akivaizdu, jog esant galimybei patiems pasirinkti ekipuotę iš keleto pavyzdžių, kariai rinkęsi kitus variantus. Vis dėlto žygio kuprinę ir ekipuotės liemenę, kaip geriausiai patenkinančią poreikius, pasirinko maksimalus respondentų skaičius. Peršasi vienareikšmiška išvada – užsienietišku ekipuotės pavyzdžių kopijavimas įtakojo respondentų sprendimą atsakymo išreikšti teigiamą poziciją pastarųjų ekipuotės pavyzdžių atžvilgiu. Šie pavyzdžiai iliustruoja kaip galima gauti teigiamą rezultatą perimant kitų šalių patirtį gaminant ekipuotę.

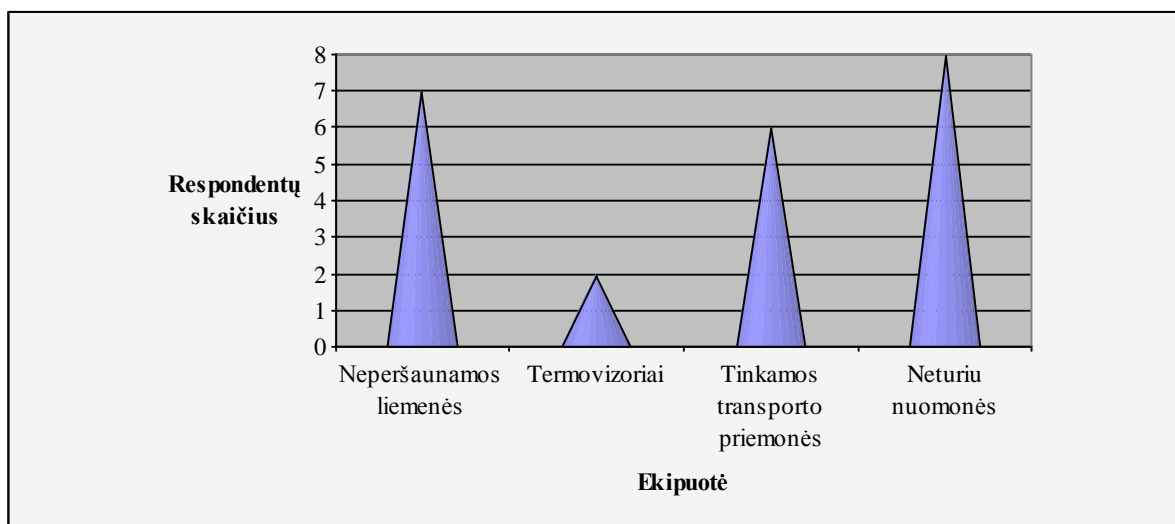
8 kiekybinio tyrimo anketos klausime respondentams leista savarankiškai nurodyti kokios ekipuotės pasigendama vykdant kasdienės tarnybos, į kurią įeina ir lauko pratybos.

9 paveikslas. Ko iš aprangos ir ekipuotės Jūs pasigendate vykdami kasdieninę tarnybą?

Dauguma karių pateikė, kad labiausiai pasigendama kolimatorinių taikiklių, tvirtinamų ant ginklo ir palengvinančių taikymąsi bei šaudymą, ir naktinio matymo prietaisų. 5 kariai nurodė, jog jiems trūksta patogesnių taktinių radijo stotelių, nes dabartinės yra didelės ir nepatogios naudoti, trumpas ryšio palaikymo nuotolis. Pastarajam veiksniai įtakos turi nuolatinis jų naudojimas palyginti ekstremaliomis sąlygomis. 2 apklaustieji nuomonės šiuo klausimu neturėjo. Atsakymų duomenys rodo, kad kariai žino ir domisi pažangiomis, kasdienės užduotis palengvinančiomis, karinės paskirties prekėmis, tam įtakos turi ir dalyvavimas tarptautinėse operacijose kartu su koalicijos partneriais. Atsakymai atspindi ir kariuomenės vadovybės karių poreikių supratimą. Kaip jau darbe buvo minėta, įsigyjant lengvuosius šaulių ginklus G36KA4 ateityje buvo planuota įsigyti ir kolimatorinių taikiklių, tačiau pablogėjus kariuomenės finansinei situacijai teko perskirstyti prioritetus ir šiuos planus atidėti ateičiai. Savo ruožtu naktinio matymo prietaisų Lietuvos kariuomenė turi ir juos naudoja, tačiau šio kiekio neužtenka aprūpinti visus kovinius kariuomenės vienetus, todėl jie išduoti aukštos kovinės parengties padaliniam.

Lietuvos kariams savarankiškai dalyvaujant taikos palaikymo operacijoje Afganistane ir apsirūpinant iš savų resursų svarbu žinoti ko trūksta siekiant tinkamai įvykdyti keliamas užduotis. Šios užduotys skiriasi nuo Lietuvoje esantiems padaliniam keliamų užduočių, nes veikiama padidintos rizikos zonoje ir esant toli nuo aprūpinimo šaltinių.

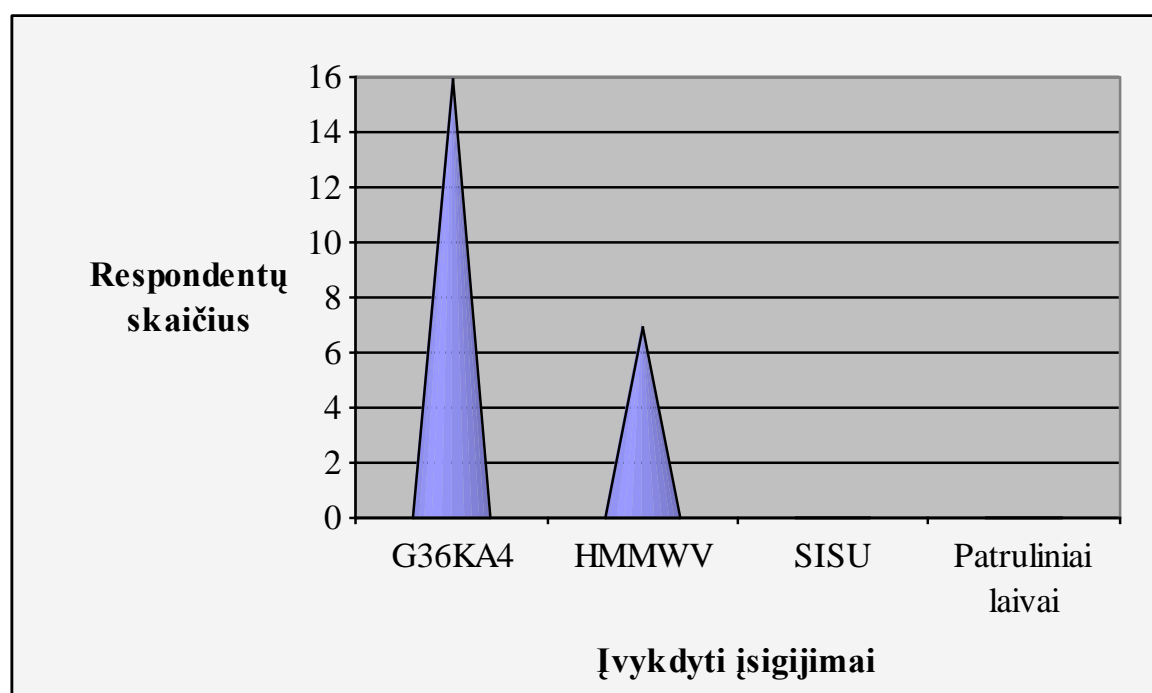

10 paveikslas. Ko iš aprangos ir ekipuotės Jūs pasigendate tarnaudami tarptautinėse misijose?

Atlikus atsakymų analizę akivaizdu, jog 8 respondentai neturi nuomonės. Tai susiję su karių nedalyvavimu jokioje misijoje, todėl kariai negali remtis asmenine patirtimi pateikiant savo nuomonę. Likę respondantai nurodė, jog tarptautinių operacijų metu jiems trūksta patogių neperšaunamų liemenių. Lietuvos tekstilės institutas šiuo metu jau gali pasiūlyti patogius ir visus standartus

atitinkančių neperšaujamų liemenių, kurios sukurtos remiantis užsienio šalių patirtimi ir pasižymi dėvėjimo komfortu. Vis dėlto sunki valstybės ir kariuomenės finansinė padėtis neleidžia aprūpinti jomis vykstančius į taikos palaikymo misijas karius. 2 respondentai jau vykusios misijos Afganistane metu pasigedo termovizorių, skirtų identifikuoti taikinius pagal sklaidžiamą kūno šilumą. Šis prietaisas tiesiogiai įtakoja karių saugumą, nes, remiantis respondentų patirtimi, naktys be mėnesienos pasižymi absoliučia tamsa, todėl tai ypač komplikuoja stebėjimą. 6 respondentai, remdamiesi asmenine ir kolegų patirtimi, nurodė, kad misijoje norėtų turėti tinkamas kalnuotoms vietovėms transporto priemones. Dabartinės Afganistane naudojamos transporto priemonės yra „Toyotos“ ir „HMMWV“. Pastarieji nepritaikyti operacijoms aukštikalnėse, todėl ten tarnaujantiems kariams sukelia daug nepatogumų.

10 klausimu siekta sužinoti karių nuomonę apie labiausiai pavykusius pastarųjų metų kariuomenės įsigijimus, nes respondentai yra pagrindiniai daugumos pirkinų vartotojai.

11 paveikslas. Kokie, Jūsų manymu, labiausiai pavykę ir reikalingiausi kariuomenės įsigijimai?

Dauguma apklaustųjų kaip labiausiai pavykusius ir reikalingiausius kariuomenės pirkinus įvardijo automatinius šautuvus „G36KA4“. Tai visiškai suprantama, nes šis ginklas buvo skirtas pėstininkams ir juos naudoja apklausti profesinės karo tarnybos kariai. 4 respondentai teigiamai šio ginklo neįvertino dėl jau minėtų nepatogių taikymosi įtaisų, tačiau šis aspektas priklauso nuo kario patirties ir šaudymo įgūdžių, todėl galima daryti prielaidą, jog apklaustus karių po metų apklausos rezultatai kistų. 7 kariai teigiamai įvertino visureigių „HMMWV“ įsigijimą. Pastarieji kariai pagal karinę specialybę yra vairuotojai, todėl gali objektyviai įvertinti visureigių duomenis bei palyginti juos su Lietuvos ginkluotosiose pajėgose naudojamomis transporto priemonėmis. Nei vienas iš apklaustų respondentų atsakymo variantuose nepasirinko „SISU“ ir patrulinių laivų. Tai visiškai suprantama,

nes, viena vertus, kariai su šiais pirkiniais tiesiogiai nėra susidūrę, kita vertus, patruliniai laivai yra neigiamai vertinami spaudoje, o sunkvežimiai „SISU“ neretai neigiamai atsiliepia patys kariškiai.

4. 3. Tyrimo apibendrinimas

Tyrinėjant Lietuvos karinės paskirties prekių įsigijimų problemą buvo būtina surinkti kokybiškus ir objektyvius empirinius duomenis. Tyrimui pasirinktas anketinės apklausos metodas leido užtikrinti 100 procentų anketų grįžtamumą, instrukuoti respondentus rūpimais klausimais, sekti atsakymų į klausimus eigą. Gauti statistiniai duomenys apdoroti naudojant kiekybinį statistinį metodą.

Apklausos metu gauti įvairūs atsakymai, kurie leido gauti pirminės informacijos apie Lietuvos gamintojų sukurtą ir kariuomenės įsigytą ekipuotę iš vartotojų. Duomenų analizė leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos kariai daugumoje atvejų nepatenkinti jiems išduodama ekipuote, trūkumą turi ir įsigyti automatiniai šautuvai. Teigiamai įvertintos tos ekipuotės dalys, kurios pagamintos remiantis užsienio šalių patirtimi. Tyrimo metu gauti duomenys naudingi analizuojant tikrąją situaciją kariuomenėje, formuluojant galutines išvadas ir teikiant pasiūlymus dėl karinės paskirties prekių įsigijimų gerinimo.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Gynybos technologijoms nuolatos tobulėjant ir brangstant, neleistina prabanga tampa kiekvienai ES šaliai, turinčiai stiprią ir išvystytą GPR, investuoti į stambius ginkluotės projektus. Dėl ES gynybos pramonės fragmentacijos kasmet šalys praranda didžiulius pinigų kiekius tiek parduodamos ginkluotės, tiek ją įsigydamos. Pinigai parduodant ginkluotę prarandami dėl stiprios JAV gynybos pramonės, kuri gali pasiūlyti pažangių projektų už pakankamai konkurencingas arba tokias ginkluotės sistemas, kurios neturi analogų pasaulyje. Įsigyjant neefektyviai panaudojamos lėšos dėl menkos informacijos kaitos apie planuojamus įsigijimus tarp valstybių bei išimčių nedarymo tarp ES ir ne ES valstybių perkant iš Bendrijos valstybių narių, tačiau svarbiausia, kad šalys įsigydamos taiko 296 straipsnį, pagal kurį pačios pasirenka tiekėjus, kurie dažniausiai būna iš nacionalinių gamintojų tarpo. Tokiu būdu dirbtinai panaikinama konkurencija, pakeliama produkcijos kaina ir sukuriama barjerai dalyvauti ginkluotės įsigijimų konkursuose užsienio šalims.

Siekiant konsoliduoti ES gynybos pramonę ir padaryti ją efektyvesnę kaštų požiūriu 2004 įkurta Europos gynybos agentūra. Agentūra veiklos pradžioje siekė keturių tikslų, kurių įgyvendinimas turėjo sustiprinti visos ES gynybos pramonės rinką. Vis dėlto EGA veiklos analizė rodo, jog šie tikslai per penkis metus nėra pasiekti. Pažangūs ir konkurencingi produktai sukurti tik bendradarbiaujant stambiems gynybos technologijų koncernams, mažesnes įmones į gamybos procesą įtraukiant kaip subrangovus. Tokiu atveju įvyksta darbų pasidalijimas ir įgalina įmones sukurti tokius produktus, kuriuos gamindamos jos turi daugiausia patirties taip bendrame projekte pasiekiami geriausių rezultatų, tačiau tik pačių projekte dalyvaujančių valstybių ir įmonių iniciatyva.

Žinant situaciją gynybos technologijų sektoriuje, galima daryti išvadas, jog:

1. Visiškos ES gynybos pramonės defragmentacijos pasiekti nepavyks, nes kai kurios gynybos technologijos laikomos valstybine paslaptimi ir jomis nesidalinama netgi su sąjungininkais, bendruose projektuose jos pakeičiamos kitomis technologijomis papildomai investuojant į jų kūrimą;
2. ES gynybos pramonės rinkos fragmentacija ir Europos gynybos agentūros, atsakingos už šio sektoriaus konsolidaciją, neveiknumas turi įtakos tiek aprūpinant Lietuvos kariuomenę, tiek kuriant ir realizuojant lietuviškas karinės paskirties prekes;
3. išlygų nebuvimas karinės paskirties prekes parduodant Bendrijos narėms. Sąjungos šalys, tarp jų ir Lietuva, ginkluotę perka remiantis mažiausios kainos ar didžiausio ekonominio efektyvumo kriterijumi, tačiau parduodant ginkluotę Lietuvai ES šalys jokių nuolaidų vien už tai, kad Lietuva priklauso ES, nesuteikia;
4. Lietuvos gynybos pramonės potencialas neišnaudojamas dėl daugelio (tiek išorinių, tiek vidinių) priežasčių. Išorinėms priežastims priklauso ES GPR bei skirtingi šalių viešųjų pirkimų teisės aktai, 296 straipsnio taikymas ir savų gamintojų protegavimas. Vidinės priežastys: valdžios abejingumas ir nepakankamas gynybos technologijų sektoriaus finansavimas. Lietuvos ginkluotosios

pajėgos vien iš savo resursų gynybos technologijų kūrimui ir gamybai lėšų skirti negali, nes kariuomenės finansavimas mažas ir skirtas tik būtiniausioms reikmėms;

5. Lietuvoje nėra institucijos, kuruojančios gynybos technologijas kuriančius fizinius ir juridinius asmenis, todėl pažangūs savarankiški projektai lieka neišnaudoti nacionalinėms reikmėms. Lietuvos ir užsienio šalių patirtis rodo, kad pavieniai entuziastai, jų grupės ar MVĮ gali pateikti ne ką mažiau inovatyvių sprendimų ir technologijų negu didelės įmonės;

6. lietuviškų karinės paskirties prekių ženklai nepaklausūs ES gynybos pramonės rinkoje. Lietuvių gamintojai dalyvauja užsienio parodose pristatydami savo gaminius, sulaukdami didelio susidomėjimo, tačiau renkantis tarp pigesnio lietuviško produkto ir garsesnio užsienietiško analogo laimi pastarasis;

7. Lietuva praranda lėšas, skirtas ginkluotųjų pajėgų įsigijimams. Dėl fragmentacijos ir EGA neefektyvumo įsigijimams skirtos lėšos panaudojamos neefektyviai. Tai susiję su mažais kariuomenės poreikiais, nes aktyvaus personalo, tarnaujančio koviniuose daliniuose ir vykdančio kovinį rengimą, skaičius yra tikrai mažas, todėl ir ginkluotųjų pajėgų poreikiai maži. Remiantis masto ekonomikos principais perkant mažais kiekiais negalima tikėtis nuolaidų ar mažesnės kainos.

8. iš Lietuvos gamintojų įsigijamos karinės paskirties prekės dažnai neatitinka kokybės reikalavimų. Kariai su išlygomis teigiamai vertina tik pagal užsienio šalių pavyzdžius pagamintą ekipuotę.

Apibendrinant tyrimo išvadas, hipotezę, jog Europos gynybos agentūra yra per silpna užtikrinti sėkmingą Lietuvos karinės paskirties prekių realizavimą Europos Sąjungos gynybos pramonės rinkoje bei efektyvesnį lėšų panaudojimą įsigyjant karinės paskirties prekes ginkluotosioms pajėgoms, galima patvirtinti. Norint defragmentuoti ES gynybos pramonės rinką ir sukurti vienodas sąlygas Lietuvos gamintojams konkuruoti su užsienio įmonėms būtini šie žingsniai:

1. Suvienodinti ES teisės aktus, kuriais remiantis įsigijamos karinės paskirties prekės, arba priimti teisės aktą, kuris būtų bendras ir privalomas visoms valstybėms narėms;

2. apibrėžti Steigimo sutarties 296 straipsnio naudojimo sąlygas ir jame vartojamas sąvokas;

3. sukurti MVĮ įtraukimo į ES ginkluotės projektus mechanizmus;

4. sukurti galimybes MVĮ reklamuotis EGA tinklalapyje pagal prekės ženklus ir šalis;

5. nustatyti taisykles, kurios leistų kompensuoti nuolaidas už parduodamas karinės paskirties prekes Bendrijos šalims. Tuo pasiekiami du dalykai: pinigai už įsigytas prekes lieka cirkuliuoti ES viduje, perkančioji šalis sutaupyta lėšas investuoja į kitas Krašto apsaugos sritis, tuo pačiu sustiprindama pačią Europos Sąjungą;

6. finansavimo padidinimas ir už šią sritį atsakingos institucijos sukūrimas. Institucija gali veikti dviejose ministerijose – arba Krašto apsaugos, arba Švietimo ir mokslo ministerijoje, pastarojoje sukuriant padalinį, atsakingą už gynybos technologijas ir esamų civilinių technologijų pritaikymą

gynybai. Institucija JAV DARPA pavyzdžiu galėtų organizuoti konkursus ir įvairias mokslo muges. Geriausias sprendimas – įkurti tokios paskirties instituciją Švietimo ir mokslo ministerijoje. Toks pasirinkimas lemia teisę dalyvauti kuriantiems ne tik gynybos technologijas, bet ir kitos paskirties produktus. Taip gaunama dviguba nauda – už tą patį finansavimą gaunamos ir civilinės, ir karinės technologijos;

7. siekiant realizuoti lietuviškas karinės paskirties prekes nacionalinius gaminius parduoti garsų vardą turinčiai įmonei, kuri lietuvišką produktą realizuos su savo prekės ženklu. Vis dėlto šis būdas neišsprendžia esminės problemos – vardo nežinojimo, tik leidžia parduoti savo prekes svetimu vardu. Dukterinės įmonės kitu vardu įkūrimas užsienio šalyje ir lietuviškų gynybos technologijų pardavimas kitu pavadinimu šios problemos taip pat neišsprendžia, tačiau didžioji pelno dalis atskaičius mokesčius šiuo atveju atitektų pagrindinei įmonei;

8. išnaudojus kompensavimo sutarčių teikiamus privalumus tapti stambių užsienio kompanijų subrangovais ir pasinaudojus garsiu vardu užimti savo nišą rinkoje;

9. būtina užmegzti ir palaikyti glaudžius ryšius su užsienio kariuomenėmis ir kooperuotis ginkluotės įsigijimų srityje, taip už įsigyjamas karinės paskirties prekes sumokant mažiau;

10. prieš įsigyjant karinės paskirties prekes iš nacionalinių gamintojų būtina pavydžius pateikti daliniams, kurie juos išbandytų lauko sąlygomis ir pateiktų savo pastebėjimus.

LITERATŪRA

Dienraščio ar savaitraščio straipsnio aprašas:

1. Stankevičiūtė R. Kauno mokslininkai kloja pamatus raketų pramonei - Kauno diena, 2009-08-30.
2. Armalytė A. Kariškių užsakymai skatina tobulinti technologijas - Verslo žinios, 2000-06-08.
3. Giraitės ginkluotės gamyklą siūloma reorganizuoti - Kauno diena, 2004-08-12.
4. Žebrauskaitė A. Į Lietuvos kariuomenę skverbiasi pažangiausios informacinės technologijos – „Krašto apsauga“ žurnalas, 2004 m. gruodžio 30 d. – 2005 m. sausio 14 d. Nr 19(69).
5. Spider 640 – “Kardas” žurnalas, 2009 m.
6. Ginkluotės paslaptys: norai ir galimybės - Karys 2007 m. liepa – rugpjūtis.
7. Offsets in Defense Trade - The DISAM žurnalas. 1997-1998 žiema, Vol. 20, Nr. 2, p. 65-92.
8. Jones W. E. The Value of Military Industrial Offsets - The DISAM žurnalas. 2001-2002 žiema, Vol 24, Nr. 2, p. 108-118.
9. Petty F. S. Defense Offsets: A Strategic Military Perspective - The DISAM žurnalas. 1999 vasara, Vol. 21, Nr. 4. Psl. 69.
10. Kovalick M. The ups and downs of the defence industry - Lithuania in the World, nr.5, 2003m.
11. Biurokratai siūlo teorija - Verslo žinios, trečiadienis, 2005 10 12 – URL: http://archyvas.vz.lt/show_file.php?file=vez20051012_02.pdf, [žiūrėta 2009 10 05].

Magistro baigiamojo darbo aprašas:

1. Kremer D., Sain B. Offsets In Weapon System Sales: A Case Study of the Korean Fighter Program // Magistro baigiamasis darbas - Wright -Patterson aviacijos bazė, Ohajo valstija, JAV: 1992, psl. 23.

Elektroninių šaltinių aprašas:

1. European Commission // Enterprise and Industry Defence industries – URL: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/defence/documents/index_en.htm, [žiūrėta 2009 07 06].
2. Prof. Hartley K. A single European market for defence equipment:organisation and collaboration – URL: <http://www.york.ac.uk/depts/econ/documents/research/collabn.pdf>, [žiūrėta 2009 07 06].
3. Nickas Witney: Europos pajėgumų sąžinė nuo 2005 – URL: http://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/lithuanian/interview_b.html, [žiūrėta 2009 11 08].

4. Europos gynybos agentūra – URL:
http://www.kam.lt/lt/tarptautinis_bendradarbiavimas/europos_sajunga_612/europos_gynybos_agentura_618.html, [žiūrėta 2009 07 08].
5. CONSEIL EUROPEEN – BRUXELLES 16 & 17 juin 2005 CONCLUSIONS DE LA PRÉSIDENCE – URL:
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=DOC/05/2&format=HTML&aged=1&language=LT&guiLanguage=en>, [žiūrėta 2009 10 05].
6. Kirkilas G. Lietuvos gynybos tobulinimo perspektyvos – URL:
http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/konf05/konf_29/pr_kirkilas.html, [žiūrėta 2009 08 20].
7. Gynybos technologijų išradėjai // KTU mokslininkai – URL:
<http://neris.mii.lt/mt/straipsniai/200410/gyn.doc>, [žiūrėta 2009 08 22].
8. Mission and Vision – URL: <http://www.ccdcoe.org/11.html>, [žiūrėta 2009 08 11].
9. Ieškomi naujojo amžiaus kariai – URL: <http://www.balsas.lt/naujiena/248995/ieskomi-naujojo-amziaus-kariai/rubrika:naujienos-pasaulis>, [žiūrėta 2009 08 09].
10. Cibulskienė L. Naujų technologijų kūdikio gimimas – URL:
www.kam.lt/kam/download/1049/12-17.pdf, [žiūrėta 2009 10 09].
11. Apie puikią idėją ir kuriozus, lydėjusius jos įgyvendinimą – URL:
www.kam.lt/kam/download/1049/12-17.pdf, [žiūrėta 2009 09 08].
12. Lietuvos ekonominės plėtros agentūra - URL: <http://www.lepa.lt/lt/ApieAgentura.html>, [žiūrėta 2009 09 08].
13. Viešosios įstaigos Lietuvos ekonominės plėtros agentūros nuostatai - URL:
<http://www.lepa.lt/>, [žiūrėta 2009 09 08].
14. Viešųjų pirkimų Krašto apsaugos sistemoje vadovas – URL:
<http://senas.kam.lt/index.php/lt/150540/>, 2, 12 ir 16 psl., [žiūrėta 2009 09 15].
15. „Epicos“ svetainė – URL: <http://www.epicos.com>, [žiūrėta 2009 09 09].
16. Aerospace Industries Association White Paper (AIA) // Improving Competitiveness by Revising Policies on Export Credits, Tax Policy, Unilateral Sanctions, and Offsets – URL:
http://www.aia-aerospace.org/issues/commission/commission_offsets.pdf, [žiūrėta 2009 09 16].
17. Eliassen K.A. Old wine in new bottles – fighter aircraft and offset // Pranešimas konferencijoje „Nordic and Baltic Industrial Co-operation Agreements“ – Helsinkis: 2005 m. sausio 27 d., URL: <http://www.epicos.com>, [žiūrėta 2009 09 22].
18. Lessons learned from european defence equipment programmes – URL:
<http://en.dgap.org/publications/view/1dc8eb4977096408eb411dc9bb813da0af922bc22bc.html>, [žiūrėta 2009 07 10].
19. Stipresnės ir konkurencingesnės Europos gynybos pramonės strategija – URL:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007SC1597:lt:HTML>,
[žiūrėta 2009 07 13].

20. Dėl Sutarties 296 straipsnio taikymo viešiesiems pirkimams gynybos srityje poveikio įvertinimo santrauka – URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0779:FIN:LT:HTML> , [žiūrėta 2009 07 13].

21. Europos parlamento rezoliucija // “Dėl Žaliosios knygos dėl viešųjų pirkimų gynybos srityje” (2005/2030(INI)) – URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2005-0288+0+DOC+XML+V0//LT>, [žiūrėta 2009 07 13].

22. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė “Dėl Žaliosios knygos – Viešieji pirkimai gynybos srityje KOM(2004) 608 galutinis” – URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:221:0052:0055:LT:PDF> , [žiūrėta 2009 07 13].

23. Teisės naujienų biuletenis 2007 m. sausis – URL:
<http://www.lawin.lt/lt/docs.readm/3201.3141>, [žiūrėta 2009 07 06].

24. Lietuvos ekonominės plėtros agentūra – URL:
<http://www.lda.lt/lt/templates/Template2,textFooter.showTextPrintVersion.direct?sp=1152>, [žiūrėta 2009 07 06].

25. LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBE NUTARIMAS // Del Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. spalio 18 d. nutarimo Nr. 1294 – URL:
http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=3700&p_query=&p_tr2=&p_org=205&p_fix=, [žiūrėta 2009 08 03]. A. Brazauskas pietavo su Graikijos Ministru Pirmininku – URL:
<http://www.ministraspirmininkas.lt/old/page.asp?DL=L&TopicID=10&ArticleID=602>, [žiūrėta 2009 08 15].

26. Concentration in the International Arms Industry – URL:
<http://ideas.repec.org/p/uwe/wpaper/0301.html>, [žiūrėta 2009 08 15].

27. Prekės su kariniu ženklu – URL: http://www.kamas.is.lt/kam/download/978/30-33_2.pdf ,
[žiūrėta 2009 08 20].

28. Kapitalo judėjimo kliūtys Europos Sąjungoje ir narystės joje siekiančiose valstybėse – URL:
http://www.lb.lt/lt/leidiniai/integracija2001_1/i01-1_62.pdf, [žiūrėta 2009 08 19].

29. Biurokratai siūlo teorija - Verslo žinios, trečiadienis, 2005 10 12 – URL: http://archyvas.vz.lt/show_file.php?file=vez20051012_02.pdf, [žiūrėta 2009 10 05].

Konferencijos medžiagos aprašas:

1. Struys W. Offsets from the Economic Viewpoint of a Small Country // Implications of Offsets Practices in Defence Procurement in the Context of Transatlantic Relations / Tarptautinės konferencijos medžiaga - NATO būstinė, Briuselis: 2005 m. balandžio 26 d.

2. Rainys G. Kompensavimo politika ir praktika Lietuvos // Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos sekretorius(prezentacija) – Vilnius: 2009 m. gegužės 6 d.

3. Europos Parlamentas // 2008 m. kovo 11 d. Darbo dokumentas “Dėl pasiūlymo dėl Europos parlamento ir Tarybos direktyvos dėl tam tikrų viešojo gynybos ir saugumo srities darbų, prekių ir paslaugų pirkimų sutarčių sudarymo tvarkos derinimo” – Briuselis: 2008 m.

Interviu su Vyriausybinių institucijų ir mokslo įstaigų atstovais:

1. Interviu su VR1. – Vilnius, 2009 08 21.
2. Interviu su VR2. – Vilnius, 2009 08 24.
3. Interviu su IR1. – Kaunas, 2009 09 09.
4. Interviu su IR2. – Kaunas, 2009 09 14.

Ragačius A., Lietuvos gynybos pramonė Europos Sąjungoje/ Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. Š. Liekis. – Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, Strateginio valdymo ir politikos fakultetas, 2009, - 83 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe ištirtas Lietuvos santykis su Europos Sąjungos gynybos pramonės rinka. Pirmoje darbo dalyje nagrinėjamos Europos Sąjungos gynybos pramonės rinkos fragmentaciją lemiančios problemos. Apžvelgiami fragmentacijos padariniai, analizuojama Europos gynybos agentūros veikla, kurios vienas svarbiausių uždavinių – ES gynybos pramonės konsolidacija. Antroje dalyje apžvelgiamos Lietuvos gynybos pramonės ištakos, kurios tapo pagrindu dabartinei mokslinei - gamybinei bazei. Taip pat pristatomi pažangūs Lietuvos mokslininkų sukurti produktai, kurie jau pritaikyti praktiškai, taip pat atlikta potencialių ateities projektų analizė. Analizuojant buvo remtasi užsienio šalių patirtimi, palyginami lietuvių ir užsienio gamintojų kūriniai. Trečioje darbo dalyje pateikiant pavyzdžius analizuojami Lietuvos kariuomenės viešieji pirkimai, jau įvykdytų įsigijimų trūkumai ir jų priežastys. Įvertinama Europos gynybos agentūros įtaka kaštų sumažinimui Lietuvai įsigyjant karinės paskirties prekių.

Pagrindiniai žodžiai: Europos Sąjungos gynybos pramonės rinka, fragmentacija, Europos gynybos agentūra, viešieji pirkimai.

Ragačius A., Lithuania's defense industry in the European Union / European Union policy and administration master's final work. Supervisor: professor Š. Liekis. – Vilnius: Faculty of Strategic Management and Politics, Mykolas Riomeris University, 2009, - 83 p.

ANNOTATION

Master's thesis examined Lithuania's relations with the European Union's defense industry market. The first work deals with the European Union's defense industry market fragmentation, which affects the problem. Reviews and analyzes the effects of fragmentation of the European Defense Agency, which has as one of the major challenges - the EU's defense industry consolidation. The second section provides an overview of the Lithuanian defense industry sources, which became the basis of current scientific - productive base. It also presents the Lithuanian scientists to create innovative products which have already been adapted and practice, as well as conducted an analysis of potential future projects. The analysis was based on foreign experiences as well as collating Lithuanian and foreign manufacturers in the works. In the third part of the work samples are analyzed by the Lithuanian Armed Forces procurement effected acquisitions weaknesses and their causes. Verification of the European Defense Agency on cost reduction Lithuania acquisition of military goods.

Key words: European Union's defense industry market, the fragmentation of the European Defense Agency, public procurement.

Ragačius A., Lietuvos gynybos pramonė Europos Sąjungoje/ Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. Š. Liekis. – Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, Strateginio valdymo ir politikos fakultetas, 2009, - 83 p.

SANTRAUKA

Trečdalis pasaulio gynybos technologijų korporacijų priklauso Europos Sąjungos šalims. Gynybos pramonės rinka sukuria trečdalį milijono darbo vietų ir didžiulės vertės produktą, tačiau susiduriama su daugeliu problemų, kurių didžiausia – fragmentacija. Darbo temos aktualumas išryškėja žinant, kad Lietuva taip pat turi gynybos pramonę, kuriai fragmentacija bei didžiųjų ginkluotės korporacijų lobistinė veikla užkerta kelią lietuviškųjų technologijų eksportui. Fragmentacija taip pat turi įtakos ir Lietuvos kariuomenės vykdomiems viešiesiems pirkimams, kurių metu į karinės paskirties prekes neefektyviai investuojami mokesčių mokėtojų pinigai. Kariuomenei skiriamos lėšos visada buvo daug aistrų ir diskusijų visuomenėje keliantis objektas, todėl darbo aktualumas atsiskleidžia aiškinantis, kaip objektyvios priežastys bei įvairūs niuansai lemia karinės paskirties prekių pasirinkimą. Šiems procesams supaprastinti bei konsoliduoti buvo įkurta Europos gynybos agentūra, tačiau pagrindinė jos, o tuo pačiu ir darbo problema – silpnumas užtikrinant lygias dalyvių teises Europos Sąjungos gynybos pramonės rinkoje.

Darbo objektu pasirinkti Lietuvos karinės paskirties prekių pardavimai ir įsigijimai ES gynybos pramonės rinkoje. Veiklos supaprastinimas reikštų prekybos barjerų panaikinimą, nuolaidų sistemą keičiantis prekėmis ir paslaugomis tarp Bendrijos narių, o tai Lietuvai atneštų akivaizdžią naudą. Tyrimo tikslas - ištirti Lietuvos gynybos pramonės potencialą ir Lietuvos karinės paskirties prekių įsigijimus, įvertinant Europos gynybos agentūros indėlį į šias sritis. Tikslui pasiekti iškelti uždaviniai: įvertinti Europos Sąjungos gynybos pramonės rinkos būklę ir trūkumus, EGA veiklą bei jos indėlį konsoliduojant rinką. Tiriamas Lietuvos įmonėse gaminamų karinės paskirties prekių potencialas įsitvirtinti ES GPR, EGA veiklos indėlis panašiais atvejais. Darbe taip pat analizuojami Lietuvos kariuomenės vykdomi ginkluotės pirkimai, jų trūkumai.

Magistro baigiamajame darbe keliama hipotezė, jog Lietuva, išsigydama ir parduodama karinės paskirties prekių, privalo pasikliauti tik savo jėgomis bei savarankiškai rasti būdų įveikti ES gynybos pramonės fragmentacijos sukurtus barjerus, nes Europos gynybos agentūra dar per silpna ES GPR konsolidacijai. Hipotezei patvirtinti bei tikslams pasiekti darbe naudojami literatūros analizės, kokybinio ir kiekybinio tyrimo metodai.

Darbas skirstomas į keturias dalis. Pirmoje nagrinėjamos ES GPR problemos, EGA veikla bei jos indėlis stiprinant šią rinką. Antroje dalyje tyrinėjamos Lietuvos gynybos pramonės ištakos bei įmonės, davusios pradžią dabatinei gynybos pramonei. Analizuojami dabartiniai mokslininkų ginkluotės produktai bei projektai, atliekama potencialių projektų analizė remiantis užsienio šalių patirtimi bei dabartinių projektų palyginimu su užsienio analogais. Trečioje magistro baigiamojo darbo dalyje atliekama Lietuvos ginkluotųjų pajėgų ginkluotės įsigijimų analizė atsiskleidžiant trūkumus ir jų

priežastis. Įvertinama EGA įtaka įsigyjant karinės paskirties prekes. Ketvirtame skyriuje atliekama kiekybinio tyrimo analizė.

Apibendrinant surinktą informaciją prieinama išvados, kad ES GPR fragmentacija yra neleistina prabanga karinėms technologijoms nuolat brangstant ir tobulėjant, o kariniams tikslams skirtoms lėšoms vis mažėjant. Rinkos fragmentacija kenkia ne tik stambioms ginkluotės korporacijoms bei didžiules lėšas gynybai skiriančioms šalis, bet ir mažas gynybos pramonės turinčioms šalims, tokioms kaip Lietuva. Lietuvos atveju dėl rinkos fragmentacijos, užsienio šalių nacionalinių gynybos pramonės rinkų protegavimo bei lietuviško prekės ženklo nepopuliarumo nacionaliniai šalies gamintojai netenka galimybės savo produktų ir idėjų realizuoti užsienio rinkose. Europos gynybos agentūrai nepavykstant pasiekti savo tikslų, Lietuvos kariuomenė išleidžia daugiau lėšų įsigydama ginkluotę, nei galėtų Europos Sąjungos GPR bei viešuosius pirkimus ginkluotės srityje pradėjus reglamentuoti viršnacionaliniais teisės aktais.

Hipotezė, jog Europos gynybos agentūra yra per silpna užtikrinti sėkmingą Lietuvos karinės paskirties prekių realizavimą bei efektyvesnį lėšų panaudojimą įsigyjant karinės paskirties prekes ginkluotosioms pajėgoms Europos Sąjungos gynybos pramonės rinkoje, pasitvirtino. Lietuvos gamintojai, norėdami realizuoti savo produktus, gali tapti subrangovais, įkurti dukterines įmones užsienio šalyse ir produktus siūlyti su kitais prekės ženklais. Lietuvos kariuomenei reikia glaudžiau bendradarbiauti ir keistis informacija su kitomis šalimis apie planuojamus karinės paskirties prekių įsigijimus, o turint šią informaciją – kooperuotis šias prekes įsigyjant.

Ragačius A., Lithuania's defense industry in the European Union / European Union policy and administration master's final work. Supervisor: professor Š. Liekis. – Vilnius: Faculty of Strategic Management and Politics, Mykolas Riomeris University, 2009, - 83 p.

SUMMARY

One-third of the global defense technology corporations belong to the European Union countries. Defense industry has set up a third of a million jobs and great value product, but encountered many problems with the highest - fragmentation. Topics of relevance are revealed in the knowledge that Lithuania also has a defense industry that is the fragmentation of the major weapons corporations lobbying prevent *lietuviškųjų* technology exports. Fragmentation also affects the Lithuanian Armed Forces conducted the procurement in which the military goods inefficiently invest taxpayers' money. Army funding for the society has always been a passion and debate the disputed item, the job relevance of the experience on how to objective reasons, and the various nuances leads to military goods. These processes to simplify and consolidate the establishment of the European Defense Agency, but its main, and hence the work, the problem - the weakness of ensuring equal rights of participants in the European Union's defense industry market.

EDA's choice of subject matter working to strengthen the cooperation between the parties in the purchase and sale of military goods within the European Union among member countries. Operational simplification would be the abolition of trade barriers, replacing the system of discounts for goods and services between community members, which bring significant benefits to Lithuania. The survey is to investigate the Lithuanian defense industry potential and the Lithuanian military acquisitions of goods in the same assess the contribution of the European Defense Agency to these areas. In order to achieve the targets set in an overview of the European Union's defense industry market conditions and deficiencies in the EDA's work and its contribution to the consolidation of the market. Studied Lithuanian companies produced military goods in the EU's potential to establish itself Rescue Service, the contribution of the EDA's work in similar situations. The paper also analyzes the Lithuanian Armed Forces carried out weapons purchases, their weaknesses..

Master's thesis in assuming that Lithuania, in the purchase and sale of military goods, must rely only on its own merits and independently to find ways to overcome the fragmentation of the EU's defense industry created barriers for the defense agency is too weak EU Rescue Service consolidation. Hypothesis and confirm the objectives used in the work of literary analysis, quantitative and qualitative research methods.

The work is divided into for parts. In the first part of the work discussed at EU GPR problem, the EDA activities and their contribution to strengthening this market. The second part explores origins of Lithuanian defense industry and business, has been given to the current start of the defense industry. At the same weapons scientists analyzed the current products and projects and potential projects to be carried out analysis on the basis of foreign experience and current projects in comparison with foreign analogues. The third Masters final part of the work carried out in Lithuanian armed forces, armaments acquisition analysis highlighting their weaknesses and their causes. Assess the impact of the ERA acquisition of military goods.

In conclusion, the information gathered can be concluded that the fragmentation of the EU Rescue Service is not allowed the luxury technologies in the military and development is expensive and military use of resources, for increasingly smaller. Market fragmentation affects not only large corporations and massive weapons of funds for defense-contributing countries, but also a small defense industry with countries like Lithuania. Lithuanian case, the fragmentation of the market, foreign national military and industrial markets, protectionist trade mark unpopular in the Lithuanian national producers in the country loses the possibility of their products and ideas to realize on foreign markets. It is also due to the weakness of the European Defense Agency to achieve its objectives in attaining the Lithuanian army spends more money than they could by acquiring weapons of the European Union Rescue Service and the procurement of armaments to regulate the initiation of supranational legislation.

The hypothesis that the European Defense Agency is too weak to ensure the success of Lithuanian military goods realization of the European Union's defense industry market and the efficient use of funds to influence the purchase of military goods to the armed forces, have been confirmed. Lithuanian manufacturers to dispose of their products can be sub-contractor, to set up subsidiaries in foreign countries and to offer products under other brand names. Lithuanian armed forces, in turn, need to work more closely together and exchange information with other countries on the planned military acquisitions of goods, and with this information - for cooperation by the customer.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

5 lentelė. 20 didžiausių ginkluotės koncernų

2007 m.	Įmonė	Šalis	Sektorius	Pardavimai 2007 m. (mln. dol.)	Darbuotojų skaičius
1.	Boeing	JAV	Ac El Mi Sp	66387	159300
2.	BAE Systems	JAV, DB	A Ac El MV Mi	31426	97500
3.	Lockheed Martin	JAV	Ac El Mi Sp	41862	140000
4.	Northrop Grumman	JAV	Ac El Mi Sh Sp Ser	32018	122000
5.	General Dynamics	JAV	A El MV Sh	27240	83500
6.	Raytheon	JAV	El Mi	21301	72100
7.	EADS	ES koncernas	Ac El Mi Sp	53534	116490
8.	L-3 Communications	JAV	Ser El	13961	64600
9.	Finmeccanica	Italija	A Ac El MV Mi	18376	60750
10.	Thales	Prancūzija	El Mi SA/A	16825	61200
11.	United Technologies	JAV	Ac El Eng	54759	225600
12.	SAIC	JAV	Ser	8935	44000
13.	Computer Sciences Corp.	JAV	Ser	16500	89000
14.	SAFRAN	Prancūzija	El	16424	63260
15.	Honeywell	JAV	El	34589	122000
16.	KBRf	JAV	Ser	8745	52000
17.	Rolls – Royce	DB	Eng	14873	39500
18.	DCNS	Prancūzija	Sh	3860	12720
19.	ITT Corp.h	JAV	El	9003	39700
20.	General Electric	JAV	End El	172738	327000

Pastaba:

DB – Didžioji Britanija; Mi – raketos; El – elektronika; Ser – paslaugos;
 Eng – varikliai; Sh – laivai; Ac – lėktuvai; Sp – kosminiai palydovai;
 A – artilerinės sistemos; MV – karinės transporto priemonės.

Šaltinis: sudaryta pagal SIPRI, 2008 m.

2 PRIEDAS

6 lentelė. Jungtiniuose koncernuose dalyvaujančios kompanijos

Jungtinis koncernas	Dalyvaujančios kompanijos ir jų dalis jungtiniame koncerne.	Dalyvaujančios šalys	Produktas
Airbus Military Company	Aerospatiale (37.9%), Daimler-Benz Aerospace (37.9%), British Aerospace (20%), CASA (4.2%).	Prancūzija, Vokietija, Italija, Ispanija, Didžioji Britanija.	Ateities transporto lėktuvas (planuojama).
Eurocopter Holding	Aerospatiale (60%), Daimler-Benz Aerospace (40%)	Prancūzija, Vokietija	Sraigtasparnis "Tiger" ir įvairūs karinės bei civilinės paskirties sraigtasparniai
Eurodrone	Matra Hachette (50%), STN Altas Elektronik (50%)	Prancūzija, Vokietija	Žvalgybos UAV "Brevel"
Eurofighter Jagdflugzeug	Daimler-Benz Aerospace (30%), Alenia (19.5%), British Aerospace (37.5%), CASA (13%)	Vokietija, Italija, Ispanija, Didžioji Britanija	Eurofighter 2000
Eurojet Turbo	MTU (33%), Fiat Avio (21%), Industria de Turbo Propulsores (13%), Rolls Royce (33%)	Vokietija, Italija, Ispanija, Didžioji Britanija	Reaktyviniai "Eurofighter 2000" varikliai
Eurosam	Thomson-CSF (33.3%), Aerospatiale (33.3%), Alenia (33.3%)	Prancūzija, Italija	Ateities "žemė – oras" tipo raketos

Euromissile	Aerospatiale (50%), Daimler-Benz Aerospace (50%)	Prancūzija, Vokietija	Prieštankiniai valdomų raketų kompleksai “Milan” ir “Hot”, priešlėktuvinės gynybos sistema “Roland”
European Helicopter Industries	Agusta (50%), GKN Westland Helicopters (50%)	Italija, Didžioji Britanija	Sraigtasparnis “EH-101”
GTK/MRAV/VBCI	Du jungtiniai koncernai: GKN Defense, Krauss-Maffei Wehrtechnik, Giat Industries, Wegmann & Co., MaK System bei Henschel Wehrtechnik,	Prancūzija, Vokietija, Didžioji Britanija	Šarvuotos ratinės transporto priemonės
	Alvis, Vickers Defense Systems, Panhard & Lavassar, KUKA Wehrtechnik		
Horizon International Joint Venture	Direction des Constructions Navales (33.3%), Fincantieri (33.3%), GEC-Marconi Naval Systems (33.3%)	Prancūzija, Italija, Didžioji Britanija	Fregata “Horizon”
NH Industries	Eurocopter (66.4%), Fokker Aerostructures (6.7%), Agusta (26.9%)	Prancūzija, Vokietija, Italija, Danijos Karalystė	Sraigtasparnis “NH-90”.
Panavia Aircraft	Daimler-Benz Aerospace (42.5%), British Aerospace (42.5%), Alenia (15%)	Vokietija, Italija, Didžioji Britanija	Naikintuvas “Tornado”

Šaltinis: sudaryta pagal “Defence trade. European initiatives to integrate the defence market.”

**KLAUSIMAI PATEIKTI VYRIAUSYBINIŲ INSTITUCIJŲ
DARBUOTOJAMS INTERVIU METU:**

1. Kokią dalį Jūsų produkcijos įsigyja Lietuvos įmonės, o ypač Krašto apsaugos ministerija?
2. Ar Jūs bendradarbiaujate su kitų šalių įmonėmis, kokio pobūdžio yra bendradarbiavimas?
3. Ar Jums naudinga kurti ir gaminti karinės paskirties prekes?
4. Kokią dalį produkcijos parduodate užsienio šalims, o ypač Europos Sąjungos šalims?
5. Ar Jūsų įmonei daro įtaką „protų nutekėjimas“, jei taip, tai kokią?
6. Kokiais būdais randate klientų užsienio šalyse, ar dalyvaujate NATO skelbiamuose pirkimų konkursuose, Europos gynybos agentūros veikloje?

4 PRIEDAS**VYRIAUSYBINIŲ INSTITUCIJŲ RESPONDENTŲ, DALYVAVUSIŲ
INTERVIU, STATISTINIAI DUOMENYS:**

Nr.	Darbovietė	Lytis	Amžius	Išsilavinimas	Respondento kodas
1.	KAM	Mot.	40 - 45	Magistras	VR1
2.	LEPA	Mot.	25 - 30	Magistras	VR2
3.	KTU GTI	Vyr.	50 - 55	Prof. habil. dr.	IR1
4.	LTI	Mot.	45 - 50	Dr.	IR2

PROFESIONALIOSIOS KARO TARNYBOS KARIAMS
PATEIKTI KLAUSIMAI:

1. Koks Jūsų laipsnis?

.....

2. Keliose misijose esate buvę?

- a) 0
- b) 1
- c) 2
- d) 3
- e) 4
- f) 5

3. Su kokiais šalimis kartu Jūs esate dalyvavę tarptautinėse misijose?

- a) JAV
- b) Danijos
- c) Lenkijos
- d) Kita (įrašykite).....

4. Jei turėtumėte galimybę rinktis, kokios šalies produkciją Jūs pasirinktumėte?

- a) JAV
- b) Danijos
- c) Lenkijos
- d) Kita (įrašykite).....

5. Ar Jūs patenkinti išduodama lietuviška apranga ir ekipuote?

- a) taip
- b) ne
- c) neturiu nuomonės

6. Kuo iš aprangos ir ekipuotės Jūs esate nepatenkintas?

- a) Batais
- b) Lauko uniforma
- c) Šalmu

d) Ekipuotės liemene, žygio kuprine

7. Kuo iš aprangos ir ekipuotės Jūs esate patenkintas?

e) Batais

f) Lauko uniforma

g) Šalmu

h) Ekipuotės liemene, žygio kuprine

8. Ko iš aprangos ir ekipuotės Jūs pasigendate vykdydami kasdieninę tarnybą?

Įrašykite.....

9. Ko iš aprangos ir ekipuotės Jūs pasigendate tarnaudami tarptautinėse misijose?

Įrašykite.....

10. Kokie, Jūsų manymu, labiausiai pavykę ir reikalingiausi kariuomenės įsigijimai?

a) automatiniai šautuvai

b) visureigiai „Hummer“

c) transportiniai sunkvežimiai „SISU“

d) patruliniai laivai